



LÄNSSTYRELSEN KALMAR LÄN
INFORMERAR

ODLINGSLANDSKAPET I KALMAR LÄN

- Bevarandeprogram



KALMAR KOMMUN

Utgiven av: Länsstyrelsen i Kalmar län, augusti 1995

Kulturmiljöenheten
Lantbruksenheten
Miljövårdsenheten

Författare: Ann Forslund
Rolf Gustafson
Lennart Nilsson
Birgitta Eriksson Nilsson
För de kulturhistoriska miljöbeskrivningarna svarar
Kalmar läns museum

Redigering: Kerstin Lindell

Omslagsbild: Flygfoto över väg mellan Hagby och Halltorp.
Foto: Leif Gustavsson, Länsstyrelsen

Illustrationer: Om ej annat anges: Nils Forshed från böckerna "Om hävden
upphör" av Urban Ekstam och Nils Forshed samt "Ängar" av
Urban Ekstam, Mårten Aronsson och Nils Forshed.
Bild s 5: Bengt Andersson, Länsstyrelsen

Karttillstånd: Lantmäteriet medgivande 95.0328

Tryckt hos: Länsstyrelsens tryckeri 1995

Upplaga: 150 ex

Meddelande 1995:11
1995-08-25

Innehållsförteckning

1. Allmänt om bevarandeprogrammet.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Programbeskrivning.....	6
1.3 Programmets status	6
1.4 Kortsiktigt åtgärdsprogram	6
1.5 Mål.....	6
Mål för bevarandet av natur- och kulturmiljöer	8
1.6 Syfte.....	8
1.7 Metod.....	10
Kulturmiljövårdens urvalskriterier	10
Naturvårdens urvalskriterier.....	10
Helhetssyn	10
1.8 Underlag.....	11
2 Odlingslandskapet i Kalmar län	12
2.1 Odlingslandskapets karaktär.....	12
Naturgeografiska regioner (karta s13).....	12
Agrara kulturlandskapsregioner (karta s15).....	14
2.2 Aktuell jordbruksstatistik	17
2.3 Kolonisations- och odlingshistoria.....	18
Stenålder	18
Bronsålder	18
Järnålder	18
Från medeltid till 1700-tal	19
1800-tal: Expansion och skifte	21
1900-tal	22
2.4 Bebyggelsen och dess struktur	23
Bebyggelsens anpassning till topografin	23
Bebyggelsens grupperingsmönster	23
Byggnadskultur	25
3. Naturen i Kalmar kommun.....	27
4. Jordbruket i Kalmar kommun.....	27
5. Sammanställning.....	27
6. Bevarandeyrömden i Kalmar kommun.....	28
Översiktskarta	30
Beskrivningar och kartor.....	31

Ryssby socken:

1. Fanketorp	32
2. Askaremåla	32
3. Saveryd	32
4. Böle	33
5. Oppeboda	34
6. Stojby & Knappegården	34
7. Ryssbylund	35
8. Haraldsmåla	38
9. Kannemåla	38
10. Pikedala	39
11. Slakmöre	39
12. Ryssby Eneskär m fl	40
13. Flakö	41
14. Ljungnäs	41
15. Törnerum	41
16. Hultsby & Ryssby m fl	42
17. Venenäs	43
18. Rev	43

Åby socken:

19. Åsgärde, Knarrebo & Gelebo	45
20. Knöppletorp	45
21. Skubbetorp	46
22. Tombo	47
23. Lundbomåla	49
24. Läckeby, Lund & Boatorp	49
25. Fröstingstorp	50
26. Björnö	51

Åby och Förlösa socknar:

27. Stävlö	52
28. Förlösa & Melby	52

Förlösa socken:

29. Årtebäck	54
30. Ugglarum	54
31. Vedby & Trangärde	54
32. Gösbäck & Förlösa	55

Kläckeberga socken:

33. Horsö	57
34. Kläckeberga & Västerslät	57
35. Krafslösa	58
36. Kärrstorp & Bårstad	59
37. Hårstorp	59

Kalmar stad:

38. Hagbynäs	60
39. Lilla Hatten m fl	60

Dörby socken:

40. Barkestorp	62
41. Ebbetorp	62
42. Tingby	63

Hossmo socken:

43. Rinkaby	64
44. Hossmo	64

45. Binga	65
-----------------	----

Ljungby socken:

46. Slät & Svänebo	68
47. Olofsböle	68
48. Gräsmo	68
49. Smedstorp	69
50. Konungaryd	69
51. Öbbestorp	70
52. Krankelösa & Krankelösaholm	71
53. Tomteby	72
54. Suntorp	74
55. Ölvingstorp	74
56. Kölbygärde	75
57. Ljungby	75
58. Vassmolösa	76
59. Bottorp	77

Mortorps socken:

60. Igersdela	79
61. Kaxgärde	79
62. Betekulla	80
63. Råsbäck	81
64. Tokabo	81
65. Mortorp	82

Arby socken:

66. Kulltorp	84
67. Kristinelund, Arby & Glömminge	84
68. Resby	85
69. Ålebo	86

Hagby socken:

70. Hagby	88
71. Hagbytorp	88

Voxtorps socken:

72. Bjursnäs	90
73. Igelösa	90
74. Nanntorp	91

Karlslunda socken:

75. Sävsjö	94
76. Hundshyltan	94
77. Harstensbo	94

Halltorps socken:

78. Yggesbo	97
79. Halltorp & Namnerum	97
80. Värnanäs	98

1. ALLMÄNT OM BEVARANDEPROGRAMMET

1.1 Bakgrund

Det öppna landskapet, jordbrukslandskapet är ett resultat av många generationer jordbrukares hårda arbete för att kunna försörja sig och sina familjer. I landskapet omkring oss finns mängder av spår som berättar om deras möda för att bryta och odla marken. Stensträngar och odlingsrösen som visar var de hade sina åkrar. Trägårdesgårdar och stenmurar som talar om var förfäderna hade sina djur.

Bondens landskap kom att bli ett rum för biologisk mångfald. Öppenheten gav ett ökat utrymme för gamla arter och skapade också utrymme för nya arter av såväl växter som djur. Åkerholmar, diken och stenmurar är exempel på livsmiljöer som är direkt knutna till odlingslandskapet.

Det kulturella rummet, odlingslandskapet är förutsättningen för det naturliga rummet, naturlandskapet. Samtidigt gäller förstås det omvända, naturen är en förutsättning för det kulturella värdet. Dessa båda går hand i hand, det är omöjligt att skilja natur- och kulturvärden ifrån varandra.

I och med nya arbetsmetoder inom jordbruket kan man i dag se hur det gamla öppna odlingslandskapet blir mer och mer sällsynt. Mekaniseringen har medfört att åkrar

och slåtterytor lagts ihop till större enheter, lador försvinner, diken läggs igen, åkerholmar rensas bort och odlas upp. Mångfalden i landskapet går förlorad, istället får vi ett rationellt och lättskött landskap. Följden blir att det växt- och djurliv som är gynnat eller beroende av hävden får mindre utrymme i landskapet och riskerar att helt försvinna. Många av de arter som är hotade i Sverige idag är knutna till odlingslandskapet.

För att motverka de negativa konsekvenserna av förändring-

en i jordbruket har riksdagen fastställt ett miljömål (SFS 1989/90:146). Utgångspunkten för detta är att ett rikt och varierat odlingslandskap skall finnas i hela landet. De delar av odlingslandskapet som innehåller höga natur- och kulturvärden skall bevaras så inaktiva som möjligt. Detta skall göras genom en rad olika åtgärder. Grunden är att alla som brukar mark, skall ta hänsyn till de värden som finns i området. Detta uttrycks bland annat i Skötsellagens hänsynsparagrafer. Ett annat instrument är den särskilda ersättning för landskapsvård som kan ges till brukare som får extra kostnader för hänsyn till särskilda värden. Denna ersättning kan utgå till områden med höga natur- och kulturvärden.

Till sist är det ändå så att den viktigaste landskapsvårdaren är den intresserade och miljömedvetna jordbrukaren som, genom sin kunskap och sitt arbete bedriver ett modernt jordbruk på ett sådant sätt att natur- och kulturvärden bevaras. Landskapet är inte bara en vacker bakgrund, utan en arbetsplats för många människor, och förutsättningen för många fler människors dagliga bröd.



1.2 Programbeskrivning

Detta bevarandeprogram är det första mer heltäckande försök att skildra de natur- och kulturvärden som finns i Kalmar län. Programmet är länsstyrelsens långsiktiga program för bevarande av dessa värden och kommer att revideras när så bedöms erforderligt.

Bevarandeprogrammet jämte tillhörande åtgärdsprogram har upprättats av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall verka för ett brett engagemang, och medverkan, i bevarandearbetet från andra regionala myndigheter, organisationer och kommuner. Medverkan skall syfta till att inblandade parter blir delaktiga och känner ansvar för programmets genomförande.

Inom länsstyrelsen har en arbetsgrupp, med representanter från bl a miljövårdsenheten, kulturmiljöenheten och lantbruksenheten deltagit. För varje kommun har utsetts en kontaktperson som har medverkat såväl med lokala kunskaper om odlingslandskapet som med kommunala intentioner som bl a tagit sig uttryck i kommunens översiktsplanering.

En samverkan mellan stat och kommun är helt nödvändig, både i planering och genomförande av bevarandeåtgärder i odlingslandskapet. Detta för att nå ett optimalt resultat av insatta medel från samhällets sida. Arbetet har följts av en referensgrupp med representanter från skogsvårdsstyrelsen, länsmuséet, länets kommuner, kommunförbundets länsavdelning. Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägarförbund, Hushållningssällskapet, ideella naturvårdsrörelsen och hembygdsrörelsen.

Bevarandeprogrammet och åtgärdsprogrammet har varit ute på remiss i länets samt till Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Detta för att så långt möjligt nå en samsyn i frågor som rör bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden.

1.3 Programmets status

Bevarandeprogrammet liksom åtgärdsprogrammet har förankrats i länsstyrelsen på sådant sätt att det utgör beslutsunderlag vid vägning mellan bevarandeintressen och andra intressen angående nyttjande av jordbruksmark (nedläggning, omläggning, exploate-

ringsföretag etc). Bevarandeprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsens styrelse. Åtgärdsprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsen endast i den del som berör länsstyrelsens ansvarsområde.

1.4 Kortsiktigt åtgärdsprogram

Utöver det långsiktiga programmet för bevarande av odlingslandskapets naturvårds- och kulturmiljövärden skall ett kortsiktigt åtgärdsprogram upprättas för länet. I åtgärdsprogrammet preciseras vilka åtgärder som bör initieras och genomföras av samhället under de närmaste tre åren för att bibehålla naturvårds- och kulturmiljövärden. Åtgärdsprogrammet bör förnyas/revideras inför varje ny treårsperiod.

Syftet är att åtgärdsprogrammet ska fungera som en verksamhetsplan (omfattar 3 år) för i första hand statens åtgärder. Åtgärdsprogrammet utgör även underlag för länsstyrelsens anslagsäskanden hos centrala verk och regeringen.

1.5 Mål

Miljömålet i den nya livsmedelspolitiken är att slå vakt om ett rikt och varierat odlingslandskap och att minimera jordbrukets miljöbelastning på grund av växtnäringssläckage och användning av bekämpningsmedel. Det är viktigt att odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden bevaras. Ett rikt och varierat odlingslandskap är av central betydelse för att säkra den genetiska mångfalden hos växter och djur. Jordbruket skall således beakta behovet av en god miljö och en långsiktig hus hållning med naturresurserna.

Jordbruk skall även i framtiden bedrivas i samtliga kulturlandskapsregioner. Värdefulla bebyggelsehistoriska lämningar och strukturer från olika tiders och regioners odlingssystem skall bibehållas. Olika bygder, med sina skilda typer av markutnyttjande, skall finnas representerade i hela landet. Kontakten med och förståelsen för det historiska arvet får inte gå förlorade.

I Naturvårdsplan för Sverige, som är naturvårdsverkets strategi för säkerställandearbetet (skydd med stöd av naturvårdslagen), anges följande som mål för säkerställandearbetet:

Att säkerställa de värdefullaste delarna av odlingslandskapet, med sina skilda typer av naturliga slätter- och betesmarker och därmed förhindra att omistliga delar av vårt kulturarv går förlorade. Detta är en angelägen uppgift och ett nödvändigt led i arbetet med att förhindra fortsatt utarmning av landskap, biotoper, flora och fauna.

För kulturmiljövårdens del kan konstateras att fornlämningar i odlingslandskapet är säkerställda genom lagen om kulturminnen mm. För kulturmiljövården är det en angelägen uppgift att också säkerställa odlingslandskapets andra kulturhistoriska värden.

Målet är således att säkerställa ett, med hänsyn till de naturgeografiska och kulturhistoriska regionindelningarna, representativt urval av olika typer av värdefulla odlingslandskap.

I naturvårdsverkets långsiktiga handlingsprogram för hotade arter anges följande beträffande målet för artskyddet:

-Inom ramen för det övergripande målet att bevara den biologiska mångfalden, syftar arbetet med att skydda hotade arter till att alla i landet naturligt förekommande arter skall kunna fortleva i livskraftiga bestånd. Vad gäller prioriteringen inom artskyddsarbetet påpekas härvid bland annat att Sverige har ett särskilt ansvar för globalt hotade arter, i synnerhet de arter för vilka svenska bestånd utgör en betydelsefull del av världspopulationen. Med livskraftiga bestånd avses att bestånden skall vara tillräckligt stora för att hålla risken för utdöende till följd av genetisk, demografisk eller miljömässig osäkerhet på en låg nivå. Med en hotad art avses en art vars långsiktiga överlevnad i livskraftiga bestånd inte är säkrad.

-I artskyddsarbetet ingår att så långt möjligt bevara den genetiska variation som en art representerar. Således måste även bevarandet av geografiska underarter och åtskilda populationer beaktas.

De kulturpolitiska målen anger att kulturmiljövården skall vårda minnen av hela samhällets historia. Arvet från bondesamhället skall liksom arvet från andra samhällsformer föras vidare och bevarandet inriktas på samlade

miljöer som inkluderar såväl landskapet som monument och objektvård. Kulturmiljövården skall alltså tillvarata de miljöer i odlingslandskapet som alltifrån äldsta tid och framåt visar historiska förlopp.

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN SKALL UPPNÅS GENOM ATT:

- Motverka passiva hot
- Motverka aktiva hot
- Utbyta information och erfarenheter

Motverka passiva hot (såsom nedläggning etc)

Passiva hot kan motverkas genom att:

- skapa förutsättningar för en levande landsbygd där jordbruk med djurhållning kan bedrivas
- jordbruket inklusive husdjursskötseln bedrivs på ett sådant sätt att odlingslandskapets stora natur- och/eller kulturmiljövården bevaras
- så långt möjligt bevara uppfattbara och sammanhängande miljöer och landskapsrum med värdefulla lämningar och strukturer som tydligt representerar olika kolonisationsskeden
- så långt möjligt bevara brukningsenheter med naturliga fodermarker (slätter- och betesmarker) för att förhindra fortsatt utarmning av odlingslandskapets hävdformade biotoper med dess hävdgynnade eller hävdberoende flora och fauna



Kattfot

- genomföra de insatser och åtgärder i artbevarandearbetet som preciseras i nämnda handlingsprogram för hotade arter
- betala ersättning till jordbrukare som bedriver jordbruk i områden med höga bevarandevärden på sådant sätt att natur- och kulturmiljövärdena bevaras
- genomföra säkerställande, skydd och vård (enligt naturvårdslagen) av de värdefullaste delarna av odlingslandskapet,

Motverka aktiva hot

- hindra energiskogsodling, skogsplantering, borttagande av odlingshinder och dikning i odlingslandskap med höga bevarandevärden om åtgärden motverkar natur- och kulturmiljövärdena
- hindra exploateringsföretag av olika slag (täktverksamhet, vägbyggen kraftledningsbyggen, nybebyggelse etc) i områden med höga natur- och kulturmiljövärden som kan ta påtaglig skada,
- hindra spridning av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel på naturliga slätter- och betesmarker, åkerrenar, åkerholmar och dikesrenar,

Informera, diskutera, byta erfarenhet

- informera lantbrukare och allmänhet om odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden,
- diskutera och byta erfarenhet med lantbrukare i bevarandefrågor.

Mål för bevarandet av natur- och kulturmiljöer

- Alla förekommande naturtyper ska finnas kvar i en sådan utsträckning att de kan bibehållas i ekologisk balans.
- En rik och varierad fauna och flora ska bibehållas. De naturligt förekommande växt- och djurarterna ska bevaras i livskraftiga och reproducerande populationer.
- Jordbruket ska fortleva i alla bygder, inte bara koncentreras till de bygder som tidigt togs i anspråk, utan också finnas kvar i de senare koloniserade bygderna

- De markslag (åkrar, ängar och hagar) som skapats av ett brukningssätt som använts från järnåldern och fram till nutid ska finnas kvar.
- Anläggningar (hägnader, odlingsrösen, åkerholmar, mangelgravar osv) som är lämningar av äldre brukningssätt (starkt knutna till de lokala naturförutsättningarna) och återspeglar en äldre teknik, ska bevaras
- Regionala skillnader ska bevaras. Det gäller i hög grad byggnadstraditionen men även i mark- och materialanvändning
- Byggnader som representerar skilda tidsepoker eller skilda sociala förhållanden, vare sig de är unika eller typiska ska bevaras.
- Fasta fornlämningar i kulturlandskapet ska vårdas, bevaras och levandegöras.

1.6 Syfte

Syftet med bevarandeprogrammet är att utgöra underlag för följande åtgärder:

- Tillämpning av naturresurslagens (NRL) bestämmelser om:

ekologisk särskilt känsliga områden (2 kap 3 § NRL)

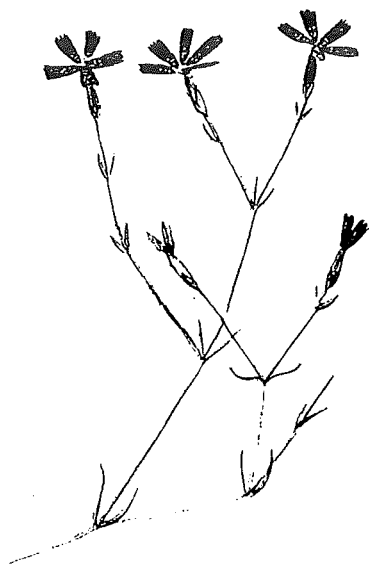
områden av betydelse från allmän synpunkt på grund av dess naturvärden och kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet (2 kap 6 § 1 st NRL)

områden av riksintresse för naturvärden, kulturminnesvärden och friluftslivet (2 kap 6 § 2 st NRL)

områden som med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärdena i sin helhet är av riksintresse (3 kap NRL).

Dessa bestämmelser anger att områdena **skall** eller **skall så långt möjligt** skyddas mot åtgärder som kan **skada** eller **påtagligt skada** natur- och kulturmiljön. Bestämmelserna skall tillämpas vid planläggning och tillståndsprövning enligt en rad andra lagar.

Bevarandeprogrammen kommer att utgöra ett av underlagen för framtida översyn av områden av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden och friluftslivet vad gäller odlingslandskapet (se nedan).



Backnejlika

- Fysisk planering på olika nivåer. Programmet bör samspela med den översiktliga fysiska planeringen i kommunerna. Det kan utgöra underlag för överväganden i den kommunala översiktsplaneringen. I översiktsplanen kan kommunen redovisa sin viljeinriktning beträffande bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden och ange vilka hänsyn som skall tas till dessa intressen vid prövning av exploateringsföretag. Programmet kan på motsvarande sätt utgöra underlag för upprättande/revidering av regionala och kommunala naturvårdsplaner/-program och kulturmiljöprogram.

- Översyn och eventuell revidering av naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets beslut angående områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv, där odlingslandskapet motiverar riksintresset.

- Samordning och styrning av samhällets olika former av ekonomiska ersättningar och stödresurser till de (för natur- och kulturmiljövärden) värdefullaste områdena och där bevarandenyttan av insatserna bedöms bli störst. Exempel på sådana resurser är bl a EU's miljöstöd, ersättningen för landskapsvård i odlingslandskapet, anslagen för Naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet, anslagen för Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar, statliga medel för vård av naturreservat mm,

kommunala medel etc. Samordning av olika former av bidrag och ersättningar, såväl statliga som kommunala, måste ske för att få en effektiv, optimal och framsynt användning av insatta medel.

- Tillämpning av bestämmelserna i skötsellagen om anmälningsplikt för nedläggning av jordbruksmark inklusive beslut om "12-månadersområden" (4 § SkL). Programmet utgör underlag för bedömning av konsekvenserna, från natur- och kulturmiljösynpunkt, av nedläggning av jordbruksmark.

- Beslut om statligt stöd för omställningsåtgärder i jordbruket. Principen bör vara att medel ur detta anslag inte skall utgå om omställningsåtgärden motverkar preciserade natur- och kulturmiljövärden av hög dignitet. Länsstyrelsen bör istället förhandla med berörd lantbrukare om ersättning för fortsatt hävd av området.

- Säkerställande med stöd av NVL av de för natur- och kulturmiljövärden värdefullaste delarna av odlingslandskapet. Programmet möjliggör en långsiktig och planmässig hantering av säkerställandearbetet. Det gäller bl a planering för nyttjande av statliga medel för markförvärv, intrångsersättning och vård men utgör också ett viktigt underlag för de kommuner som vill engagera sig i säkerställandearbetet.

- Tillämpning av hänsynsreglerna i skötsellagen, skogsvårdslagen och naturvårdslagen liksom tillämpning av 19 och 20 §§ naturvårdslagen.

- Samordning mellan bevarandeintressena i odlingslandskapet och skogsplantering på nedlagd jordbruksmark. I samband med Översiktlig skogsinventering (ÖSI) och annan skoglig inventering och planläggning avgränsas många marker, där jordbruksdriften nyligen upphört eller där driften är så extensiv eller temporär till sin karaktär, att de, trots viss hävd, kan betraktas som skogsmark av skogsvårdsstyrelsen. Många av dessa igenväxande betes- eller slåttermarker bildar ofta ramen runt den idag välhävda odlingsmarken. Ett bevarande av enbart idag hävdad mark där igenväxningsmarkerna går förlorade genom en olycklig hantering skulle minska värdet av de bevarandeinsatser som utförs. I skogsvårdsla-

gen finns ett reproduktionskrav på äldre nedlagd jordbruksmark och statligt stöd utgår till viss skogsplantering. En samordning av denna verksamhet med bevarandeprogrammet är därför viktig.

- Information till markägare och allmänhet om odlingslandskapets bevarandevärden.

1.7 Metod

Följande arbetsmetodik har använts vid upprättande av bevarandeprogrammet.

Genomgång och sammanställning av uppgifter från olika inventeringar, naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets beslut om områden av riksintresse, naturvårdsplaner, kulturmiljöprogram, kommunernas översiktsplaner etc.

På grund av behovet och nödvändigheten av att snarast få fram bevarandeprogrammet har det inte funnits tid för någon ny omfattande inventering.

Precisering av bevarandevärdena i det agrara vardagslandskapet samt vad tillämpning av (hänsyn enligt) 6 a § SkL innebär för länet.

Bedömning av bevarandevärdet inom särskilt utvalda områden med länet som referensområde. Detta moment innebär värdering och klassificering av bevarandevärdet enligt särskilda kriterier.

Kulturmiljövårdens urvalskriterier

De områden som valts ut på grund av sina värden för kulturmiljövården är sådana som särskilt väl

1. visar hur marken utnyttjats i ekonomiskt avseende under flera århundraden, alltifrån de betesområden där de första jordbrukarna gav upphov till stenålderskulturen ända till den sena fasen under 1800- och 1900-talen.
2. representerar traditionell markanvändning med ängsslåtter och betesdrift på skogsbeten och hagmarker då åkern vandrade i ängen och där åkerbruk och boskapsskötsel var en sammanhängande funktion. Marken har varit organiserad i inägor och utmarker, där inägan med bebyggelsen utgjort kärnan i driften. Åkerformer, hägnader, gårdesgränser, fågator, odlingsrösen osv berättar om olika tiders markorganisation och jordbruksteknik.

3. utgör odlingssystem som är karaktäristiska i Kalmar län. De har utvecklats efter naturförutsättningarna i länet, men visar också länets kulturella särdrag. Dagens jordbruksföretag avspeglar i driftsinriktningen på det hela taget historiska förhållanden och har behållit sina karaktäristiska bebyggelselägen.

Naturvårdens urvalskriterier

De områden som valts ut på grund av sina värden för naturvården är sådana som har kvar biologiska värden som är knutna till den markanvändning som kännetecknar regionen eller bygden. Det är då fråga om områden som uppvisar en traditionsbunden kontinuitet i markanvändningen och därför hyser biologiska värden vilka är resultat av en genom tiden relativt oförändrad hävd.

Helhetssyn

Urvalet av områden bygger på en helhetssyn. Det finns starka samband mellan bevarandet av den hävdgynnade floran och faunan och de kulturhistoriska värdena i landskapet. Alla dessa aspekter har vägts in vid bedömningen. Största totala värde har oftast sådana områden som har en kombination av natur- och kulturmiljövärden av nationell klass. Urvalet har därför koncentrerats till bygder med ett mångformigt odlingslandskap. Till exempel där åker omväxlar med riklig förekomst av naturliga betesmarker kombinerat med många äldre odlingsspår och byggnader.

Urvalet innebär en prioritering av större sammanhängande miljöer som gårdar, byar eller hela bygder. Sådana kriterier som att området besöks av många människor, att området ger skönhetsupplevelser eller möjlighet till olika studier kan också vägas in vid urval av områden men de bör ses som stödkriterier och kan inte tillmätas samma betydelse som de rena natur- och kulturmiljövärdena.

Klassificeringen har skett enligt följande:

Klass 1 - högsta bevarandevärde

Klass 2 - mycket högt bevarandevärde

Klass 3 - högt bevarandevärde

Områdena redovisas på den topografiska kartan i skala 1:50 000.

Områdena beskrivs. Bl a redovisas hur värdefulla de är och i vilka avseenden de är värdefulla. Resultatet sammanställs.

Redovisning av grundläggande principer för prioritering av områden som bör tas upp i åtgärdsprogrammet och som således bör komma i fråga för aktiva bevarandeåtgärder från samhällets sida under den första treårsperioden.

1.8 Underlag

Bland annat följande inventeringar ligger till grund för upprättande av bevarandeprogrammet:

- Områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och/eller friluftsliv där odlingslandskapet motiverar riksintresset. Beslut av naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet under åren 1987-1989.

- Områden i naturvårdsplaner eller kulturmiljöprogram med odlingslandskap som har uttalat värde.

- Bebyggelseinventeringar. Länsstyrelsens, läns museernas med fleras inventeringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och bebyggelsemiljöer i odlingslandskapet.

- Fornlämningsregistret. Riksantikvarieämbetets inventeringar av landets samtliga kända fornlämningsmiljöer, i detta fall fornlämnningar knutna till odlingsbygder i form av gravanläggningar och andra monument samt agrara lämningar som stensträngar, husgrunder, fossil åkermark etc

- Regionala fornvårdsprogram upprättade av länsstyrelserna och riksantikvarieämbetet.

- Resultat från ängs- och hagmarksinventeringen. Naturvårdsverket och länsstyrelserna genomför en riksomfattande inventering av naturliga slätter- och betesmarker.

I inventeringen sker urvalet av objekt och bedömningen av naturvärdet enligt särskilt angivna kriterier, som framgår av naturvårdsverkets handbok. Objekten klassificeras med hänsyn till bevarandevärdet i följande tre klasser.

Klass 1 - högsta värde

Klass 2 - mycket högt värde

Klass 3 - högt värde

- En systematisk inventering och bedömning efter enhetliga principer av odlingslandskapet i sin helhet har dock inte gjorts. Tiden har inte medgivit det.

- Floristiska inventeringar, t ex avslutade och pågående landskapsfloraprojekt.

- Information från naturvårdsverkets och lantbruksuniversitetets (SLU) databank för hotade arter.

- Äldre kartmaterial i lantmäteriets arkiv. Äldre lantmäterikartor är de viktigaste källorna till kunskapen om odlingsmarkens användning under olika perioder, också beträffande vegetation och fysiska lämningar. Genom jämförelse mellan exempelvis häradskartor, storskiftes- och lagaskifteskartor kan dagens markslag och bebyggelsegrupperingar dateras. En metod för tillämpning av historiska kartöverlägg finns utarbetad av Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet och publicerades av riksantikvarieämbetet under 1991.

- För Kalmar län finns för en del kommuner en via flygfoto och studier av äldre kartmaterial relativt heltäckande bild av hur och om landskapet har förändrats från 1700-talets mitt och fram till idag.

- IR-flygbilder.

- Förändringsstatistik. Kartredovisning och statistik som redovisar relativ andel åker respektive skog per socken för åren 1885, 1932 och 1981. Framtaget av riksantikvarieämbetet genom bearbetning av lantbruksregister, 1990.

- Information från LRF-kretsar, hembygdsföreningar, skogsvårdsstyrelsen, lantbruksenheten, kommuner, naturskyddsföreningar m fl.



Jordtistel

2. ODLINGSLANDSKAPET I KALMAR LÄN

2.1 Odlingslandskapets karaktär

Naturgeografiska regioner.

Regionernas numrering i texten anknyter till kartan på följande sida.

Enligt Nordiska Ministerrådets klassificering omfattas Kalmar län av fyra olika naturgeografiska regioner:

Sydöstra Sveriges skogs- och sjörika slättområde

Sydsvenska höglandets centrala och östra delar

Sörmlands och norra Götalands skärgårdar

Öland.

Sydöstra Sveriges skogs- och sjörika slättområde (region 12 a) omfattar södra halvan av länets fastlandsdel upp till en linje Alsterbro-Allgunnen- Finsjö- Oskarshamn. Det omfattar mynningsdelen av Emåns, nedre halvan av Alsteråns samt Snärjebäckens till och med Nättrabyåns huvudflodområden i södra länsdelen.

Terrängen är flack men ger ändå inget bestämt intryck av slätt, beroende på att större delen av området är skogsbevuxet. Moränhöjder och åsar får en framträdande roll i det flacka landskapet.

Berggrunden domineras av urberg (graniter och porfyryr).

Området, som till hälften ligger över högsta kustlinjen, är till större delen av morän med liten frekvens av kalt berg och föga finsedimentinslag. Isälvsmaterial spelar stor roll och välutbildade åsar förekommer, lokalt med drag av åsnät. Markens podsolering är svag.

Normaltemperaturen under januari varierar mellan -1°C vid kusten och -3°C i inlandet. Under juli är normaltemperaturen omkring 17°C i hela området. Nederbörden är förhållandevis låg (600-700 mm/år; värden korrigerade för avdunstningsförluster i insamlingskärl) liksom avrinningen (150-250 mm/år). Såväl nederbörd som avrinning är

lägst närmast kusten och högst i de inre delarna av området.

Barrblandskog dominerar, men i kulturbygderna finns starka inslag av lövskog. Blåbärsgranskog blandas speciellt på isälvsmaterial med lavtallskogar. De fåtaliga myrarna är huvudsakligen av tallmossetyp.

Området närmast Kalmarsundskusten bildar en egen underregion (12 b), kännetecknad av bland annat kambrosilurberggrund (sandsten), uppodlat landskap med ekblandskogar, långsmala strandängar med vassvikar samt kraftigt vattenunderskott under vegetationsperioden.

Sydsvenska höglandets centrala och östra delar (region 13) omfattar den norra halvan av länets fastlandsdel utom kustzonen från Figeholm och norrut. Området berörs av Motala ström- Stångåns, Vindåns, Storåns, Bortorpsströmmens, Marströmmens, Viråns samt större delen av Emåns avrinningsområde.

Regionen hyser två olika landskapstyper, sprickdalslandskap i de östra delarna och kullig terräng i de västra. Sprickdalslandskapet kännetecknas av att höjdryggar med ett tunt eller rentav inget jordtäckte omväxlar med långsmala, ler- eller vattenfyllda dalgångar. Den kulliga terrängen väster därom är en mer direkt utlöpare av det småländska höglandet, med ett mer kuperat landskap och större höjdskillnader än i Tjustbygden.

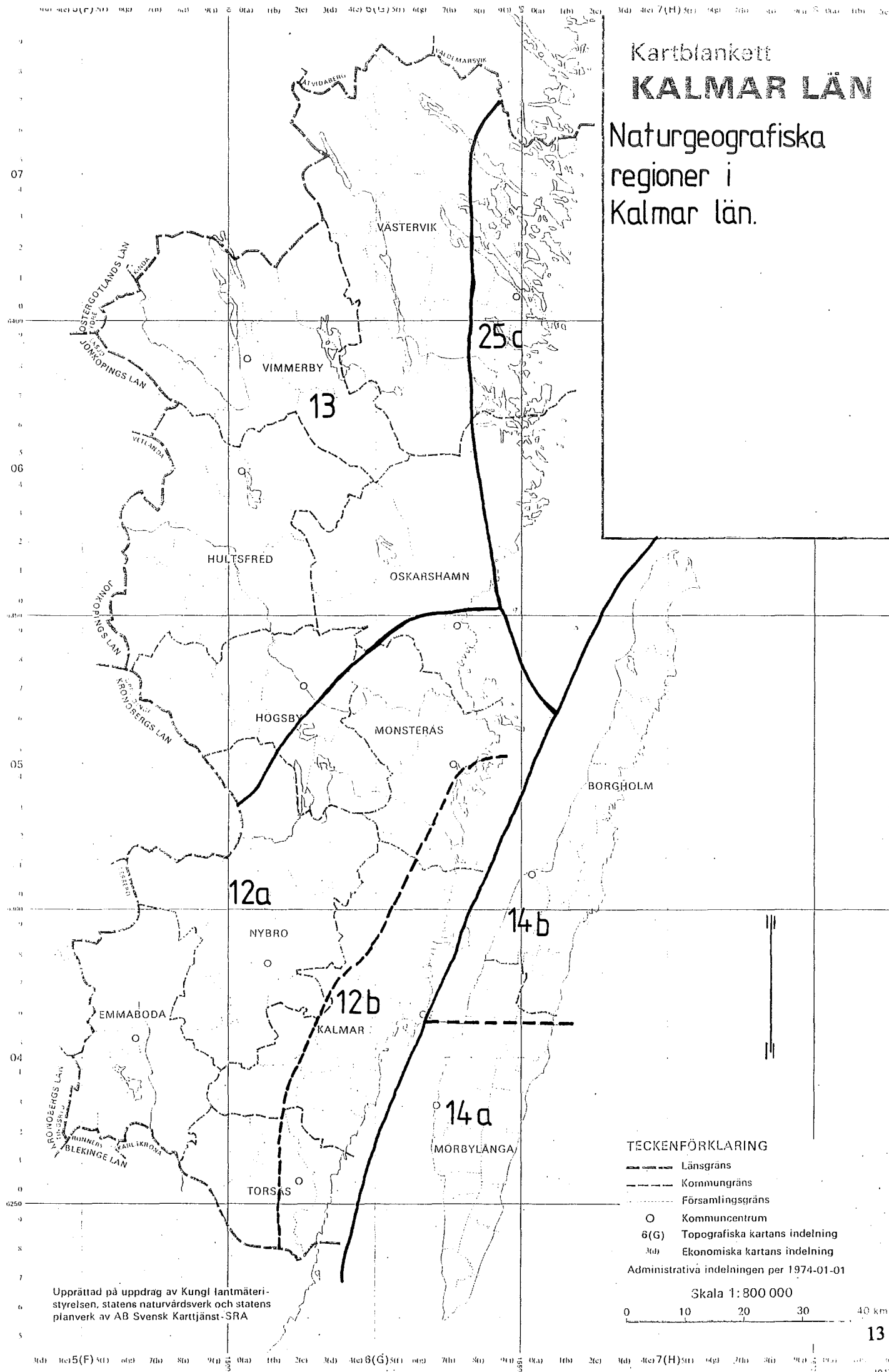
Berggrunden domineras av urberg (graniter och porfyryr/hälleflintor). Specifikt för regionen är de skuror eller isälvkanjondalar som bildats i fast berg, exempelvis More kastell. Mest karaktéristiskt för sprickdalslandskapet är att mer än hälften av landytan upptas av kalt berg. Jordlagren, i huvudsak finsediment på dalbottenarna, innehåller i många fall kalkhaltigt material som av inlandsisen transporterats ned från kalkområdena i Östergötland. Bergkullterrängen västerut kännetecknas av morän och grus. Isälvsaterialet uppträder som åsar, som ett flertal större deltan t ex vid Hultsfred, samt som stora sandfält till exempel vid Mörlunda.

Den kulliga terrängen återfinns i huvudsak över högsta kustlinjen, medan sprickdalsland-

Kartblankett

KALMAR LÄN

Naturgeografiska
regioner i
Kalmar län.



skapet ligger under. Jordmånstypen varierar mellan podsol, brunjord och blandformer.

Normaltemperaturen är under januari omkring -3°C och under juli omkring 17°C i hela området. Såväl nederbörd (650-700 mm/år; korrigerade värden) som avrinning (200 mm/år) ligger på en jämförelse vis låg och jämn nivå inom regionen.

Regionen hör till barrskogsbygden även om ett betydande inslag av ek förekommer, framför allt i sprickdalslandskapet. Tallskogar av hållmarkstyp överväger i öster; längre västerut blir inslaget av tallhed på sandunderlag större. I övrigt dominerar blåbärsgrenskog. Myrarna är i allmänhet små men talrika och av tallmossetyp.

Sörmlands och norra Götalands skärgårdar (region 25c) är en underregion inom Östersjö kustens skärgårdsområde. I den underregion som förekommer i länet saknas skärgårdsbjörkskog, samtidigt som årsmedeltemperatur och vattenunderskott under vegetationsperioden är högre än i huvudtypen. Området, som omfattar den nordöstra delen av Kalmar län från Figeholm och norrut, ligger i sin helhet under högsta kustlinjen. Det berör de kustnära delarna av de mindre avrinningsområdena från Viråns mynning och norrut till länsgränsen.

Landskapet har sprickdalskaraktär som i havsbandet övergår i skärgård med fjärdar, öar och skär.

Området vilar på urbergsgrund, där bland annat de äldsta geologiska bildningarna i länet - Västervikskvartsit och Loftahammarsgranit - ingår.

Kännetecknande för området är vidare de tunna jordlagren, som påverkats av vågor och bränningar i samband med landhöjningen. Berg i dagen förekommer med hög frekvens. Finsedimenten i dalgångarna är i allmänhet kalkpåverkade. Enstaka små åsstråk förekommer.

Klimatet utmärks av milda vintrar samt torra och varma somrar. Årsnederbörden är låg (650-700 mm/år; korrigerade värden) liksom avrinningen (200 mm/år).

Hållmarkstallskog förekommer på klippor längs kusten. Innanför finns barrskog som i närheten av bebyggelse övergår i ädellövskog, främst med ek. Kalskärgård finns utbildad i yttre kustbandet, där särskilt fågelskären har

en artrik vegetation av spillningsgynnade växtarter. Skogsgränsen mot kalskärgården utgörs av tall.

Havsstränderna är övervägande steniga med ett glest växttäck. I skyddade lägen, främst i anslutning till större vikar finns strandängar på finkorniga sediment.

Slätt är den förhärskande terrängformen på Öland (region 14). Huvuddragen i landskapet, som i sin helhet legat under högsta kustlinjen, bestäms av mot ost- sydost svagt stupande lagerserier av kambrosiluriska sedimentbergarter. Berggrunden består i huvudsak av ortoceratitkalksten med underliggande alunskiffer. Den senare går i dagen här och var utmed den västra landborgsbranten.

Agrara kulturlandskapsregioner i Kalmar län

Regionernas numrering anknyter till kartan på följande sida.

Region 3: Öland och sydostsmålandska slättbygden

Naturgeografisk bakgrund

Regionen sammanfaller med de naturliga jordbruksområdena Kalmar slätten och Öland. Berggrunden utgörs vid Kalmarkusten främst av kambrisk sandsten och på Öland i sin helhet av kambrosiluriska sedimentbergarter, huvudsakligen kalksten. Slättområdet vid Kalmarkusten karaktäriseras av genom sprickdalar sönderskurna plåtar. Slätt är den förhärskande terrängformen på Öland. Regionen har som helhet legat under högsta kustlinjen och tillhör huvudsakligen ek- och grenskogsregionen. Regionen motsvaras av de naturgeografiska regionerna 12b och 14a + b (sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområden och Öland).

Historisk tillbakablick

Regionen var centralbygd under förhistorisk tid och medeltid. Andelen adliga säterier är relativt ringa. Regionen dominerades föreskiftena av tresäde längs smålandskusten och av två- och tresäde på Öland. Bebyggelsen utgjordes till stor del av solskiftade regelbundna byar, på Öland ofta i form av radbyar. Torpbebyggelsen har varit av relativt begränsad omfattning. Särskilt gällde detta för Öland. Gårdsformen var gotisk. Utflyttningen av gårdar i samband med skiftet var relativt omfattande.

Kartblankett

KALMAR LÄN

AGRARA KULTUR- LANDSKAPREGIONER

 Förhistoriska
centralbygder

 Medeltida
kolonisation

TECKENFÖRKLARING

-  Länsgräns
 -  Kommungräns
 -  Kommuncentrum
 -  Riksväg
 -  Länsväg (t.o.m. väg 499)
 -  Järnväg
 -  6(G) Topografiska kartans indelning
 -  7(H) Ekonomiska kartans indelning
- Administrativa indelningen per 1974-01-01

Skala 1:800 000

0 10 20 30 40 km

Upprättad på uppdrag av Kungl lantmateristyrelsen, statens naturvårdsverk och statens planverk av AB Svensk Karttjänst-SRA

Dagens landskap

Regionen karaktäriseras av hög uppodlingsgrad och hög gårdstäthet. Godsbildningen är relativt ringa. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av byar. På Öland finns ännu bilden av de stora radbyarna kvar. Vegetabilieproduktionen uppvisar en hög andel odling av vall, sockerbeter och trädgårdsprodukter. Den omfattande vallodlingen är avhängig av den stora animalieproduktionen i området i form av nötboskap och får.

Region 5: Sydsvenska höglandets skogsbygder

Naturgeografisk bakgrund

Regionen överensstämmer med produktionsområdet sydsvenska höglandet. Berggrunden domineras av gnejs och granit. Områdets södra och västra delar utgörs huvudsakligen av flacka landskapspartier, med inslag av spridda restberg. Områdets östra del är främst kuperad bergkullterräng. Regionen domineras av morän. Huvuddelen av området har legat över högsta kustlinjen. Vegetationszonen är ek- och granskogsregionen. Området motsvaras av delar av de naturgeografiska regionerna 11, 12 och 13 (sydsvenska höglandets och smålandsterrängens myrrika västsida, sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområden, sydsvenska höglandets centrala och östra delar).

Historisk tillbakablick

I området fanns skilda förhistoriska centralbygder, omslutna av förhistorisk marginalbygd och medeltida kolonisationsområde. I de centrala bygderna fanns under medeltid och stormaktstid riklig förekomst, men dessa var i allmänhet ganska små och gav i regel inte upphov till någon större godsbildning. Ett viktigt undantag är Visingsö med omgivningar som bildade Visingsborgs grevskap under 1600-talet. Det dominerande odlingssystemet var ensäde, med undantag av den nordöstra delen av regionen där tvåsäde var förhärskande. Bebyggelsen karakteriserades före skiftena av ensamgårdar och mindre byar. Torpbebyggelsen var relativt omfattande i regionens nordvästra, norra och sydöstra del. Gårdsformen var i väster den västsvenska gården och i öster den götiska. Skiftet medförde att en relativt stor andel av gårdarna fick flytta ut, främst då i de starkt exploaterade förhistoriska centralbygderna.

Dagens landskap

Regionen karaktäriseras av låg uppodlingsgrad. Högsta uppodlingsgraden finns omkring Växjö i Kronobergs län. Godsbildning är genomgående ringa. Gårdstätheten är i allmänhet låg, med undantag av ett stråk norr och söder om Växjö. Dagens vegetabilieproduktion uppvisar en hög andel för främst odling av vall, vilket är avhängigt den omfattande animalieproduktionen i form av nötboskap och får.

Region 6: Östra götalandets mellanbygder

Naturgeografisk bakgrund

Regionen sammanfaller till stor del med östsvenska dalbygden och till en mindre del med skogsbygderna i Östergötland och Småland. Berggrunden utgörs främst av urberg. Landskapet är relativt flackt och får sin karaktär av genom sprickdalar sönderskurna platåer. Jordarten är huvudsakligen morän. Regionen har som helhet legat under högsta kustlinjen. Området motsvaras av den östra delen av region 13 och del av region 35 (sydsvenska höglandets centrala och östra delar. Östersjökusten med skärgårdar samt Åland).

Historisk tillbakablick

Mellan Västervik och Valdemarsvik finns ett område som kan betecknas som förhistorisk centralbygd. För övrigt var området huvudsakligen förhistorisk marginalbygd och medeltida kolonisationsområde. Området hade en gles spridning av adliga sätesgårdar av i allmänhet mindre omfattning. Regionen tillhörde det östsvenska solskiftesområdet med tvåsäde som dominerande produktionssystem. Byarna var som regel små, regelbundna och högt belägna i terrängen. Torpbebyggelsen var relativt omfattande i områdets norra del. Gårdsformen var götisk. Andelen utflyttade gårdar vid skiftet var förhållandevis hög. Det torde dock härvid finnas stora regionala skillnader.

Dagens landskap

Landskapet karaktäriseras av låg uppodlingsgrad och ringa bebyggelsetäthet. Godsbildningen är relativt ringa. Bebyggelsen utgörs av mindre byar, sällan över fem gårdar. Vegetabilieodlingen är i norra delen av regionen omfattande vad gäller brödsädesodlingen och odling av baljväxter. Södra delen av regionen uppvisar en stor vallodling och sockerbetsodling. På animaliesidan dominerar nöt- och får-

produktion i områdets södra del. I norra delen av regionen förekommer omfattande uppfödning av höns och kycklingar.

2.2 Aktuell jordbruksstatistik.

I tabellen nedan redovisas statistik från 1993 vad gäller följande:

Areal åker inkl vall i hektar

Areal betesmark i hektar

Antal mjölkkor, totalantalet nötdjur, totalantalet får samt antalet företag i varje kommun som har resp djurslag.

Kommun	Åker ha	Bete ha	Mjölkcor / Företag	Summa nöt / Företag	Summa får / Företag
Högsby	4 453	1 421	1 445 / 53	6 352 / 128	1 571 / 25
Torsås	6 730	1 017	3 088 / 95	9 477 / 207	1 133 / 32
Mörbylånga	19 153	6 685	5 904 / 173	19 477 / 268	3 293 / 43
Hultsfred	8 240	2 066	2 978 / 122	10 013 / 245	997 / 24
Mönsterås	6 781	1 126	2 050 / 70	6 772 / 131	972 / 23
Emmaboda	2 593	1 178	466 / 30	2 843 / 135	1 196 / 20
Kalmar	21 000	2 290	5 480 / 136	16 440 / 240	4 780 / 45
Nybro	5 737	2 216	1 670 / 70	7 785 / 251	1 979 / 43
Oskarshamn	4 224	1 260	1 195 / 54	4 790 / 148	1 621 / 44
Västervik	20 805	4 470	6 279 / 183	18 926 / 344	4 943 / 102
Vimmerby	9 728	2 648	4 997 / 163	13 766 / 276	1 776 / 34
Borgholm	20 295	8 479	9 078 / 278	26 002 / 418	7 429 / 83
Sa Kalmar län	129 739	34 856	44 630 / 1 427	142 643 / 2 791	31 690 / 518

2.3 Kolonisations- och odlingshistoria i Kalmar län

För att förstå, läsa och värdera odlingslandskapet behöver man kunskaper om gamla tiders samhälle. Naturförutsättningarna och de markslag som hävdats har format odlingslandskapet. Men bilden av landskapets innehåll framträder tydligare när man även ser till faktorer som statens makt och inflytande, jordbrukets organisation, marknaderna för jordbruksprodukter och de sociala skiktningarna. Dessutom är kolonisationsförloppet av stor betydelse för att regionala skillnader uppstått.

Stenålder

Införandet av åkerbruk och boskapsskötsel är troligen den viktigaste förändringen i människans historia. De tidigaste kända försöken att bruka jorden här finner vi ca 5.000-4.000 f Kr. Då var klimatet tämligen varmt. Landet täcktes till större delen av lövskog och hade ett mycket större inslag av sjöar och våtmarker än idag.

I Södermøre med lagom fukthållande mark av finkornig mo och lera, där boskapsskötsel sannolikt har haft stor betydelse, finner man den första bondebygden i länet.

Även på Öland i Torslunda, Vickelby och Resmo socknar slog man sig ned tidigt. I länets norra delar koloniserades områden innanför kustsocknarna längs vattendragen Emån och Alsterån i Högsby, Långemåla och Virserums socknar. Dösar och stenkammargravar uppfördes under yngre stenålder. Den enda kända dosen i länet finns i Resmo socken på Öland. Dessa gravar är de enda synliga spår vi har idag efter de första bönderna. I Resmo finns de nordligaste exemplen längs Sveriges östkust. De utgör den yttersta utkanten på ett gravskick som annars finns spritt i hela västeuropa.

Bronsålder

Yngre stenålderns betes- och åkermarkskulturer hade öppnat gläntor i urskogen. Landskapet öppnades ytterligare under bronsåldern. På fastlandet finns två områden som antyder en koncentrerad bronsåldersbebyggelse. Det ena är Tjust, och då särskilt det inre av Gamlebyviken, där länets tätaste förekomst av hällristningar, rösen och boplatslämningar finns. Det andra är Möre som är det enda området på fastlandssidan som är rikt på bronsåldersfynd.

Inte heller denna period har efterlämnat några andra spår av det odlade landskapet. Rösen och hällristningar kan dock ge oss en aning om var bronsålderns bebyggelse fanns.

Järnålder

Cirka 500 år f Kr förändrades jordbrukets grundförutsättningar. Klimatet blev kallare och boskapen kunde inte längre gå ute året runt, utan måste stallas upp på vintern. Människorna blev troligen bofasta och kunde hålla fasta åkrar med hjälp av den stallgödsel boskapen lämnade. Inför vintern samlades foder som hö och löv in. På så sätt började man hävda ängar



Exempel på hällristningar från bronsålder. Dessa är några av de ristningar som finns på Utrikestenen i Lofta socken (Västerviks kommun). Körscenen är unik, den är en av bara nio kända i hela landet. (RAÄ 364).

som kom att bli en viktig del i dåtidens brukande.

Den äldsta järnåldersperioden är fyndfattig på fastlandet. På Öland är förhållandena annorlunda. Där är perioderna förromersk järnålder och romerskt järnålder (framförallt) d v s århundradena kring år 0 rikt representerade. Grunden för blomstringen var boskapsskötsel och export av hudar och lädervaror till den romerska armén som låg förlagd i Nord- och Mellaneuropa vid den här tiden. Järnålderns fuktiga klimat har troligen haft en positiv påverkan på jordbruksnäringen på Öland. Här finns stora boplatskomplex med fägor och fällor samt fossila (övergivna) åkerlappar bevarade på de öppna sjömarkerna. Där och i Mittlandsskogen finns rester av järnåldersbyggelse. Det förefaller som om Kalmarbygden tjänat som Ölands utmark under perioden. Man tror att ätten (grupper om 20-30 personer) under järnåldern gemensamt ägde jorden och brukade den utan någon specialiserad arbetsfördelning.

Jordbruket skapade ett mycket ojämnt överskott. Ätten ansvarade för försvaret, religionen och rättsskipningen. När bosättningen blev fast krympte odlingsenheterna till hushåll på ca fem till tio personer, d v s en familj. Dessa hölls samman i hövdingadömen eller folkland.

Från medeltid till 1700-tal

Vid 1000-talets början var slättbygderna helt koloniserade. Spannmålsodlingen hade på slätten intagit en dominerande plats på bekostnad av boskapsskötseln, men boskapen höll kvar sin betydelse genom att bidra med gödsel och draghjälp. Nya redskap och bättre brukningsteknik möjliggjorde en omfattande nyodling under tidig medeltid. Den tekniska utvecklingen var mer omfattande än under senare medeltid och växelverkade med själva jordbrukets förändring.

Fram till 1300-talets början ökade befolkningen vilket medförde att jordbruket och bebyggelsen expanderade. Byarna i de centrala områdena blev efterhand stora, med många gårdar, medan de områden som uppodlades senare tenderade att mestadels ha byar med färre gårdar eller ensamgårdar.

Nyodlingen lades först i närheten av den gamla bebyggelsen där äldre enheter eventuellt kunde delas upp, men snart hade expansionen nått

marginalen och man fick istället ta upp mark på utmarker och även i allmänningsskogar.

Vid mitten av 1300-talet inträffade en nedgång i hela Europa, den s k "agrarkrisen". Någon entydig förklaring till denna finns inte, men en av orsakerna var de farsoter, som drog fram, bl a digerdöden. Många gårdar ödelades, främst i nykoloniserade områden medan kärnbygderna klarade sig bättre genom krisen. På många håll i Sverige ändrades nu inriktningen på jordbruket från spannmålsodling tillbaka till boskapsskötsel. Boskapsskötseln hade också god avsättning genom den marknad för smör och oxar som bl a fanns i Nordtyskland. Kronan stödde exporten eftersom den innebar ett extra tillskott till statskassan.

"Den senmedeltida agrarkrisen" var huvudsakligen en kris för statsmakten och det kyrkliga och världsliga frälset. För skattebönder och andra innebar utvecklingen bättre ekonomiska villkor och ökat inflytande. Under medeltidens slutskede medverkade bönderna i riksdagsliknande möten och hade en viss politisk makt.

Krigens verkningar i Småland märktes på så sätt att landbornas avgifter till godsägarna sjönk omkring år 1400. Många nybyggen lades öde. Marginella bygder och nyodlingar under tidig medeltid övergavs först. I Kronobergs län var det skogsbygderna i Varend som ödelades och i Kalmar län var det de inre delarna av Tjust. Ännu i början av 1500-talet var ödegårdarna så många att man kan räkna med att minst en tredjedel av bebyggelsen övergivits.

Vissa undersökningar visar dock att den negativa trenden inte var obruten ända fram till medeltidens slut. Det finns tecken på att ödegårdar ägda av Vadstena kloster uppodlades återigen under 1400-talets senare del.

I huvudsak hade läget stabiliserats vid 1400-talets slut. Människorna började återta tidigare odlingar och ny mark sveddes och röjdes igen. Hela 1550- och 1600-talets början präglades av kolonisationen i Småland. Det ligger nära till hands att tro att många nybyggen som upptogs under 1500-talet var senmedeltida ödesmål. Övergivandet av gårdar har därför inte haft någon bestående inverkan på landskapsbilden, d v s den är knappt märkbar för oss. Den är av begränsad omfattning och i huvudsak begränsad till skogstrakterna på gränsen mellan Kronobergs och Kalmar län.

En skattning av befolkningens storlek på 1520-talet har gjorts av L O Larsson. Han anger siffran till minst 65 000 och högst 100 000 människor inom nuvarande Smålands gränser. Kalmar län hade nära kontakter med Hansan och var manufakturbygd med immigration och snabb folkökning. Vi kan därför räkna med att befolkningsökningen var relativt stark här.

Jordens fördelning i Småland mellan självägande bönder, krona, frälse och kyrka varierade under olika perioder. Vid medeltidens slut ägde kyrkan ca 25% medan kronan hade ca 6%. Skatteböndernas andel var ca 33%. Frälset något mer. Kyrkans gårdar dominerade i Möre och Tunälän, på andra sidan länsgränsen var skattebönderna vanligare. Frälsejorden var helt dominerande kring Emåns lopp och i Vedbo och Värends gränsocknar. Gustav Vasas reduktion av kyrkans egendom innebar att det mesta av kyrkans jord gick över till kronan. Även nyodlingen innebar en ökning av kronogårdar.

Medeltidens grödor.

Det vanligaste sädesslaget under 1500-talet, ungefär två tredjedelar av den odlade säden, var korn. Det användes både som brödsäd och för öltillverkning. Vete odlades i liten utsträckning, och förekom i bakad form endast hos de övre samhällsskikten. Rågen, som också var brödsäd, odlades troligen redan på 1400-talet och var under medeltiden vanlig. Höstråg var också det bästa sädesslaget för svedjebruk under tidig medeltid, men infördes i större skala och på fasta åkrar under 1300-1500-talen i Sveriges östra delar. Havre odlades, men knappast allmänt och främst som hästfoder. Andra grödor var rovor, lin, hampa, humle och i viss mån bönor och ärter.

1600-talet dominerades av de långvariga krig som Sverige förde. Kronans skuldsättning, krigsskulder och brist på kontanta medel, medförde att lön för tjänster och betalning av de stora privatlån som Sverige tagit för att finansiera krigen, måste betalas med jorddonationer. Ett annat skäl till de många jorddonationerna var att kronan ville knyta vissa befattningshavare och tjänstemän till sig. På så sätt kom stora delar av den växande adelns makt och rikedom att grundas på jorden, adeln blev därför liksom kronan bunden vid sin ställning som brukande jordägare.

På olika sätt har godsbildningen påverkat landskapets utseende i skilda regioner. Säterier är beteckningen på de gårdar som åtnjöt en mer fullständig skattefrihet än övrig frälsejord. De var stamgårdar för många adliga ätter. Fram till 1500-talets mitt låg säterierna i allmänhet i områden vid sidan av den befintliga bondebygden. Genom donationer under 1600-talet kom de däremot att läggas i de centrala odlingsbygderna där bönderna avhystes från gårdar eller byar. Man kan påstå att adeln under 1600- och 1700-talen förändrade landskapet genom privilegier som knöts till säterierna.



Råg och humle är två av de grödor som odlades i Sverige under medeltiden.

Början av 1700-talet var inledningen till en ny tid med nya tankar. Under den närmast följande "frihetstiden" ökade riksdagens makt och även om bondeståndet hade mindre inflytande än de övriga, var de svenska bönderna politiska ställning vid denna tid enastående i Europa.

Men jordbruket hade samtidigt stagnerat och blivit ineffektivt. Därför ägnade man stort intresse åt att utveckla näringslivet under 1700-talet. Viljan att åstadkomma mer rationella jordbruk ledde fram till de olika skiftesreformerna. De första skiftena genomfördes i form av storskiftet, en radikal ändring där varje bonde fick all sin mark i en enda brukningsenhet. Detta skifte var svårt att genomföra, då alla i byn måste godkänna det. 1803 fattades beslut om enskifte i riksdagen. Här i länet är

det främst Öland som enskiftats. 1827 stadgades om laga skifte, och med det börjar en period av agrar utveckling.

Befolkningens antal ökade allt hastigare under frihetstiden. Ett led i ansträngningarna att försörja landsbygdens befolkning blev att tillåta hemmansklyvningar liksom fritt anläggande av torp på allmänningar.

Spannmålsodlingen fick också konkreta uttryck, t ex på Öland där en mängd väderkvarnar byggdes för att kunna ta hand om en större produktion. Under slutet av 1700-talet uppgick antalet väderkvarnar till nära tvåusen stycken.

Nya grödor gjorde sitt intåg, ärtväxter odlades allt mer och man prövade försiktigt med potatis. Den odlades i början sällan på större åkrar, utan hörde till trädgårdstäppan. Inte förrän man upptäckte möjligheten att använda den till brännvin, bredde odlingarna ut sig och då spred sig också kännedomen om potatisen som matväxt.

1800-tal: Expansion och skifte

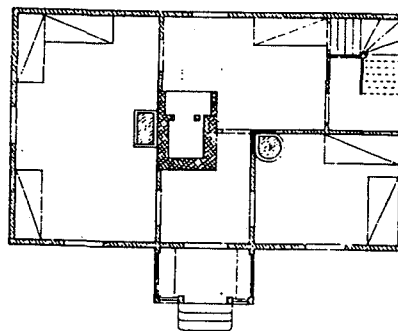
Landsbygdens befolkning fortsatte att öka i allt snabbare takt. Under 1800-talets första hälft ökade den med 50-100%. Att befolkningen ökade ledde under 1800-talet till en stor livsmedelsbrist och ett behov av mera åkermark.

En gradvis uppodling av slätterängarna började, samtidigt som många ängar omvandlades till hagar. Bruket av den odlade marken intensifierades och den höskörd ängen gav fick allt mindre betydelse. Foderväxter odlades nu istället på åkermarken. Ängsmarkerna, som låg i inägomarken, blev oftast åker, när de hade skiftats ut.

När skogens värde som virkesproducent ökade accepterades inte skogsbete längre. Man började använda de magrare delarna av ängen till bete. För jordbrukaren blev det nödvändigt att gå från extensivt till intensivt brukande, eftersom priset på arbetsinsatser stigit. I de befolkningstäta jordbruksbygderna torde den specialiserade markanvändningen ha slagit igenom snabbast. På samfällt ägda marker eller boställen blev i allmänhet den äldre markanvändningen kvar längst.

Laga skiftet och befolkningsökningen fick till följd att hemmansklyvningen ökade på de ny-

skiftade ägorna, och ledde även till en allt större brist på mark. En omfattande nyodling påbörjades.



79

En av de många typritningar som C E Löfvenskiöld utgav. Löfvenskiöld intresserade sig särskilt för de små jordbruken och hans vitt spridda mönsterböcker inspirerade landets husbyggare.

För att vinna ytterligare odlingsmark började en omfattande dikningsverksamhet på våtmarker och myrar. Nyodlingsföretagen kom att stödjas av staten och under 1800-talets senare del fick nästan alla större odlingsföretag anslag eller lån av statliga medel. En speciell dikningslag infördes 1879.

Vid 1800-talets mitt uppstod en ny exportmarknad för jordbruksprodukter i Västeuropa och detta innebar stora förändringar inom det svenska jordbruket. Odlingen inriktades på spannmål, i synnerhet havre som bl a exporterades till Storbritannien och Frankrike. Stora områden, som hade utdikats besåddes med havre, men också odlingen av vete ökade kraftigt. För att klara det ökade uttaget ur jorden, behövdes större mängder gödsel. Mot slutet av 1800-talet började konstgödsel i form av superfosfat och chilesalpeter att användas i liten skala. Kvävehaltiga gödselmedel började användas i större skala först långt in på 1900-talet.

Under ungefär samma tidsperiod blev också vallodling av kvävefixerande växter allt vanligare. Tidigare hade ängsarealen varit dimensionerande för åkerarealen men konstgödsel

och vallodling kombinerat med växelbruk ändrade radikalt på förutsättningarna inom jordbruket. Det gamla uttrycket "äng är åkers moder" stämde inte längre. Arealen naturlig ängs- och betesmark sjönk successivt.

Jordbruksmarknaden nådde en höjdpunkt under 1850- och 1860-talet, men efterföljdes av några svåra missväxter. Industrin behövde allt mer arbetskraft och inflyttningen till städerna började. Under 1870-talet upphörde därför befolkningsökningen på landsbygden. Men varken industrin eller städerna kunde svälja den stora mängden människor som kom och både arbetslösheten och bostadsbristen ökade. Människor började emigrera till andra länder, framför allt till USA.

Det kom också rent administrativa reformer som innebar stora förändringar inom jordbruket. Näringsfriheten som infördes i etapper 1846 och 1864, gav fri etableringsrätt åt vem som helst som önskade starta ett jordbruk.

Genom att en exportmarknad öppnades utvecklades animalieproduktionen - framför allt mejerihanteringen. Stora ladugårdar byggdes, mejeriföreningar startade och nya uppfinningar gjordes för att tillvarata och lagra mjölk och smör. Landsbygdsbankerna som etablerades, gav lån till investeringar i byggnader och maskiner.

När befolkningstrycket ökade kunde inte längre skogen stå för ved och virke och samtidigt lämnas för fritt bete åt kreaturen. Virkesproduktionens betydelse ökade inte minst ekonomiskt. Skogsbetet minskade samtidigt i de utpräglade jordbruksbygderna. Skogsmarken har utarmats. I enlighet med tidens ekonomiska idéer skulle även skogsmarkens produktion ökas och ett led i förverkligandet av detta var att de skiften som genomfördes även omfattade skogen, som nu blev enskild mark.

Skogsbygdens utveckling under senaste århundradena har varit oerhört omvälvande. Under 1800-talet befolkades skogarna av torpare och nybyggare och nya småbruk anlades i rask takt. Genom den enträgna odlingsmödan skedde punktvisa uppodlingar överallt och skogsbygderna öppnades. Bildandet av småjordbruk omhulldes av staten och under 1870-talet beslutades om avyttring av kronojord.

1900-tal

Fram till 1920-talet ökade åkerarealen i hela landet och jordbruket intensifierades ytterligare. Odlingssmarken nådde sin största omfattning omkring 1930. Den samlade jordbruksmarken, åker, äng och hage, omfattade då 4,8 miljoner ha, varav 3,7 miljoner utgjordes av åker. Gårdarnas antal var ca 300 000.

Under krigsåren bromsades utvecklingen tillfälligt men efter 1945 kom jordbruket att karaktäriseras av en allt snabbare minskning av såväl areal som antalet företag.

Konkurrensen med industrin gjorde högre lantarbetarlöner nödvändiga och bidrog därmed till en snabb mekanisering. På mindre gårdar kunde man inte bekosta stora maskin-parker. Istället införlivades dessa gårdars mark med större granngårdar. Inom kort lades också torpen ned och deras jord övertogs av modergården eller planterades med skog.

I slättbygderna gällde i hög grad fortsatt strukturrationalisering med sammanslagning av brukningsenheter. I skogsbygderna kom det i stället att handla om nedläggning av åkermark. Följden blev att landskapet slöt sig kring bebyggelsen i skogsbygden medan slättbygden fick allt färre men större brukningsenheter.

Under 1960-talet fortsatte omvandlingen i ännu snabbare takt och nu över hela landet. Genom riksdagsbeslut planerades nedläggningen. Jordbrukare skulle ha samma ekonomiska standard som industriarbetare. De gårdar som inte gav en sådan avkastning skulle upphöra och bonden söka sig till industrin.

Jordbruksproduktionen skulle ligga på en nivå som bestämdes i förhållande till rikets behov vid en eventuell avspärrning.

De områden som sist koloniserades och uppodlats blev också de som först lades ned. Slättbygderna klarade sig betydligt bättre och har idag praktiskt taget all åkermark i behåll.

Arealförlusten blev enorm. Av de 4,6 milj ha jordbruksmark som fanns 1944 har idag omkring 1,4 milj lagts ned. De flesta ängs- och hagmarkerna har gått förlorade liksom 800 000 ha åker. Under samma period minskade de yrkesverksamma jordbrukarnas antal med närmare 80 %. Under den snabbaste omvandlingsperioden på 1960-talet lades varje dag tiotals gårdar ner i landet. Ändå kunde allt

större skördar bärgas genom effektiv användning av nya kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel.

Det har tagit mer än fyrtio år att lägga ner 800 000 ha åker. Den nu aktuella livsmedelspolitiken förutsätter att ytterligare 500 000 ha omedelbart läggs ned. Detta för med sig att vi måste göra medvetna ansträngningar för att rädda odlingslandskapet växter och djur annars ser framtidsperspektivet mörkt ut. Lika illa kan utvecklingen bli för bebyggelsen om vi inte slår vakt om de värden som skapats av generationers arbete.

Vad som i historiens ljus kommer att framstå som vår tids tillskott till odlingslandskapet är svårt att sia om. Det är oomtvistligt så, att det vi uppskattar idag är det som tidigare generationer förvaltat och förbättrat. Då inte bara med tanke på tillfället utan också med avsikten att det skall bli till nytta och glädje för barn och barnbarn.

2.4 Bebyggelsen och dess struktur

Bebyggelsens anpassning till topografin

Gamla gårds- och byplatsers anpassning till terrängförhållandena sammanfaller i regel med markernas beskaffenhet. I de delar av landet som varit täckta av hav har bebyggelsen funnit sina gynnsammaste lägen på sydslutningen av morän- och bergsknallar som skjuter upp ur lerbottnarna. I områden över högsta kustlinjen (HK) i västra Kalmar län har bebyggelsen sökt sig till svackor och dalstråk med källor och bäckar. Den vid laga skiftet eller enskiftet utflyttade gårdsbebyggelsen saknar denna terranganpassning.

Bebyggelsen har således vanligen förlagts till höjder i terrängen. Ofta ligger bebyggelsen överst på gränsen mellan skogsmark och åker, där nedanför åkern och längst ned sidvallsäng- en.

Mörebygden är ett viktigt undantag från denna regel. Här finner man stora byar, vars gårdar lagts i en ring kring en stor, öppen lågt liggande ängsmark, medan åkrarna tagits upp ovanför byn på de odlingsbara markerna. Byarna ligger vanligen lågt i anslutning till åar och bäckar. Högre upp möter åkermarken och ängen.

De frostfriaste lägena är de mest åtråvärda (lidbebyggelse) eller ännu hellre uddar i de större sjöarna.

I många länder har förekomsten av drickbart vatten bestämt byarnas lägen och så även i vårt land. Sjöar och vattendrag kantas av bebyggelse. Brunnar har dock kunnat tas upp nästan var som helst. Endast i geologiskt avvikande trakter som på Öland har förekomsten av vatten varit bestämmande för detaljläget. Den begränsande faktorn för bönderna har annars sällan varit vatten. Det har istället handlat om tillgången till åkerjord och ängsmark.

Bebyggelsens grupperingsmönster

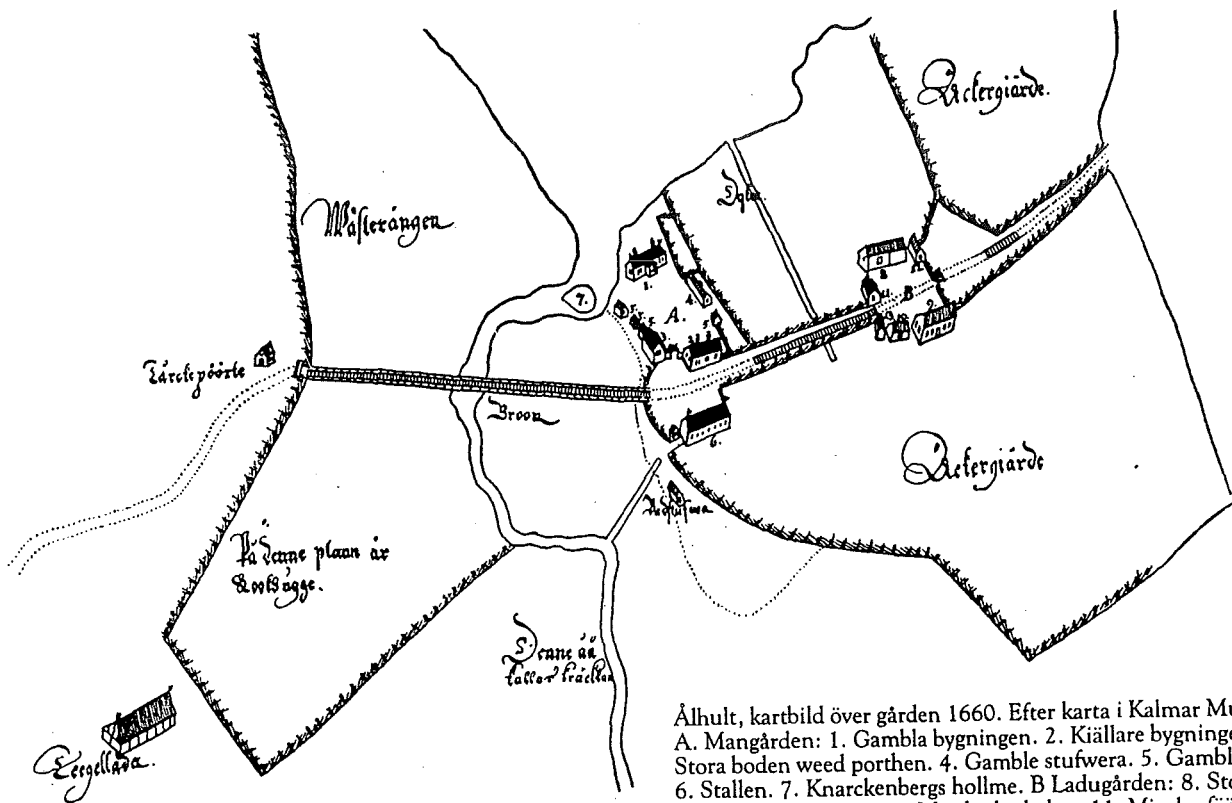
Det är svårt att utan generaliseringar ge en bild av efter vilka principer bebyggelsen grupperats i länets olika delar.

I princip kan två motpoler uppställas. Den ena utgörs av byar med bebyggelsen systematiskt reglerad efter bestämda geometriska planlösningar där ägoblandningen och gårdarnas högt utvecklade socioekonomiska integration drivit fram en långt utvecklad reglering. Den andra polen utgörs av ensamgårdsbebyggelse eller byar med ringa integrering mellan gårdarna och som kännetecknas av spontana bebyggelseformer och en anpassning till topografi som inte hämmats av andra krav. Mellan dessa extremfall finns en bred skala av grupperingsmönster beroende på vilken väg byarnas utveckling tagit.

Solskiftade radbyar.

Den solskiftade radbyn är ett bra exempel på den äldre jordbruksbebyggelsens mest utvecklade former. Hur tomterna kunde utmätas och placeras i en strikt inbördes ordning beskrivs ovan. Bebyggelsen kunde ordnas i en eller två rader (enkla eller dubbla radbyar). Gårdarna trängdes samman på relativt små rektangulära bytomter som genomkorsades av åtminstone en bygata.

Åtskilliga byar har dock radbyns långsträckta form beroende på den topografiska anpassningen, detta är ofta fallet med de öländska byarna. De utgör idag de bäst bevarade exemplen på en byform med en nära tusenårig tradition. Å andra sidan är många bytomter inom solskiftesområdet regelbundna utan att överensstämma med solskiftets principer.



Ålhult, kartbild över gården 1660. Efter karta i Kalmar Museum. A. Mangården: 1. Gambla bygningen. 2. Kiällare bygningen. 3. Stora boden weed porthen. 4. Gamble stufvera. 5. Gamble boder. 6. Stallen. 7. Knarckenbergs hollme. B Ladugården: 8. Stoore looladan. 9. Fäähuset. 10. Mindre looladan. 11. Mindre fäähuset. 12. Färehuset. 13. Foderhuset. Utom gården »tärckepöörte», »badstufwa», »teegellada» samt »weekasten».

Här har uppenbarligen en reglering av tomtstorlek och tomtform skett vid annan tidpunkt, ibland t o m före solskiftet. Trots att ägorna skiftats om har då inte bebyggelsen reglerats.

Radbysystemet var i och för sig inte unikt för Sverige. Det har förekommit i stora delar av Europa, och det var under inflytande därifrån som bytypen infördes i Sverige.

I våra dagar sker en upplösning av radbyarna. Med gårdssammanslagningar och ändrade bebyggelsefunktioner uppstår luckor i byarnas fasad mot bygatan. In i 1800-talets bebyggelse tränger standardiserade fritidshus och permanentbostäder av elementhustyp. Men trots detta finns ännu radbyns karaktär väl bevarad i de flesta av Ölands byar.

Platsbyar

Begreppet platsby betecknar en by, där bebyggelsen är grupperad kring en öppen plats. Detta är en karakteristisk form av by i Götaland. Genom en fägata står platsen i förbindelse med utmarken. Beteckningen platsby tar ingen hänsyn till byns regleringsgrad och inrymmer sålunda mer eller mindre lösa bebyggelsegrupperingar.

Gruppbyar - klungbyar

Gruppbyn eller klungbyn utgör tillsammans med platsbyn Götalands dominerande byform. Den utmärks av att gårdarna ligger relativt fritt utspridda eller i glesa klungor, ofta längs en byväg eller en vägkorsning. Även beteckningen hopby förekommer.

Släktbyar.

Som släktbyar betecknas vissa götlandsbyar som utmärks av att boningshusen med tillhörande bodar bildar en bebyggelsegrupp, de viktigaste uthusen en annan, vissa småhus en tredje osv. Stundom placerade kring en gemensam gårdsplan, ett bytorg. Bytypen kan i många fall påvisas ha uppkommit genom hemmansklyvningar ur en enda eller ett färre antal gårdar. Länets bästa exempel är Lunds by i Gladhammar.

Gården

Tomten var brukningscentrum och ibland ett konkret uttryck för gårdens värdering. Gårdar kunde vara ensamgårdar eller organiserade till byar.

Bondegården var i princip bostad för en familj. Storfamiljegårdar, d v s bostad för en hel ätt,

kan ha funnits i förhistorisk tid jämför med öländska långhus.

Storjordbruk eller gods hör samman med att adeln får inflytande i landet under medeltiden. Stormannaätter kan ha funnits även under förhistorisk tid.

Backstugor och torp sammanhänger med befolkningstillväxten och jordbruksproletariat under olika perioder t ex 1500-tal och 1700-1800-tal.

Malmen

Malmarna börjar på allvar bebyggas under 1700-talets först hälft och når en befolknings-topp runt 1870. Bland de faktorer som bidrog till uppkomsten av bebyggelse utanför själva byn, var i första hand böndernas stigande behov av arbetskraft och den allmänna befolkningsökningen under 1700-talet. En ökning av befolkningen inom den obesuttna klassen var också något som uppmuntrades genom flera centrala direktiv. Som en konsekvens av detta uppstår vid 1800-talets början försörjnings-svårigheter för malmens innevånare. Fattigdom och tiggeri kom att höra till vardagen. När den stora emigrationsvågen sätter in på 1870-talet är det också främst malmarnas befolkning som ser en lösning på sina problem i Amerika.

Fortfarande är malmen en påtaglighet i länets bebyggelse. De eländigaste stugorna är sedan länge försvunna, men ännu finns det mycket kvar av malmarnas 1800-talsbebyggelse. Idag har istället många malmar utvecklats till bostadsområden med villabebyggelse av mera permanent karaktär med starka inslag av sommarstugebebyggelse. Gränsen mellan by och malm är dock fortfarande påtaglig.

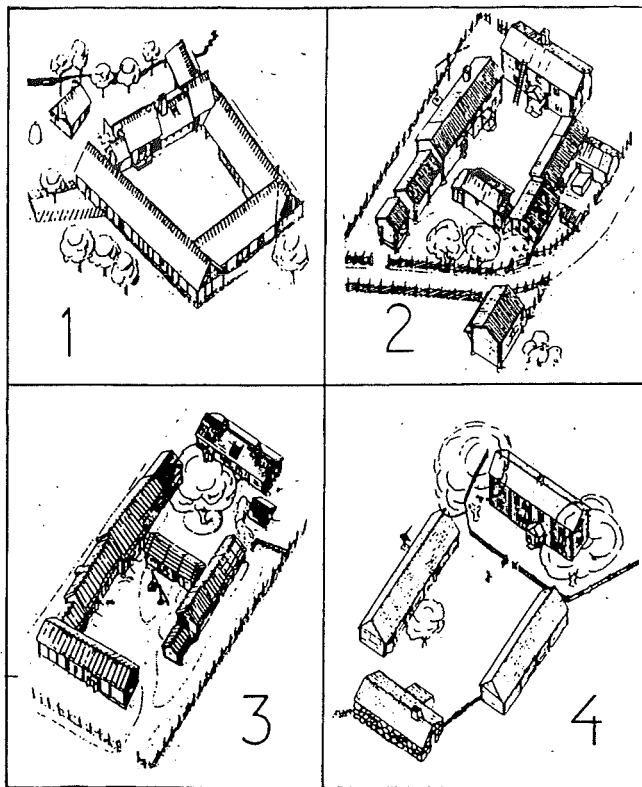
Byggnadskultur

Gårdstyper

Den götiska gården är en sluten enhet tudelad i man- och fägård, ofta genom ett staket, häck eller mur. Gårdstypen är att betrakta som en efterföljare till den centralsvenska gårdstypen, vilken torde ha högre ålder. Den götiska gården är normalform i östra Götaland och Svealand.

Godsbildningar, sätesgårdar och herrgårdar

Den medeltida godsbildningens inverkan på odlingslandskapet är begränsad till de byggnads-



Svenska gårdstyper. 1 = sydsvensk gård, Slöinge sn, Halland 2 = nordsvensk gård, Rättviks sn, Dalarna 3 = centralsvensk gård, Härkeberga prästgård, Uppland 4 = götisk gård, Kyrkhults sn, Blekinge. Efter Geografiska notiser 1949.

der som uppfördes i samband med att ett världsligt frälse infördes. Under 1200- och 1300-talen utgörs godsen av det fasta stentornet, ofta beläget på en holme eller en udde eller på en mer svårtillgänglig höjd. Både för byggnadsformen och lägesvalet var möjligheten att kunna försvara sig den dominerande faktorn.

Kärntornet ersattes senare av rektangulära byggnader med flera våningar som gick under benämningen fasta hus. I allmänhet anses denna borgtyp vara senmedeltida då de flesta daterbara exemplen härrör från 1400- och 1500-talen.

Brukningstekniskt medförde emellertid inte de medeltida godsen några förändringar i förhållande till allmogens brukningsmetoder. Fram till 1300-talet brukades en godsmassa vanligen efter det s k huvudgårdssystemet, som innebar att godsherrn innehade en eller ibland flera huvudgårdar omgivna av byar med dagsverkspliktiga bönder, vilka tillsammans med lönearbetare brukade huvudgårdens arealer.

Under 1300-talet styckades ofta huvudgårdens domäner och delades ut till arrendepliktiga men i allmänhet inte dagsverkspliktiga bönder.

Jordägarna blev ränteägare men behöll vissa gårdar i egen drift, sätesgårdarna.

Nyare tid.

Först under 1600-talet börjar godsbildningar i egentlig mening växa fram ur adelns sätesgårdar. Man har beräknat att 63% av landets brukade mark låg i adelns händer år 1655 men att endast 8% brukades direkt under sätesgårdarna.

Man kan räkna med två godstyper, dels kungsgårdarna, oftast med de medeltida klostergodsen som ursprung och dels adelns sätesgårdar. Många var stora godsbildningar t ex Värnanäs men de flesta i länet omfattade inte ens större marker än en normal bondby.

Godsen har regelmässigt bildats genom avhysning av bondebebyggelsen. Nyodling har förekommit i större omfattning först under 1800-talet. Brukningsformerna förblev också i stort sett oförändrade.

Först under 1700-talet kan man räkna med en agrarteknisk utveckling på de svenska godsen efter nederländska och engelska förebilder.

De äldsta jordegendomarna i länet har rötter i medeltiden, andra har tillkommit under 1600-talets godsbildningsepok. En del har dock formats så sent som på 1800-talet, då jordspekulanter förvärvade och sammanslog hela byar till storgårdar.

-Under 1600-talet donerades bl.a. följande gårdar till frälse: Blekhem, Totebo, Blanka, Hellerö, Tuna, Ullevi, Heda, Mjöshult, Björkhult, Vida, Tyllinge, Odensvi, Värnanäs, Björnö, Strömserum, Kråkerum, Vinäs och Helgerum. De flesta av 1600-talets donationer ligger i Södermøre, Stranda och Tjust, där man ännu idag finner länets herrgårdslandskap. I samband med reduktionen drogs många åter till kronan och övergick till att bli boställen för officerare (indelningsverket), kronofogdar, häradshövdingar. Reduktionen påverkade i regel inte hemman som donerats, bortbytt eller sålts för att bilda grund för tidens stora bruksanläggningar i Tjust t ex Ankarsrum, Överum och Ed. Under frihetstiden övergick många gods och bruk till stora köpmannasläkter i Västervik och Kalmar. Tendensen var under 1800-talet densamma.

Bortsett från medeltida lämningar i Kalmar och Borgholms slott är "slottet" på Vinäs i Västra Ed den byggnad i länet där man bäst

kan studera medeltidens och 1500-talens bostads- och byggnadssätt.

Torpbebyggelsen

Torpen är en agrar bebyggelseform som vid mitten av 1600-talet plötsligt var en verklighet på säterierna och från andra hälften av 1700-talet i ökad takt även uppstod på bondejorden.

Ett nära samband har rått mellan torp och backstugor. De senare arrenderade endast stugtomten och har främst varit boplatser för landsbygdens lösa arbetare men också tillflyktsorter för utfattiga bönder och åldriga eller utslitna torpare. Torparen brukade jorden för sin utkomst. Den jord som hörde till en backstuga och som i allmänhet bestod av en kålhage och en täppa med potatisland, har dock i många fall varit början till ett blivande torp. Särskilt omkring 1800 förekommer det ofta att beteckningen backstuga blivit överkörsad i husförhörlängderna och ersatts med torp. Samma företeelse - men i omvänd ordning märks vid sekelskiftet 1900. Då omvandlades ett stort antal torp till backstugor medan åkern fick förfalla och bli betesmark eller lades under huvudgården.

Gränsen mellan backstuga och inhysesstuga var heller inte distinkt. Ofta flyttade inhysesjonen sin stuga från gårdsplatsen ut på ägor, varefter denna fick karaktär av backstuga.

Beträffande säteritorpen gäller att säteriernas skattefrihet utgjorde grundorsakerna till säteritorpsbebyggelsen.

Soldattorp och officersboställen

Under stormaktstiden utgjorde underhållet av landets stående armé ett ständigt bekymmer för krigsmakten, detta förhållande var bakgrunden till Karl XI:s indelningsverk. Armén förlades på landsbygden och hemmansägarna åtog sig att underhålla trupperna mot avdrag på skatten. Gårdarna grupperades i rotar och varje rote hade att anskaffa en fotsoldat samt ge honom hans bärning i fredstid. Vanligen skedde detta genom att soldaten utrustades med ett torp. Strax intill fanns en länga med plats för kor och några får. Bredvid låg ett stycke åker och äng.

Naturen

Kalmar kommun är till största delen ett kustslättlandskap. Kustzonen utmed Kalmarsund är en typisk jordbruksbygd. I västra delen av kommunen uppträder ett småkulligt landskap.

Berggrunden domineras av Smålandsgranit samt sandsten, som uppträder med en fem till tio meter bred remsa längs kusten. Berg i dagen förekommer i mycket liten omfattning.

Den dominerande jordarten i kommunen är morän. Ett flertal åsar, som har sin fortsättning i Nybro kommun, löper genom kommunen i nordväst- sydöstlig riktning. Markytan har helt legat under högsta kustlinjen, därför är de ytliga delarna omlagrade av vågor.

Produktiv skogsmark upptar 75% av kommunens yta. Skogsmarken består till största delen av gran och tall. Ungefär 10% av den skogsklädda ytan är lövskog. Denna är mest koncentrerad till kommunens centrala delar.

Landskapet i Kalmar kommun präglas av stor fattigdom på sjöar. Likaså är kommunen en av länets våtmarksfattigaste kommuner. Ett flertal vattendrag slingrar sig genom kommunen på sin väg mot Kalmarsund. De största är Snärjebäcken, Hagbyån och Ljungbyån.

Jordbruket

Kalmar kommun tillhör i sin helhet Götalands mellanbygder. Det kustnära området är utmed hela kommunen utpräglad jordbruksbygd. Nere i det sydvästra hörnet övergår landskapet till skogsbygd.

Den totala arealen åkermark är 21 000 hektar. Det motsvarar ungefär 40% av kommunens yta.

Enligt jordbruksstatistiken finns knappt 2 300 ha betesmark i kommunen, vilket är ca 5% av kommunens yta. I statistiken ingår såväl kultiverad som naturlig betesmark. Arealen naturliga ängs- och hagmarker lär därför vara betydligt mindre.

Sammanställning

I Kalmar kommun finns det 80 st bevarandeområden som fördelar sig på de tre klasserna enligt följande:

klass 1:	8 st
klass 2:	31 st
klass 3:	41 st

Uppgifter om hur stora arealer åkermark, naturlig respektive kultiverad betesmark som finns i de olika områdena och totalt inom kommunen kommer tillsammans med en sammanställning över hela länet att finnas i det Åtgärdsprogram som kommer ut under hösten 1995.



Bevarandeområden i Kalmar kommun:

Ryssby socken:	Klass:
1. Fanketorp	2
2. Askaremåla	3
3. Saveryd	1
4. Böle	2
5. Oppeboda	3
6. Stojby & Knappegården	2
7. Ryssbylund	2
8. Haraldsmåla	3
9. Kannemåla	2
10. Pikedala	2
11. Slakmöre	2
12. Ryssby Eneskär m fl	1
13. Flakö	3
14. Ljungnäs	3
15. Törnerum	2
16. Hultsby & Ryssby m fl	2
17. Venenäs	3
18. Rev	3
Åby socken:	
19. Åsgärde, Knarrebo & Gelebo	2
20. Knöppletorp	2
21. Skubbetorp	3
22. Tombo	2
23. Lundbomåla	2
24. Läckeby, Lund & Boatorp	1
25. Fröstingstorp	3
26. Björnö	2
Åby och Förlösa socknar:	
27. Stävlö	2
28. Förlösa & Melby	3
Förlösa socken:	
29. Åtebäck	2
30. Uggerum	3
31. Vedby & Trangärde	3
32. Gösbäck & Förlösa	2
Kläckeberga socken:	
33. Horsö	2
34. Kläckeberga & Västerslät	2
35. Krafslösa	1
36. Kärrstorp & Bårstad	3
37. Hårstorp	2
Kalmar stad:	
38. Hagbynäs	2
39. Lilla Hatten m fl	3
Dörby socken:	
40. Barkestorp	3
41. Ebbetorp	2
42. Tingby	2

Hossmo socken:

43. Rinkaby	3
44. Hossmo	1
45. Binga	3

Ljungby socken:

46. Slät & Svänebo	3
47. Olofsböle	3
48. Gräsmo	3
49. Smedstorp	3
50. Konungaryd	3
51. Öbbestorp	3
52. Krankelösa & Krankelösaholm	3
53. Tomteby	3
54. Suntorp	3
55. Ölvingstorp	3
56. Kölbygärde	3
57. Ljungby	3
58. Vassmolösa	3
59. Bottorp	1

Mortorps socken:

60. Igersdela	2
61. Kaxgärde	3
62. Betekulla	3
63. Råsbäck	2
64. Tokabo	3
65. Mortorp	2

Arby socken:

66. Kulltorp	3
67. Kristinelund, Arby & Glömminge	1
68. Resby	3
69. Ålebo	3

Hagby socken:

70. Hagby	3
71. Hagbytorp	2

Voxtorps socken:

72. Bjursnäs	3
73. Igelösa	2
74. Nanntorp	2

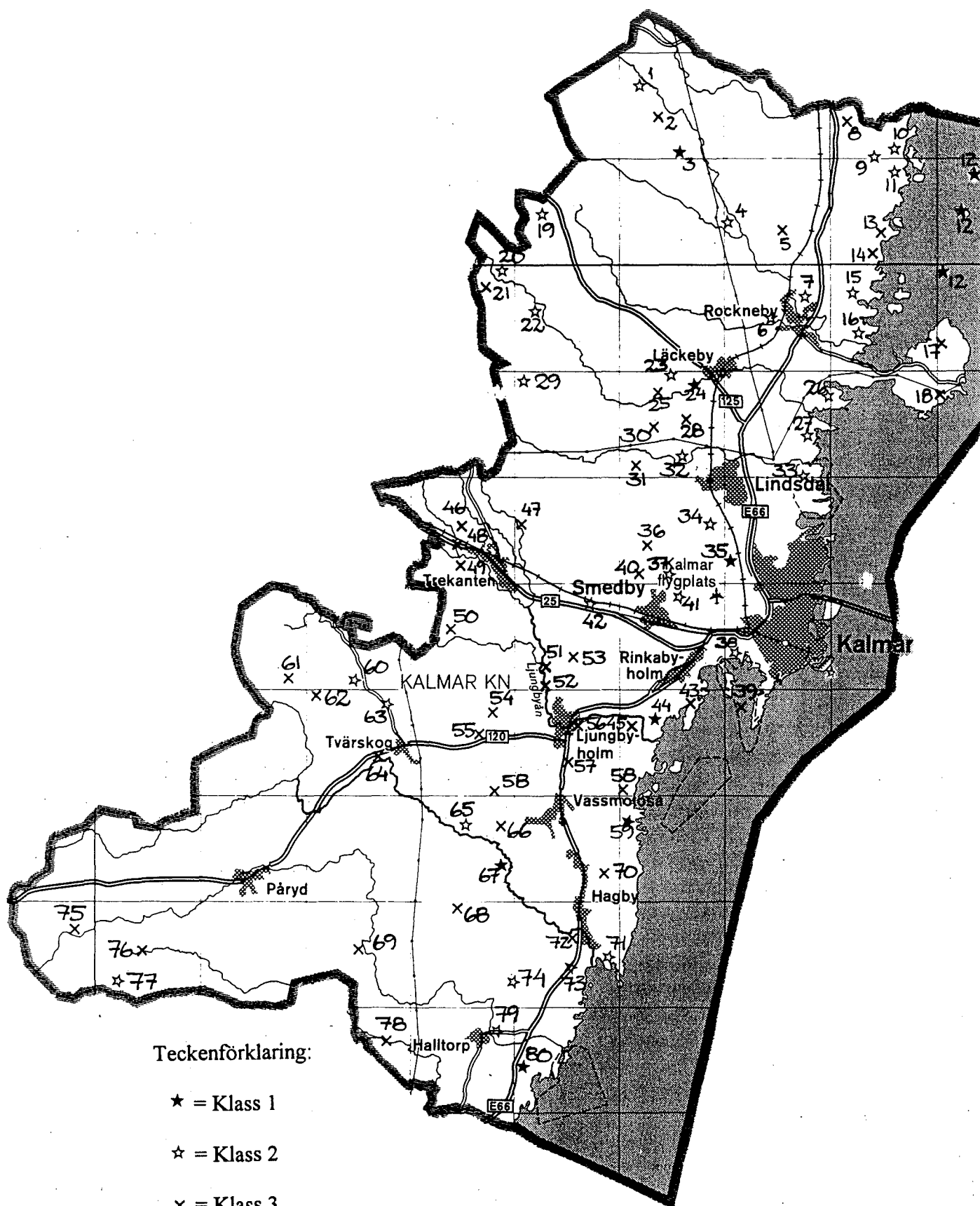
Karlslunda socken:

75. Sävsjö	3
76. Hundshyltan	3
77. Harstensbo	2

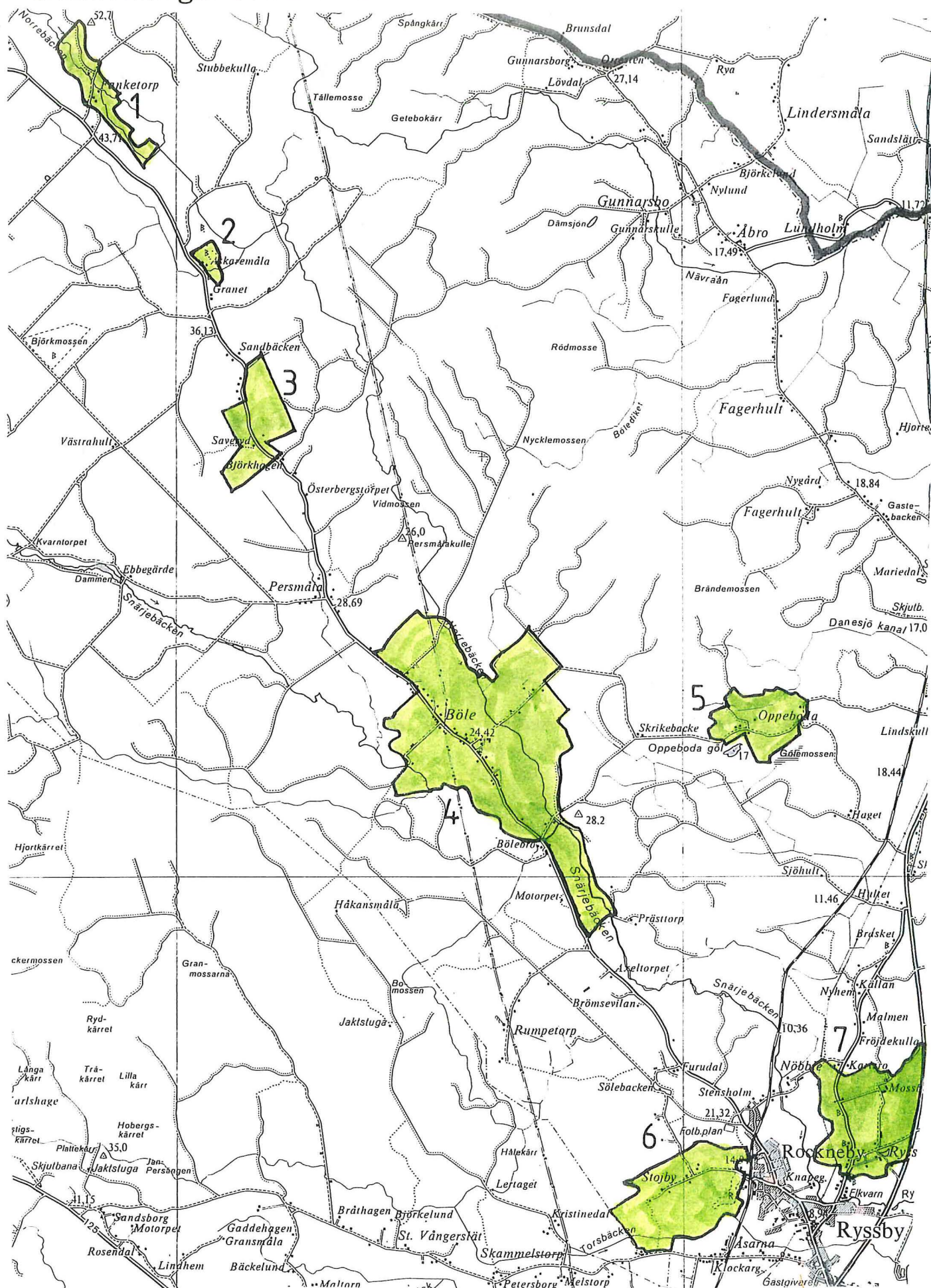
Halltorps socken:

78. Yggesbo	3
79. Halltorp & Namnerum	2
80. Värnanäs	1

Översiktskarta



Beskrivningar och kartor



Ryssby socken:

1. FANKETORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Fanketorp är troligen en ensamgård från början och omnämns första gången 1539. Byn ligger i småkuperad skogsmorän strax norr om Persmålaåsen. Bebyggelsen är förhållandevis välbevarad, ålderdomliga manbyggnader finns i form av en parstuga i två våningar vid den norra gården och en mindre parstuga i söder. Flera av ekonomibyggnaderna är timrade eller uppförda i skiftesverk. I objektets norra del finns en beteshage med flera odlingsrösen som indikerar en tidigare uppodling. Området är även mycket blockrikt, men delvis igenväxande. Lämningar efter tidigare aktiviteter finns representerade som en tjärdal och en linbasta.

Naturförhållanden:

I norra delen av byn finns en fin ekhage. Hagen består till ganska stor del av tidigare åkermark, men är trots detta mycket artrik och innehåller hela 30 stycken indikatorarter. Till de vanligaste hör stagg, darrgräs, höskallra, svinrot, gökärt, jungfrulin, gullviva och ängsvädd. De artrikaste miljöerna återfinns i hagens ytterområden, som är i behov av gallring. Hagen innehåller två hotade växter: fältgentiana och granspira. På andra sidan vägen ligger en ohävdad hage. De fuktigare delarna är fortfarande öppna och be vuxna med stagg-hedar.

Sammanfattande värdetext:

Delvis välbevarad bebyggelse med en del odlingsrösen i hagmarkerna. Byn ligger i en utpräglad skogsbygd, men närmast bebyggelsen är lövinslaget stort. Mycket värdefullt och variationsrikt odlingslandskap med många vällagda stenmurar. En mycket artrik hage finns i den norra delen av byn. Strax intill ligger en annan obetad hagmark. Genom byn rinner också en bäck.

2. ASKAREMÅLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden

Askaremåla utgör en ensamgård som ligger på Ebbegärdes ägor på Persmålaåsen. Möjligen etablerades gården någon gång under 1700-talet. Manbyggnaden består av en parstuga från 1950-talet och den betydligt äldre ladugården är delvis uppförd i skiftesverk. Till gårdsmiljön hör även flera uthus, varav något timrat. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Odlingslandskapet är småskaligt med mindre, men formfattiga åkrar. En stenvalvsbro leder över det mindre vattendrag som rinner strax söder om gården.

Naturförhållanden:

En liten ekhage strax öster om gården innehåller en hel del skyddsvärd vegetation. De vanligaste vegetationstyperna är rödvenäng och stagghed. Sammanlagt har sexton olika indikatorväxter återfunnits. Betad ljung, knägräs, gökärt, stagg, jungfrulin och gullviva är alla vanliga. Hagen har lite ängsliknande utseende med bland annat en del hassel och rätt riklig förekomst av spenört.

Sammanfattande värdetext:

Ensamgård belägen i småskaligt landskap. I området finns en liten ekhage med några gamla ekar och två mindre åkrar. Hagen innehåller flera hävdberoende vegetationstyper och relativt många indikatorarter.

3. SAVERYD

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Saveryd är en ensamgård som ligger på Persmålaåsen vid socknens skogsdominerade inre del. Saveryd omnämns första gången 1551 då Gustav Vasa förlämnar en gård till en av sina fogdar. Bebyggelsen är mycket väl bevarad. Manbyggnaden består av en parstuga i två våningar och bland ekonomibebyggelsen finns flera timrade byggnader bl a en loftbod samt en ladugård uppförd i skiftesverk. Det omgivande odlingslandskapet är förhållandevis

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

mångformigt. De agrara lämningarna består av vällagda stenmurar, trädgårdsgårdar samt odlingsrösen, varav några kallmurade. Dessutom är marken, åtminstone i de mindre intensivt nyttjade delarna, mycket blockrik. En halv kilometer söder om objektet ligger Varghagen, en 100 x 90 m stor stenmurshägnad med fångstgrop.

Naturförhållanden:

Ekhagen strax invid bebyggelsen har en mycket artrik flora, med många arter som indikerar lång och kontinuerlig hävd. Rödvenängen är den dominerande vegetationstypen. Dessutom finns här stagghed, fårsvingeltorräng, tuvtåteluktäng och lågstarrfuktäng. Hela tjugosju indikatorarter har noterats i hagen varav flera i rikliga mängder. Till de vanligaste hör darrgräs, jungfrulin, ljung, knägräs, solvända, gökärt, sommarfibbla, prästkraze, stagg, gullviva, svinrot och vitsippa. Till indi-



Fältgentiana

katorarterna hör också två sällsynta arter: fältgentiana och granspira.

I blandlövhagen i sydväst är staggheden den vanligaste vegetationstypen. Ett tiotal indikatorarter har hittats här.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad och representativ gårdsmiljö med ålderdomliga byggnader i kommunens skogsbygd. Hela gården har en ålderdomlig prägel med bland annat stenmurar, små åkrar, artrika betesmarker och många småbiotoper. Ekhagen söder om gården innehåller många indikatorarter och även några sällsynta växter. Landskapet är formrikt med odlingsrösen, stenmurar och trädgårdsgårdar, dessutom mycket artrikt och skyddsvärt.

4. BÖLE

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Böle är beläget på en markerad del av Persmålaåsen i kommunens nordvästligaste del. Byn omnämns första gången 1380 och består i mitten av 1500-talet av sex gårdar. Böle är numera en relativt stor och långsträckt by med bebyggelsen koncentrerad till vägen och åsen. Enstaka manbyggnader är av högre kulturhistoriskt värde, bl a ett par tvåvåningsbyggnader. Bland ekonomibebyggelsen finns någon enstaka ladugård delvis uppförd i skiftesverk. Vid Bölebro finns mycket välbevarad ekonomibebyggelse med ladugårdar och magasinbyggnad uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet ligger koncentrerat till de flacka sandjordarna nedanför åssträckningen med få agrara lämningar och impediment. I objektets norra del är åkrarna mindre, oregelbundet formade och formrikare med flera odlingsrösen och stenmurar. Inom objektet finns ett par förhistoriska boplatsområden samt en slaggvarp och slaggförekomster som utgör lämningar efter en lågteknisk järnframställning.

Naturförhållanden:

I området finns tre stycken naturliga betesmarker. Söder om Snärjebäcken ligger en svagt hävdad björkhage. Marken är rik på

uppstickande stenar och berghällar. Vegetationen domineras av rödvenhedrar, men här finns även en del rödvenängar. Stagg, gökärt och knägräs är de vanligaste indikatorarterna. I norr ligger ett separat område som till större delen utgörs av en skogsbetesliknande hage. Träd- och buskskiktet har hög täckningsgrad och består främst av tall och björk. Rödvenängar dominerar markvegetationen. Vanliga indikatorarter är ängsvädd och vitsippa. Sammanlagt hittades tolv indikatorarter, bland dessa återfinns den sällsynta granspiran. Slutligen finns även en ekdominerad hage invid gården längst i söder. Stora delar har dock varit uppodlade.

Sammanfattande värdetext:

Byn är långsträckt med enstaka byggnader av högt kulturhistoriskt värde. I norra delen ett relativt formrikt landskap med odlingsrösen och stenmurar. Där finns en stor skogsbetesliknande hage med förekomst av den sällsynta granspiran. Flertalet mindre åkrar har ålderdomliga och oregelbundna former. I söder finns bland annat två hagmarker som fortfarande betas och som innehåller en hävdberöende vegetation.

5. OPPEBODA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Oppeboda omnämns första gången 1539 och består då av en gård. Oppeboda är en typisk mindre by i moränbunden skogsbygd och omges av några smärre mossar och kärr. Bebyggelsen har förlagts till en mindre höjd och vid de båda gårdarna består manbyggnaderna av tvåvåningsbyggnader uppförda omkring år 1840. Till gårdsmiljöerna hör även mycket välbevarad ekonomibebyggelse i form av flera timrade eller i skiftesverk uppförda byggnader. Samtliga byggnader är också enhetligt färgsatta, en av manbyggnaderna är dock målad med plastfärg. Omkring byn ligger ett småskaligt och variationsrikt odlingslandskap med agrara lämningar i form av odlingsrösen och välldagda stenmurar. Inom objektet finns även blockrika beteshagar och mindre åkerholmar.

Naturförhållanden:

Oppeboda är en typisk skogsby med jordbruksmarken närmast byn. Landskapet är lite svagt kuperat och innehåller bland annat välldagda stenmurar och små åkerholmar. I området norr om vägen finns små rester av naturlig betesmark.

Sammanfattande värdetext:

Mindre by i skogsbygd med delvis välbevarad bebyggelse i ett variationsrikt odlingslandskap med odlingsrösen och stenmurar. Området innehåller både mindre areal naturlig betesmark och rikligt med småbiotoper.

6. STOJBY & KNAPEGÅRDEN

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Stojby ligger strax väster om Rockneby samhälle, medan Knappegården närmast har infogats i detsamma. Båda omnämns 1539, då Stojby bestod av flera gårdar och Knappegården var en frälsegård. Vid Stojby finns flera byggnader av kulturhistoriskt värde och i synnerhet miljön vid bykärnans nordvästra gård är välbevarad. Där utgörs manbyggnaden av en ålderdomlig tvåvåningsbyggnad, en ladugård delvis uppförd i skiftesverk samt flera välhållna uthus och förrådsbyggnader, samtliga enhetligt färgsatta. Vid Knappegården är huvudbyggnaden uppförd på 1670-talet i ett plan med bred frontespis, vid modernisering av huvudbyggnaden under 1780-talet uppfördes även de båda flygelbyggnaderna. Fasaden fick sin empirekaraktär omkring 1840.

Det omgivande odlingslandskapet är åkerdominerat och inrymmer ett mindre antal agrara lämningar. Inom de uppodlade ytorna finns endast någon enstaka stenmur av blocksten samt några åkerholmar. Hagmarkerna i objektets västra del är formrikare med ett flertal odlingsrösen.

Inom objektet återfinns två järnåldersgravfält. Det ena, vid Stojby, utgör förmodligen ett gårdsgravfält bestående av femton runda stensättningar som bör ha anlagts under järnålder. Även -byändelsen i bynamnet antyder ett för-

historiskt ursprung. Det andra gravfältet är ett av kommunens största med sammanlagt åttio gravanläggningar bestående av rösen, högar, stensättningar, treuddar och en rest sten. Gravfältets formrikedom och antalet gravar indikerar en långvarig användningsperiod som begravningsplats. Gravfältet har förlagts till Persmålaåsen som även utgör en naturlig barriär mellan samhället och bevarandeobjektets kulturlandskap. Inom objektet finns även några spridda rösen och stensättningar samt ett förhistoriskt boplatsoområde. Koncentrationen av fornlämningar har sannolikt sin förklaring i det strategiska läget vid Ryssby, där kommunikationslederna Bäckebo- och Persmålaåsen samt Ryssbyån möts.

Naturförhållanden:

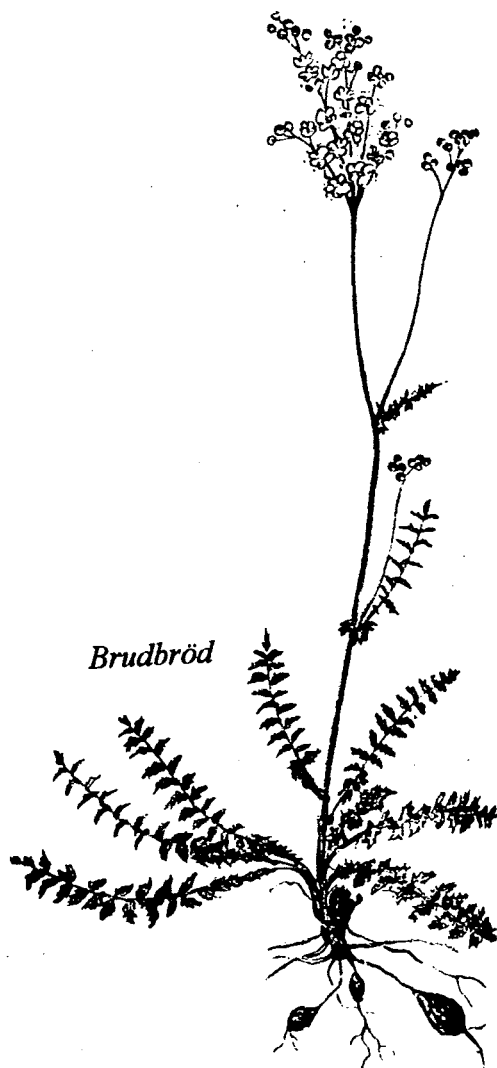
Blandlövhagen invid den västligaste gården har den mest intressanta vegetationen. Hagen är mycket ljusöppen och innehåller ett flertal indikatorarter. Till de vanligaste hör darrgräs, brudbröd, gökärt och bockrot. Det åsliknande partiet i södra delen är särskilt fint med artrika torrängar på de torraste delarna. En mindre del av hagen har troligen varit uppodlad, vilket även en del odlingsrösen visar. Hagen betas av ungdjur och betestrycket kan betecknas som måttligt.

Det stora gravfältet i östra delen är beläget i en något svagt betad björkhage. Vegetationen är något utarmad på grund av för hård beskuggning. Rödvenhed är den vanligaste vegetationstypen, men här finns även en mindre areal av rödvenäng och blåbärlingonhed. Den södra delen är lite ängsliknande med dominans av ek och hassel. Den tredje hagen ligger vid det mindre gravfältet i nordväst. Hagen är idag alltför skuggig men rester av den tidigare vegetationen finns fortfarande kvar.

Sammanfattande värdetext:

Vid Stojby flera kulturhistoriskt intressanta byggnader i ett åkerdominerat landskap med relativt få agrara lämningar. Odlingslandskapet som tillhör Stojby och Knappegården har högt natur- och kulturvärde. I den västra delen ligger ett av Kalmarbygdens största gravfält, daterat till yngre järnåldern. Dessutom finns ytterligare ett mindre gravfält och flera sten-

sättningar. Invid den västra gården ligger en fin och ljusöppen hagmark med skyddsvärd och betesgynnad flora. Den åsliknande höjdryggen i den södra delen är särskilt intressant.



7. RYSSBYLUND

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Ryssbylunds herrgård är beläget strax nordost om Rockneby samhälle i kuperad och åkerdominerad moränmark. Ryssbylund bildades vid början av 1600-talet genom en sammanslagning av två gårdar. Sedermera inkorporades även Mossberga i ägora. Huvudbyggnaden utgörs av en reveterad träbyggnad i en

våning med frontespis, byggd 1810 i Tjustempire. Till anläggningen hörde även två flygelbyggnader från 1862, varav den ena har brunnit ned. Dessutom finns ett flertal ekonomibyggnader, bl a ett magasin uppfört i korsvirkesteknik, arbetarbostäder samt alléer. Vid Mossberga finns en ålderdomlig manbyggnad i ett plan på hög stensockel under högt sadeltak samt två flygelbyggnader, varav den ena är timrad.

Det svagt böljande odlingslandskapet är herrgårdspräglat med en hög uppodlingsgrad. Agrara landskapselement finns i första hand i form av stenmurar och åkerholmar, men även en större vattendamm finns i området. Ett område med odlingsrösen är beläget strax söder om Mossberga.

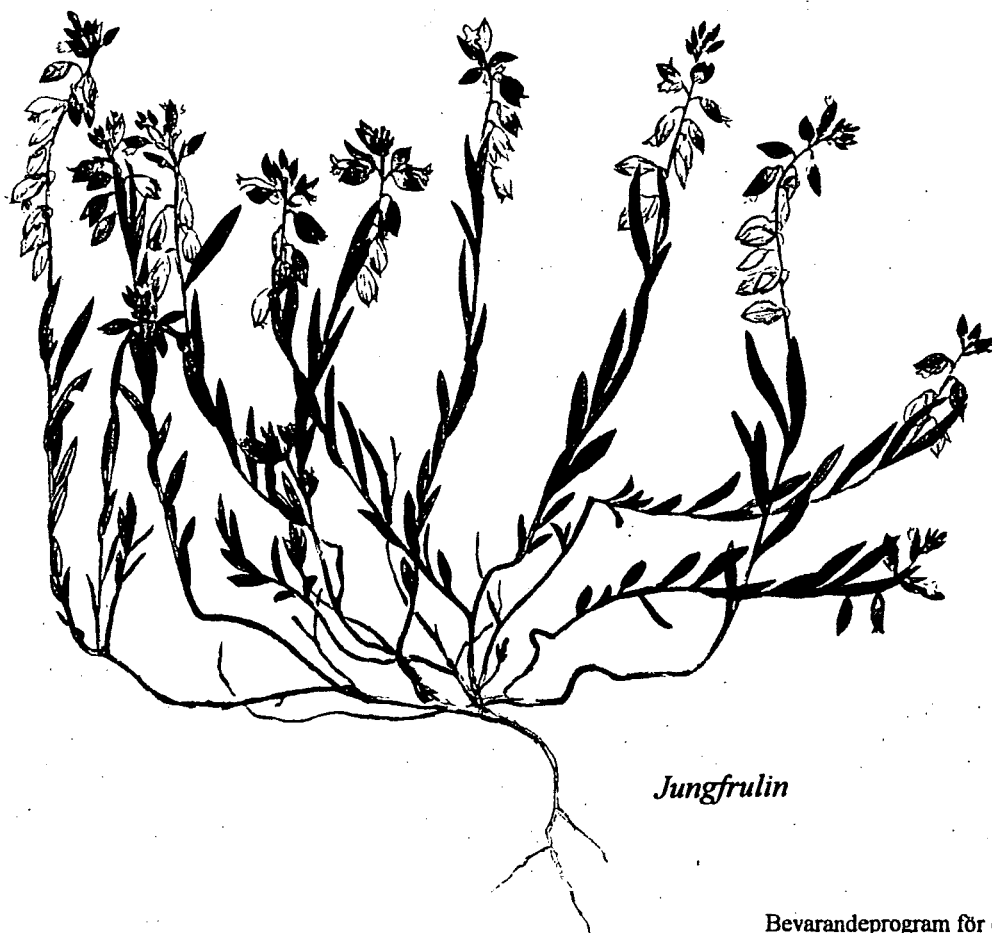
Ur fornlämningsynpunkt har Ryssbytrakten främst uppmärksamats genom det stora antalet stenåldersboplatser och fynd av trindyxor. Inom objektet finns fem kända förhistoriska boplatsområden och även fyra gravrösen, förmodligen från bronsåldern. En milsten finns registrerad längs den gamla Stockholmsvägen.

Naturförhållanden:

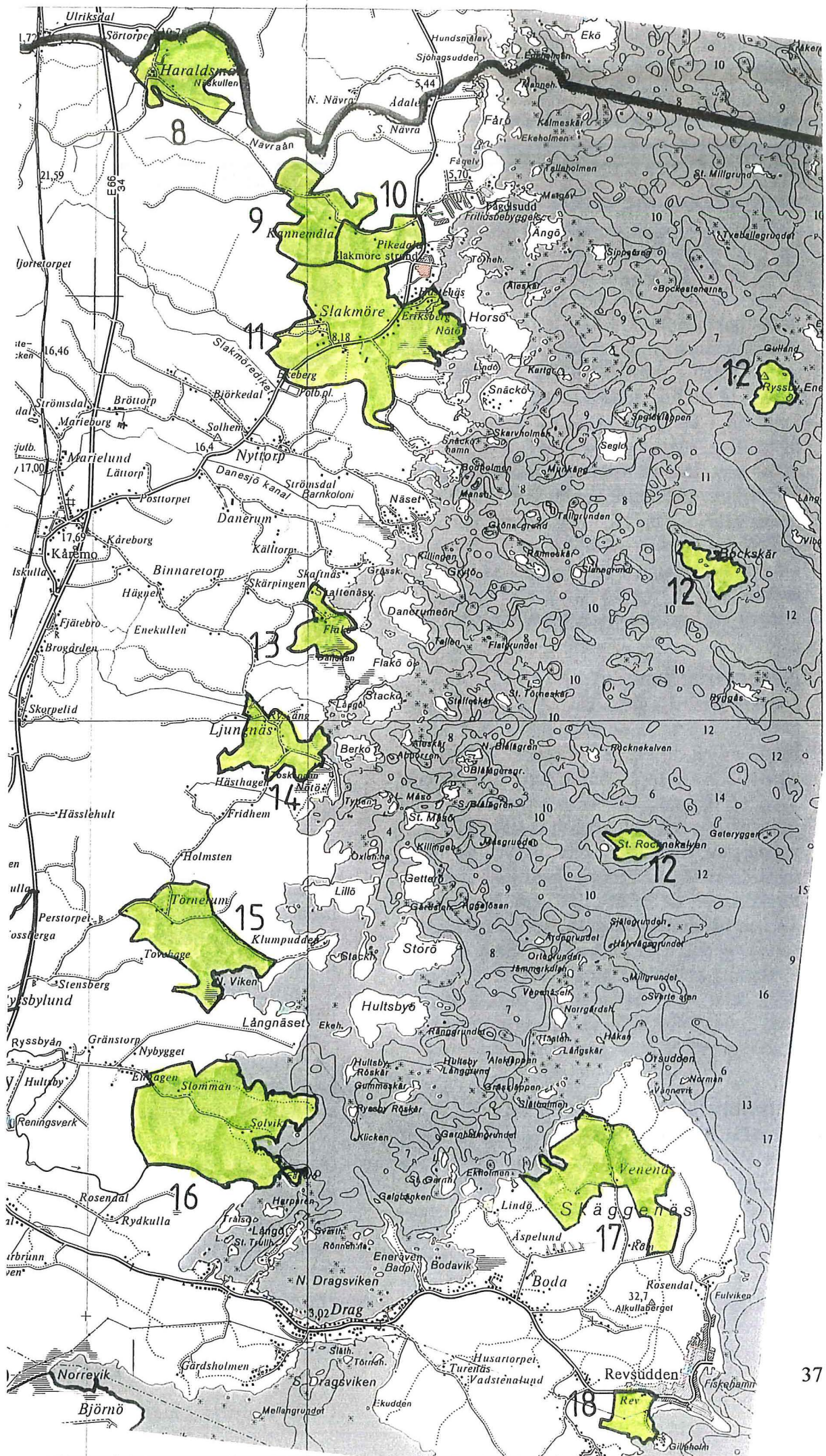
Områdets enda betesmark ligger mellan de båda gårdarna. Det är en ganska svagt hävdad blandlövhage med ek och björk som vanligaste trädslag. Två vegetationstyper har noterats, rödvenäng och tuvtåtel-fuktäng. Sammanlagt har sju olika indikatorarter hittats. Dessa är gökärt, liten blåklocka, sommarfibbla, prästkrage, jungfrulin, ängsvädd och vitsippa. Hagen omges på en sida av en vällagd stenmur. Träd- och buskskiktet är idag mycket tätt och behovet av en urgallring är stort. Hagmarken verkade vara obetad vid inventeringstillfället.

Sammanfattande värdetext:

Huvudbyggnad i Tjustempire i ett svagt böljande herrgårdslandskap vid Ryssbylund. Områdets främsta värden är knutna till den rika kulturhistorien. Fem stenåldersboplatser har upptäckts inom området och dessutom mycket rika fynd av trindyxor. Även gårdsbebyggelsen är i byggnadsminnesklass. I landskapet finns många olika småbiotoper, exempelvis allé, stenmurar och åkerholmar.



Jungfrulin



8. HARALDSMÅLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Haraldsmåla utgör en ensamgård belägen på en höjd i småkuperad moränmark söder om by- och kommungränsen Nävraån. Gården omnämns första gången som Lilleharadsmol 1458 och var frälsejord som aldrig kom att skiftas. Gårdskomplexet med dess väl bevarade bebyggelse, ligger inbäddat i lummig lövskogsvegetation. Manbyggnaden är en salsbyggnad i ett plan från 1800-talets mitt, de båda flygelbyggnaderna skall härröra från 1700-talet. Den välhållna ekonomibebyggelsen uppfördes huvudsakligen under 1800-talets andra hälft och präglas av snickarglädje. Norr om gården finns en beteshage med odlingsspår i form av odlingsrösen. Åkermarksområdena är formfattigare med enstaka åkerholmar och stenmurar. I anslutning till gården finns en allé.

Naturförhållanden:

Vid Haraldsmåla finns en nyligen röjd blandlövshage som betas av nötkreatur. Trädsiktet består av ek, björk, ask och apel. Hassel, en, nypon och sly utgör busksiktet. Av de välhävda vegetationstyperna är rödvenhed och rödvenäng vanligast, medan även fårsvingelvariant av rödvenhed och fårsvingeltorräng finns i området. Närmare tjugo indikatorarter förekommer, de flesta dock glest. Som exempel kan nämnas backnejlika, gullviva, knägräs, vårvicker och äkta johannesört. Som en jämn förekomst av hundäxing antyder, är området i stora delar påverkat av en för stark beskuggning. Stengärdesgårdar förekommer i området, liksom grov lind med spår av hamling.

Sammanfattande värdetext:

Haraldsmåla ligger i kommunens mellanbygd, med lövdominerade omgivningar. Det är en ensamgård med välbevarade byggnader i ett odlingslandskap med rösen och enstaka stenmurar. Naturvärdena är främst knutna till den stora blandlövshagen nordost om gården. I övrigt är odlingslandskapet mångformigt med bland annat öppna diken, åkerholmar och rik-

ligt med buskage utmed åkerrenarna. Längs bygränsen i norr rinner Nävraån.

9. KANNEMÅLA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Kannemåla är beläget i ett svagt kuperat moränlandskap strax innanför kusten i kommunens nordligaste del. Byn omnämns första gången 1458 och bebyggelsen är ålderdomlig men delvis om- och tillbyggd. Den norra gården har fortfarande kvar en gotisk gårdsstruktur. Områdets låglänta delar utgörs av uppodlade sedimentjordar, de högre liggande moränryggarna är företrädesvis betade. Väster om byn ligger en särskilt naturskön beteshage med agrara lämningar i form av ett flertal odlingsrösen som vittnar om en tidigare uppodling. Inom objektet finns även flera stenmurar och tidigare har i byn funnits en skomakerverkstad.

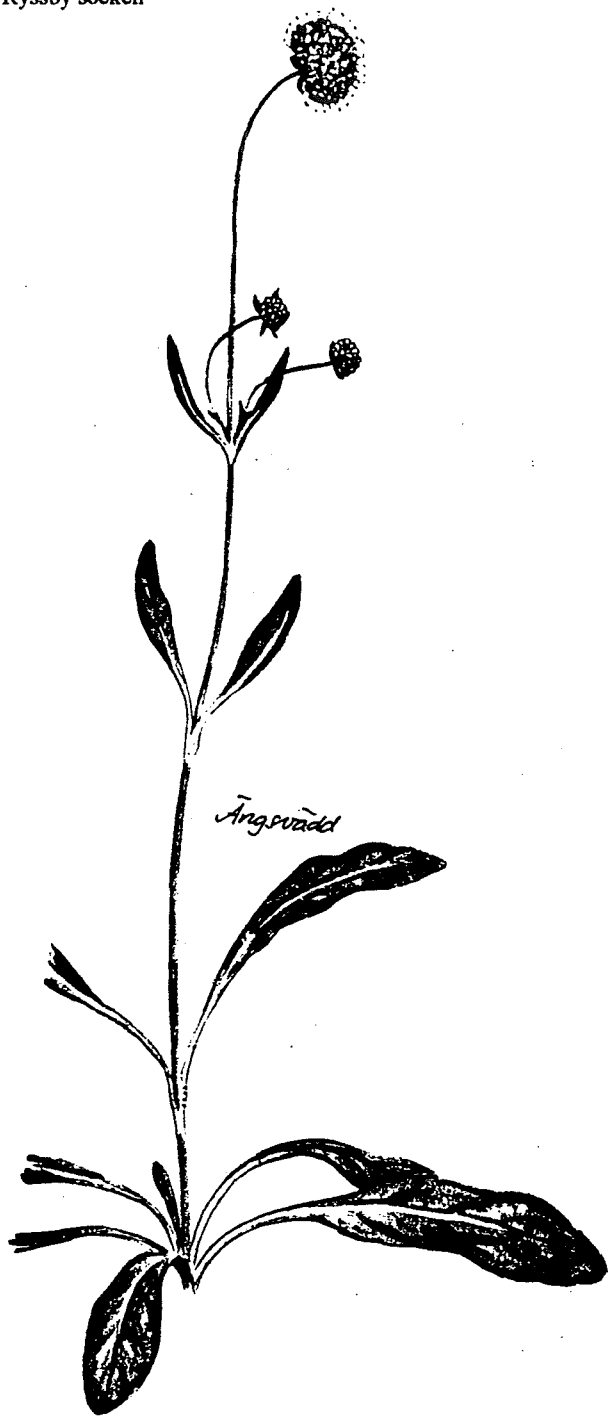
Naturförhållanden:

Områdets mest skyddsvärda vegetation återfinns i björkhagen i väster och utmed en del av åkerrenarna. I hagen finns en hel del hassel, vilket troligen beror på att området tidigare utnyttjats som ängsmark. Både ängs- och hedssamhällen finns representerade i områdets markflora. Rödvenängen är den vanligaste vegetationstypen. Dessutom är blåbärlingonheden rätt vanligt förekommande. Av stagg-hed, fårsvingeltorräng och tuvtåtel-fuktäng finns endast mindre arealer. Vårbrodd, knägräs och gökärt är vanliga indikatorarter. Sammanlagt har femton indikatorarter noterats. Till de enstaka förekommande hör bland annat kattfot, jungfrulin, gullviva, knölsmörlomma och ängsvädd. Områdets finaste åkerrenar hittar man främst i den västra delen av byn.

Sammanfattande värdetext:

Delvis förändrad bebyggelse med en gård i gotisk struktur. Värdefullt odlingslandskap i kommunens mellanbygd. I hagarna odlingsrösen och en del stenmurar. I den västra delen av byn finns en hävdad björkhage med en artrik och hävdberoende flora. Hagen har lite ängsliknande prägel och domineras av skyddsvärda

Bevarandeprogram för odlingslandskapet



rödvenängar. Flera olika småbiotoper är rikligt förekommande.

10. PIKEDALA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Pikedala är en ensamgård som är lokaliserad till småkuperad moränmark i kommunens nordligaste del. Pikedala omnämndes första

Kalmar kommun

gången 1545 och bestod även då av en gård. Bebyggelsen är ålderdomlig, manbyggnaden består av en tillbyggd parstuga. Bebyggelsemiljön störs emellertid något av en större plåthall och av att underhållet av den äldre ekonomibebyggelsen är något eftersatt. Sedimentjordarna vid områdets lägre delar är eller har varit uppodlade och de blockrika moränkullarna nyttjas som betesmark. Odlingslandskapet är förhållandevis mångformigt med ett flertal agrara lämningar. Dessa består av ett stort antal odlingsrösen, vällagda stenmurar och en stensatt åkerterrassering.

Naturförhållanden:

Områdets främsta naturvärden är knutna till ekhagen öster om gården. Fältskiktet domineras av friskängar av rödventyp. På de torraste partierna finner man även små arealer färsvingeltorräng. Sammanlagt noterades fjorton olika indikatorarter. Till de vanligast förekommande hör vårbrodd, gökärt, jungfrulin, gullviva och vitsippa. Några exemplar av Adam och Eva hittades också i hagen. I de lägre partierna av betesmarken finns spår av gamla åkrar och tillhörande odlingsrösen. Hagen och åkrarna betas av nötkreatur.

Sammanfattande värdetext:

Ålderdomlig ensamgård i ett formrikt odlingslandskap med stenmurar, odlingsrösen och en stensatt åkerterrass. Öster om gården finns en fin ekhage med en artrik flora, låglänta delar i hagen har dock varit åker. Landskapet som helhet har god överensstämmelse med 1800-talets landskap. Främsta värdena är knutna till ekhagen och byns ålderdomliga struktur med sin småskalighet och den rika förekomsten av småbiotoper.

11. SLAKMÖRE

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Slakmöre är beläget nära kusten i kommunens norra del och omnämns första gången omkring 1460. Bebyggelsen ligger något utspridd vid en mindre höjd och flera av gårdarna är av götisk karaktär. Gårdsmiljöerna är i allmänhet mycket välbevarade med ålderdomlig bebyg-

gelse, dock finns ett visst inslag av nyare byggnader i området.

Byn omges av ett relativt variationsrikt odlingslandskap där åkermarken ligger koncentrerad till områdets låglänta delar och sluttningarna ned mot byn. Objektets östra delar består huvudsakligen av strandängar. Agrara lämningar finns i området i form av vällagda stenmurar, några fågator, hamlade träd, en allé samt ett flertal odlingsrösen.

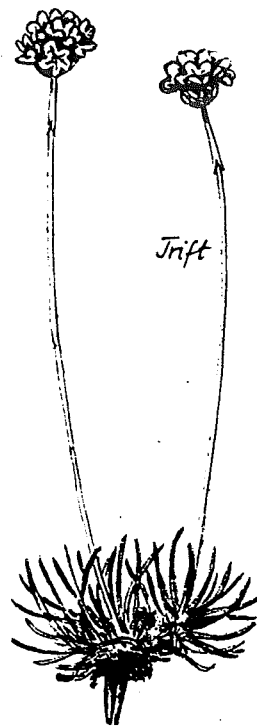
Söder om byn har flera stenåldersboplatser registrerats vid Snärjebäckens dåvarande utlopp i Kalmarsund. Inom området finns också några gravrösen, sannolikt anlagda under bronsåldern. Vid byns inre delar finns även slagghvarpar, lämningar efter en troligen medeltida järnframställning. Av intresse är även önämnet Snäckö strax österut. Snäcknamnen är en namntyp som förknippas med vikingatida till tidigmedeltida hamnlägen och på norra delen av Snäckö finns lämningar efter en äldre varvsanläggning. Vid Snäckö hamn på fastlandet fanns under 1930-talet såg- och trävaruindustri samt som namnet antyder även hamn. Skola har också funnits i byn.

Naturförhållanden:

Den mest intressanta vegetationen återfinns på de naturliga betesmarkerna. De högsta naturvärdena är knutna till den strandnära betesmarken i öster. Området innehåller både fastmarker och havsstrandängar. Strandängarna består både av övre och nedre landstränder. Salttåg, krypven och havssälting är vanliga indikatorarter. Fastmarkerna är bevuxna med ekar, ibland dock alldeles för tät. De ljusöppna delarna innehåller flera hävdberoende vegetationstyper, vanligast är rödvenäng och tuvtåtel-fuktäng. Inom mindre arealer finns också stagghed, fårsvingeltorräng, lågstarrfuktäng och blåbärlingonhed. Närmare byn finns två andra hagmarker. Bägge är tyvärr svagt betade numera.

Sammanfattande värdetext:

I allmänhet välbevarad bebyggelse med götiska gårdstyper i ett variationsrikt odlingslandskap med bl a strandängar, stenmurar, odlingsrösen, fågator, allé, och hamlade träd.



Marker med åkrar och betesmarker av högt natur- och kulturvärde. Speciellt intressanta är de strandnära betesmarkerna i den östra delen, med både havsstrandängar och fastmarksbeten. Havsstrandängen innehåller många hävdgynnade växter och hyser även häckande tofsvipa. I landskapet finns många småbiotoper, bland annat rikligt med vällagda stenmurar och odlingsrösen. Landskapet som helhet har stora likheter med 1800-talets landskap.

12. RYSSBY ENESKÄR

Klass 1

Förhållanden:

Moränskärgården norr om Skäggenäs består av låga, hårt svallade holmar och skär. Ett fåtal av dessa; Ryssby Eneskär, Bockskär och Stora Rocknekalven, hävdas ännu med betesdjur. De kulturhistoriska förhållandena är inte kända. På Ryssby Eneskär är de högre belägna delarna steniga, svallade delvis utbildade som klapperstensfält, medan de lägre partierna är fina havsstrandängar. Sanden utgör underlag för en för regionen ovanlig vegetationstyp; övre landstrand av strandmalörttyp. Även övre landstrand av salttågrödsvingeltyp och nedre landstrand av agnsåvkrypventyp är vanliga. Invid en mindre sötvattenssamling finns också gräslågstarräng representerad. Vanliga indikatorarter är strandkrypa, gulkämpar, gåsört, Bevarandeprogram för odlingslandskapet

höstfibbla och trift. De högre belägna delarna är ganska igenvuxna med en, nypon och slån. Rikt hävdberoende fågelliv med bl a storspov, rödbena, skedand, tofsvipa och strandskata.

Bockskär och Stora Rocknekalven saknar den rena sandens vegetation, men hyser annars samma vegetationstyper som ovan. På dessa skär förekommer dessutom väl utbildade stagghedar samt mindre partier med torrängar av fårsvingeltyp. Bland havsstrandängens hävdgynnade arter kan också nämnas rödsäv och strandkämpar. Även Seglö är av intresse efter restaurerande röjningar.

Sammanfattande värdetext:

Moränöar med välhävdade havsstrandängar.

13. FLAKÖ

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Flakö som omnämndes i skrift första gången 1406, är en ensamgård vackert belägen på en mindre höjd ovanför Kalmarsund. Gårdsmiljön är välbevarad och består av manbyggnaden, en säregen sekelskiftesvilla, samt ytterligare ett tiotal byggnader, bl a två parstugor och välhållen ekonomibebyggelse. Det omgivande kulturlandskapet består huvudsakligen av sankar betesmarker och är förhållandevis formfattigt. De agrara lämningarna består av ett fåtal stenmurar.

Naturförhållanden:

Till Flakö hör mindre arealer åker och betesmark. Betesmarken är av ett mycket fuktigt slag och kan närmast liknas vid en havsstrandäng. Hävden är inom delar av området mindre god och betestrycket skulle behöva höjas kraftigt om naturvärdena ska bestå.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad bebyggelse med ett fåtal stenmurar i landskapet. Vid Flakö finns en av de mycket få strandnära betesmarkerna i kommunen. Området har dock idag ett otillräckligt betestryck.

14. LJUNGNÄS

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Ljunnäs omnämns första gången 1336 och är beläget vid Kåremoåsens kustnära del. Bebyggelsestrukturen är något utspridd och bland manbyggnaderna återfinns några välbevarade tvåvånings parstugor. Flera av ekonomibyggnaderna är av kulturhistoriskt värde, bl a en stenlada från 1868, enstaka ladugårdar uppförda i skiftesverk samt en timrad loftbod.

Det omgivande kulturlandskapet är omväxlande med vällagda stenmurar, odlingsrösen, åkerholmar och solitärträd. Vid en av gårdarna finns en allé och marken är ställvis fortfarande mycket blockrik. Inom objektet finns tre rösen varav det största har en diameter på 25 meter och brätte. Gravarna härrör sannolikt från bronsåldern och hade vid tidpunkten för anläggandet direkt maritim anknytning. Fram till 1870 fanns i Ljunnäs ett varv.

Naturförhållanden:

På Ljunnäs marker har inga artrika betesmarker kunnat observeras. Landskapet i övrigt är dock omväxlande och mångformigt. Ute i åkarna finns mindre åkerholmar. Längs vägar och skiftesgränser finns imponerande stenmurar och ibland också enstaka solitära lövträd.

Sammanfattande värdetext:

Flera välbevarade byggnader i ett omväxlande kustnära landskap med stenmurar, odlingsrösen, åkerholmar, solitärträd och en allé. Naturliga betesmarker saknas dock.

15. TÖRNERUM

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Törnerum omnämns första gången 1336 och har lokalisats till en moränbunden och kustnära del av socknen. Under delar av medeltiden låg byn under Dominikanklostret i Kalmar, men drogs in till kronan i samband med reformationen. Det gamla corps-de-logiet från 1700-talets förra hälft revs 1930 och nu finns

manbyggnader bl a bestående av två parstugor. I objektets östra del finns äldre ekonomi-bebyggelse, medan den nyare i västra delen är ett resultat av ridhusets tillkomst.

Genom det goda betestrycket är det småkuperade odlingslandskapet väl hävdad. Större delen av objektet används till bete, i sydöstra delen i form av strandängar. I områdets västra del förekommer en viss uppodling. Agrara lämningar finns i form av vällagda stenmurar och enstaka odlingsrösen, flera röjningsrösen finns strax nordost om området. I omgivningen finns fornlämningar i form av flera bronsåldersrösen.



Naturförhållanden:

Invid Norra viken finns en stor naturlig betesmark, främst bestående av havsstrandäng. Fuktiga och tuviga nedre landstränder av agnsävkrypventyp dominerar vegetationen. Till de vanligaste indikatorarterna på strandängarna hör salttåg, krypven, havssälting och gulkämpar. Ut mot det öppna vattnet växer ganska breda bårder av bladvass och havssäv. På de högre belägna delarna av betesmarken finns en del fastmarksvegetation. Exempel på vegetationstyper är lågstarrfuktäng, tuvtätelfuktäng och stagghed. Till indikatorarterna hör darrgräs, knägräs, gökärt, stagg och vitsippa. Området är svagt betat idag och naturvärdet skulle förbättras om betestrycket höjdes.

Tofsvipa, rödbena och strandskata häckar inom området.

Sammanfattande värdetext:

Nyare bebyggelse i ett välhävdad landskap med en del stenmurar. I söder finns fina skyddsvärda strandängar med hävdberoende vegetation och rikt fågelliv. Ett höjt betestryck skulle ytterligare höja betesmarkens naturvärde.

16. HULTSBY & RYSSBY

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Objektet utgörs till större delen av vidsträckt strandängar vid Kalmarsund och norr om Ryssbyån. Anmärkningsvärt är att området ligger under åtta byar, större delen är samägd betesmark som delas mellan flera byar. I området finns endast ett fåtal agrara lämningar i form av stenmurar och odlingsrösen vilket påvisar områdets marginella betydelse som odlingsmark. Antagandet förstärks av att objektets bebyggelse till största delen består av små perifer torp. Inom objektet finns några fornlämningar bestående av rösen och stensättningar. Fornlämningarna har säkert ett samband med det kustnära läget och närheten till Ryssbyåns mynning.

Naturförhållanden:

Kustområdet tillhörande bland annat byarna Hultsby och Ryssby innehåller stora arealer naturlig betesmark. Strandängarna längs ån är stora, men har idag något svag hävd. Nedre landstränder dominerar vegetationen. De innehåller dock även en del fastmarksbitar med bland annat färsvingeltorrängar. Krypven, salttåg och höstfibbla är de vanligaste indikatorarterna. Havsstrandängarna i norr är något bättre betade, men är betydligt mindre. Trift, krypven, havssälting, salttåg, höstfibbla, gulkämpar och strandkrypa är några av de noterade indikatorarterna.

Sammanfattande värdetext:

Kustnära landskap med vidsträckt strandängar och få agrara lämningar som inte har varit uppodlat. Området innehåller stora arealer

naturliga betesmarker, dels stora havsstrandängar utmed Ryssbyån, dels moränhöjder med skogsbetesliknande utseende. Landskapet är artrikt och en mängd olika typer av vegetation finns representerad. Längs strandängarna finns ett rikt fågelliv, främst vadare. På Åspö finns flera bronsåldersrösen som vittnar om lång kulturhistorisk kontinuitet.

17. VENENÄS

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Venenäs är beläget på norra delen av halvön Skäggenäs. Byn saknar skriftligt medeltida belägg och utgör förmodligen en senare bebyggelseetablering. De båda norra gårdarna är av götisk typ med välbevarad bebyggelse bl a i form av flera ekonomibyggnader som, åtminstone delvis, är uppförda i skiftesverk. Även den sydvästra gården är av ålderdomlig karaktär, medan bebyggelsen i sydost är av mer blandad ålder.

Det omgivande odlingslandskapet är småskaligt och variationsrikt med omväxlande åker- och betesmarker. Marken är blockrik och agrara lämningar finns i form av vällagda stenmurar, halvmurar, någon stensträng och åkerterrassering. I åkermarken finns ett mindre antal odlingsrösen, vanligen stora men i betesmarken är rösena flera. En kolbotten finns registrerad i skogsmarken vilket påvisar att skogens resurser fått komplettera åkerbruket. Sannolikt har även fisket haft betydelse.

Naturförhållanden:

Venenäs omges av ett variationsrikt odlingslandskap med både åkrar och betesmarker. Längst i väster finns en fårbetad hagmark. Hagen är rätt artfattig på grund av ett alltför tätt trädskikt. På udden återfinns dock ett öppnare parti med en skyddsvärd flora.

Sammanfattande värdetext:

Delvis välbevarad bebyggelse i ett småskaligt odlingslandskap med stenmurar, halvmurar, stensträng och åkerterrass. Längst i väster ligger en skuggig björkhage med inslag av hävdberoende vegetation.

18. REV

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Rev är beläget vid östra delen av Skäggenäs, en i Kalmarsund utstickande halvö mestadels uppbyggd av ursvallad morän och grus. Rev ligger strategiskt eftersom det därifrån är den kortaste sjövägen till Öland. På 1500-talet skall ha funnits både lots och tull. Senare har man haft gästgiveri, samt fiske- och färjeläge. Bebyggelsen inom objektet utgörs av en götisk gård i dess norra del. Manbyggnaden i ett plan under brutet tak är välbevarad liksom en parstuga därvid.

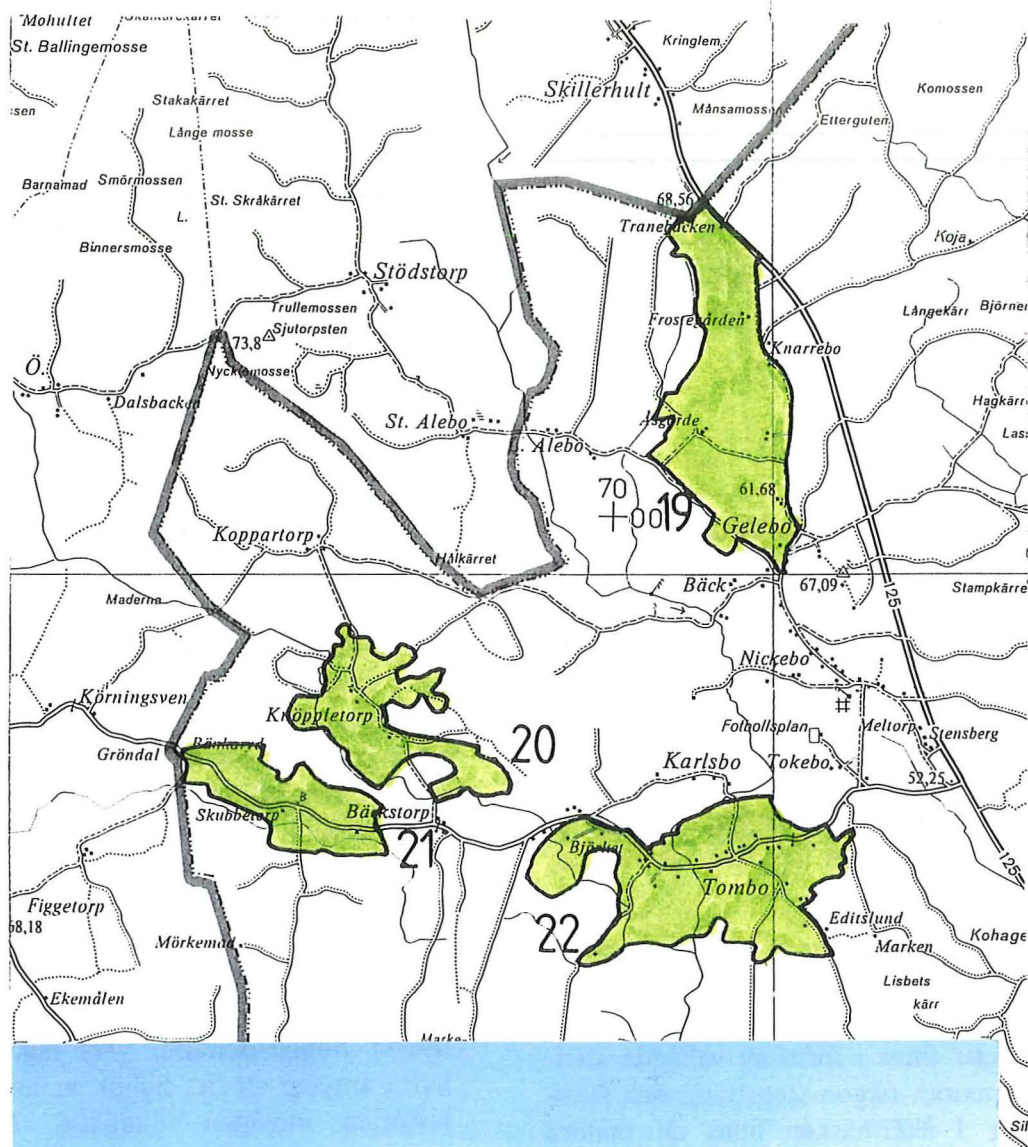
Odlingslandskapet består mestadels av havsstrandängar och en sandig, uppodlad sluttning ned mot desamma. Agrara lämningar finns i form av en sentida stensträng och en stenmur i områdets norra del. Strax väster om objektet finns fossila odlingsspår i form av en stensträng, åkerterrasseringar och röjningsrösen. Omedelbart sydost om objektet finns ett röse och en triangulär stensättning. Röset är av imponerande dimension, 23 meter i diameter och 2 meter högt. Dessutom finns ett förhistoriskt boplatsoområde, vars låga nivå över havet antyder att det tillhör en sen del av förhistorien, möjligen vikingatid. Tidigare har funnits ett stort antal fornlämningar vid Revsudden, men flertalet har tagits bort vid byggnation.

Naturförhållanden:

Området består av sandig åkermark och öppen betesmark. Den relativt välbetade hagen innehåller såväl en smal remsa havsstrandäng som mycket torra sandgräshedar. Huvuddelen är helt öppen, men i en del växer några ekar.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad bebyggelse i götisk gårdsform. Landskap vid Rev med havsstrandängar, i övriga markslag finns fossila och senare odlingsspår. I området finns bland annat en mindre hagmark med flera ovanliga vegetationstyper. Små arealer av sandgräshed förekommer.



Kvarn av holländsk typ i Trangärde (område 31), Förlösa socken.
Foto: Rolf Gustafson

Åby socken:

19. ÅSGÄRDE, KNARRE-BO & GELEBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Åsgärde, Knarrebo och Gelebo är samtliga belägna i skogsbygden i kommunens inre del. Åsgärde omnämns första gången 1535 och har sannolikt varit en ensamgård alltsedan medeltiden. Gården är av gotisk typ och har lokalisserats till en mindre höjd. Manbyggnaden utgörs av en eternitklädd salsbyggnad med frontespis från slutet av 1800-talet. Knarrebo, omnämnt 1539, är beläget vid foten av Bäckeboåsen. Den södra gården i Knarrebo är av gotisk typ, bebyggelsen består av parstugor och salsbyggnader samt flera ladugårdsbyggnader delvis uppförda i skiftesverk. Vid Gelebo är bebyggelsen av något yngre ålder och karaktär, med enskilda gårdsmiljöer av kulturhistoriskt värde. År 1900 brann samtliga gårdar i Gelebo ned utom en, varefter laga skifte genomfördes och byn fick sin nuvarande struktur.

Det omgivande kulturlandskapet är förhållandevis variationsrikt. Vid Åsgärde finns flera kraftiga stenmurar som avgränsar de skilda markslagen, även trädgårdsgårdar förekommer. Kring Knarrebo finns stora odlingsrösen och vällagda stenmurar ligger mellan de olika skiftena. Vid Gelebo finns också stenmurar, men även flera åkerholmar. I området som helhet finns i hagmarkerna spår av äldre odling i form av mindre odlingsrösen. Vid Knarrebo finns en stenåldersboplats registrerad, senare har funnits en kvarn. I Gelebo hölls höstmarknad från 1810 in på 1860-talet, där har även funnits två väderkvarnar.

Naturförhållanden:

I byarna finns fortfarande en del naturlig betesmark kvar, varav de flesta ligger på moränmarker i områdets västra del. Söder om gården i Åsgärde ligger en björkhage, som är mycket välhävddad och innehåller ett tiotal hävdgynnade växtarter. Bland dessa märks

främst kattfot, darrgräs, gökärt och gullviva. Rödvenängar dominerar markvegetationen, men här finns även små arealer av stagghed och fårsvingeltorräng. I hagmarken finns spår av äldre uppodlingar och i närheten av dessa ligger små odlingsrösen.

Norr om gården ligger en annan björkhage. Den är lite artfattigare än den södra hagen. På vissa ställen växer rikligt med örnbräken och björnbär. Rödvenäng är också här den vanligaste vegetationstypen. Blåsuga, slättergubbe, darrgräs och ängsvädd är några av hagens indikatorarter. Hagen omges av stenmurar och betas av nötkreatur. Längre norrut finns ytterligare en betesmark. Denna är mycket buskrik, främst med en och hassel. Marken är mycket stenig och torr. Fårsvingeltorrängar dominerar markvegetationen. Trots den lilla arealen är antalet indikatorarter stort. Till de vanligaste hör kattfot, ljung, knägräs och gökärt. Här och var syns spår av tidigare uppodlingar.

Sammanfattande värdetext:

Byar i skogsbygd med varierande bevarandegrad på bebyggelsen i variationsrikt landskap med stenmurar, odlingsrösen och enstaka trädgårdsgårdar.

Öppet och välavgränsat odlinglandskap på västra sidan av Persmålaåsen. Området är mycket rikt på olika småbiotoper, främst stenmurar och åkerholmar. Landskapet har i vissa delar en mycket ålderdomlig prägel. I den västra delen finns flera välbevarade hagmarker med en artrik vegetation. En stenåldersboplats har hittats på Knarrebos ägor.

20. KNÖPPLETORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Knöppletorp är en av många skogsbyar som etableras under medeltiden och bestod vid det första skriftliga belägget 1539 av en gård. Senare har hemmanet kluvits upp och vid 1800-talets början fanns fyra gårdar. I dag återstår tre, varav de två nordligaste ligger vid byns ursprungliga läge, den södra gården är av gotisk typ med åtskild man- och fädel. Manbyggnaderna är genomgående uppförda under

1900-talet och består av salsbyggnader och en parstuga. Bland ekonomibebyggelsen finns flera ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk. Det omgivande odlingslandskapet är variationsrikt med omväxlande små åkrar och blockrika betesmarker. Agrara lämningar finns i form av flera odlingsrösen, vällagda stenmurar, enstaka trädgårdsgårdar samt hamlade träd. Inom objektet har iakttagits flera slaggförekomster som kan utgöra rester av bortodlade slaggvarpar.

Naturförhållanden:

Söder om byn ligger en stor sammanhängande betesmark. Insprängt i området finns några små, stenmursomgärdade åkrar, som också de används som betesmark. Halva arealen av det södra skiftet har vuxit igen med lövskog. Hagmarken innehåller såväl torra som fuktiga delar. Invid ån finns fuktiga vegetationstyper som lågstarrfuktäng, tuvtåtel-fuktäng och blåtåtel-fuktäng. I hagen övriga delar är rödvenäng och stagghed vanligaste vegetationen. På flera ställen kan man också se spår av gamla uppodlingar. Ställvis har hagmarken en mycket artrik vegetation, främst då på det norra skiftet. Här växer bland annat välutbildade stagghedar och lågstarrfuktängar innehållande rikligt med granspira. Sammanlagt har ett knappt tjugotal indikatorarter noterats, varav stagg, vårbrodd, slättegubbe, liten blåklocka, gökärt och jungfrulin tillhör de vanligaste.

Sammanfattande värdetext:

By i skogsbygd med variationsrikt landskap som innehåller rösen, murar och trädgårdsgårdar samt hamlade träd. Söder om byn finns stora arealer naturlig betesmark som ställvis är mycket artrik och bland annat innehåller den sällsynta granspiran. Längst i öster finns en annan betesmark som vid ett högre betestryck skulle kunna bli mycket värdefull.

21. SKUBBETORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

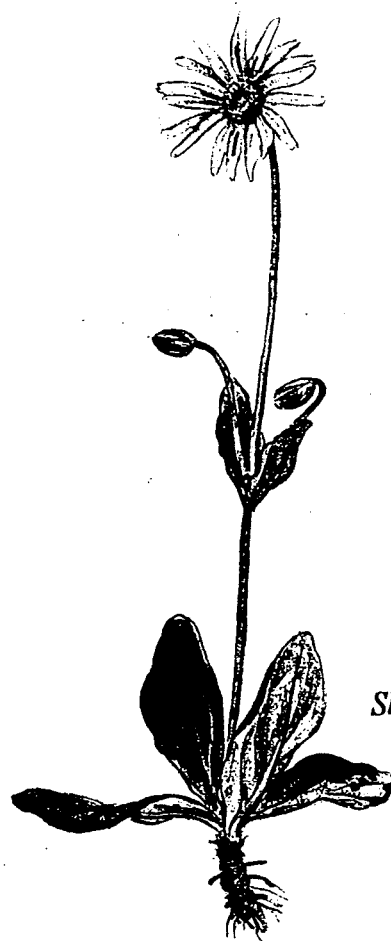
Skubbetorp är en ensamgård karakteristiskt belägen i det skogsdominerade moränlandskapet i socknens inre delar. Skubbetorp om-

nämns första gången 1539 och bestod även då av en gård. Gården är av götisk typ och manbyggnaden består av en salsbyggnad byggd omkring 1860, ekonomibyggnaderna är huvudsakligen av modernare karaktär förutom en mindre byggnad som är uppförd i skiftesverk.

Det omgivande odlingslandskapet består av små, oregelbundna åkrar, ofta omgärdade av vällagda stenmurar. Ytterligare agrara lämningar finns i form av ett mindre antal odlingsrösen. Omedelbart norr om byn har en slaggvarp registrerats, som indikerar att lågteknisk järnframställning bedrivits på platsen, och som möjligen kan sättas i samband med den medeltida kolonisationen av trakten.

Naturförhållanden:

Blandlövshagen norr om vägen är ursprungligen mycket stor. Den norra delen har dock vuxit igen kraftigt. Den halvöppna södra delen har fortfarande ett stort naturvärde. Markerna



Slättegubbe

är huvudsakligen friska och fuktiga. Rödvenäng och blåtåtel-fuktäng är de två vanligaste vegetationstyperna. Floran är något utarmad på grund av för hård beskuggning. Ett femton-tal indikatorarter har återfunnits i hagen, bland annat ganska rikligt med slättergubbe. En hel del ungbjörk har spridit sig i hagen, som vid inventeringstillfället var obetad. En kraftig gallring och röjning krävs för att inte ytterligare utarmning av floran ska ske. Hagen användes som äng in på 1930-talet.

Sammanfattande värdetext:

Götisk gård i ett landskap med småbrutna åkrar och med odlingsrösen. Mycket rik förekomst av breda, vällagda stenmurar och dessutom en fin vägmiljö. Hagarna är svagt hävda, men skulle bli mycket fina om de öppnades upp. Hagmarken har ofta ett ängsliknande utseende. Åkrarna är små och har oregelbundna former.

22. TOMBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Tombo har lokaliserats till ett svagt kuperat moränlandskap i socknens nordvästra del och utgör en av inlandets större byar. Vid det första skriftliga belägget 1538 bestod byn av tre gårdar, vid laga skiftet 1840 fanns tolv och numera finns tio gårdar. Bebyggelsen är tämligen utspridd men mycket välbevarad. Flera manbyggnader, bestående av enkel- och parstugor samt salsbyggnader är uppförda under 1800-talet. Bland ekonomibyggnaderna finns flera ladugårdar åtminstone delvis uppförda i skiftesverk. Inom objektet förekommer även viss malmbebyggelse.

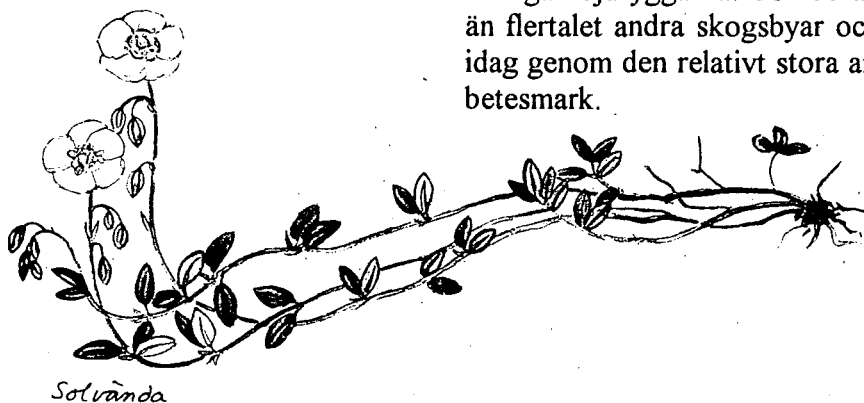
Kulturlandskapet är ovanligt form- och variationsrikt. Inom området finns flera små oregelbundet formade åkrar med många agrara lämningar. Dessa består av ett flertal odlingsrösen varav många stora och några kallmurade, ett stort antal vällagda stenmurar samt flera fågator. Inga äldre fornlämningar är kända inom objektet, men söder om byn finns lämningar efter en, förmodligen medeltida, järnframställning.

Naturförhållanden:

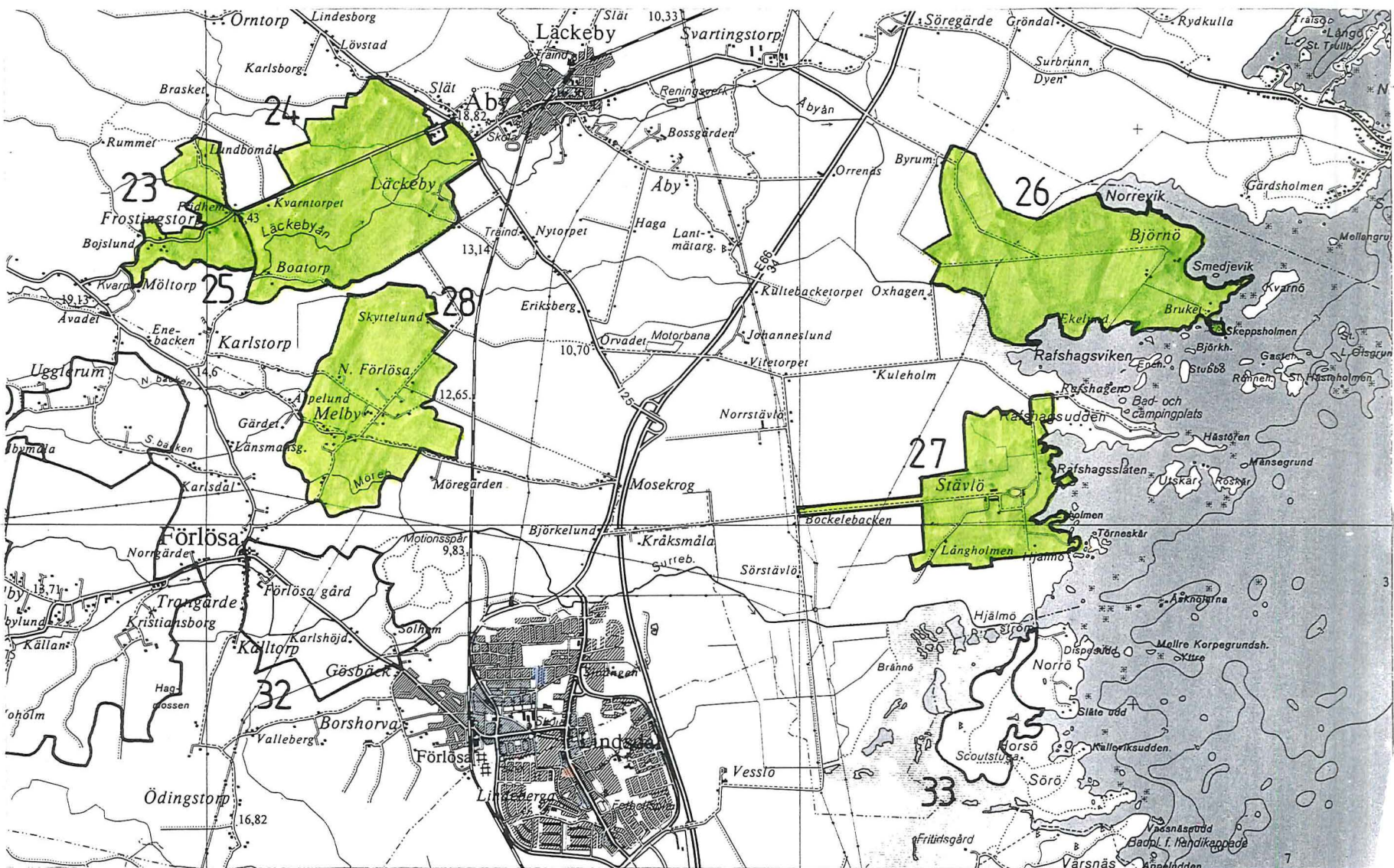
I Tombo finns fortfarande en hel del naturlig betesmark kvar, varav det mesta ligger på höjdpaketet söder om byn. Öster om Gropen ligger en blandlövhage med blockig markyta. Hagen omges av flera mycket små åkrar som ger detta område en ålderdomlig karaktär. Rätt stora delar av hagen består av tidigare uppodlad mark och har därför en något utarmad flora. Här och var finner man dock en fin vegetation med bland annat fårsvingeltorräng, rödvenäng och stagghed. Solvända, prästkrage, jungfrulin och ängsvädd är exempel på några indikatorarter. Området är rikt på odlingsrösen, många av dessa är ovanligt stora. Lite längre västerut, strax söder om gården Björket, ligger en annan hage. Det är en svagt betad björkhage som domineras av tuvtåtel-fuktängar och rödvenängar. Även här finns en del gamla åkrar insprängda i hagmarken. Antalet indikatorarter är litet och de flesta har låg frekvens.

Sammanfattande värdetext:

Stor by med spridd men välbevarad bebyggelse i ett formrikt odlingslandskap med odlingsrösen, stenmurar och fågator. Här finns också en del malmbebyggelse. Det småskaliga landskapet innehåller fortfarande ett flertal naturliga betesmarker. Dessa återfinns oftast längs de steniga höjdryggarna. Tombo är troligen äldre än flertalet andra skogsbyar och skiljer sig än idag genom den relativt stora arealen åker och betesmark.



Solvända



23. LUNDBOMÅLA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Lundbomåla är beläget i övergångszonen mellan jordbruks- och skogsbygden och utgör en relativt sent etablerad gård. Sannolikt utgör gården en avgärda enhet till byn Lund och tillkommer kanske först under 1600-talet. Gårdsmiljön, av götisk typ, är välbevarad med manbyggnad i form av en parstuga från 1917, en ladugård delvis uppförd i skiftesverk samt några uthus och sidobyggnader. Samtliga är enhetligt färgsatta.

Det omgivande kulturlandskapet ger ett småskaligt intryck med mindre, oregelbundna åkrar. Agrara lämningar finns i form av stenmurar, någon enstaka terrassering samt odlingsrösen. I en blockrik beteshage strax söder om gården har ett skålgropsblock, sannolikt från bronsåldern, registrerats.

Naturförhållanden:

Sydost om bebyggelsen ligger en hage bevuxen främst med ek. I den norra delen är hagen rätt skuggig och här har även en del gran vandrat in. I de ljusöppna delarna växer främst rödvenängar och torrängar av fårsvingeltyp. Små arealer av stagghed har också noterats. Hagens lågområden har varit upptagna som åker. I hagen finns ett stort antal växter som är gynnade av beteshävd. Till de vanligaste indikatorarterna hör vårbrodd, slåttergubbe, ljung och gökärt. Längs vägen i den östra delen av byn finns en intressant bit mark inklämd mellan åkrarna. Området har troligen tidigare använts som slåtteräng. Vegetationen är mycket artrik och till de vanligaste arterna hör slåttergubbe, stor blålocka, jungfru Marie nycklar, solvända, gökärt, nattviol, jungfrulin, höskallra och ängsvädd.

Sammanfattande värdetext:

Lundbomåla är en, troligen relativt sent uppkommen, ensamgård av götisk typ med välbevarad manbyggnad. Lundbomåla har ålderdomlig prägel och ligger i gränstrakten mellan skog och slätt. Landskapet har kvar sin småskalighet med bland annat oregelbundna åkrar

Kalmar kommun

och vällagda stenmurar. Dessutom odlingsrösen och en del terrasseringar. I väster finns en mycket fin ekhage som innehåller en mängd olika hävdgynnade växter. Dessutom finns en mycket artrik liten ängsrest inklämd mellan åkrarna. Ett stenblock med tre stycken älvkvarnar finns söder om gården.

24. LÄCKEBY, LUND & BOATORP

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Läckeby, Lund och Boatorp är belägna i anslutning till Läckebyån vid Kalmarslättens norra del. Samtliga byar omnämns första gången 1539 då Boatorp bestod av fem gårdar, Lund av tre och Läckeby av två gårdar. I Läckeby fanns under 1800-talet fem gårdar, men de omvandlades till herrgård av greve C O Posse. Den slottsliknande herrgårdsbyggnaden av sten uppfördes 1854 och har nyklassicistiska drag. Den vitputsade byggnaden har ett sexkantigt torn och är belägen på en höjd med vidsträckt utsikt över det omgivande landskapet. Ekonomibyggnaderna har placerats långt ifrån manbyggnaden, flera av dem är timrade och välhållna, men av särskilt kulturhistoriskt intresse är den korsformade ladugårdsbyggnaden av sten. Till herrgårdsmiljön hör även parkområde, allé och raka vägar. Boatorp utgör i dag en ensamgård där huvudbyggnaden är modern, men en påbyggd parstuga finns som sidobyggnad. Lund utgjorde tidigare lönebostället men är idag ålderdomshem.

Kulturlandskapet är åtminstone för Kalmarslättens förhållanden ovanligt variationsrikt med såväl blockrika betesmarker och översilningsängar som åkermark med få impediment. Objektets agrara lämningar utgörs framför allt av flera vällagda stenmurar, men även halvmurar samt någon enstaka terrassering och fägata förekommer. Troligen finns en långvarig odlingskontinuitet i området.

Vid arkeologiska undersökningar omedelbart öster om objektet framkom årderspar och genom makrofossilanalyser av små förkolnade växtdelar kunde ett femtiotal sädeskorn bestämmas. I en anläggning som daterades till

omkring 400 e Kr kunde bl a två rågkorn identifieras vilka troligen är de hittills äldsta i Småland. Vid undersökningen framkom även flera områden med kulturlager från järnåldern med tyngdpunkt i vikingatid. I övrigt finns på flera av moränhöjderna rösen, stensättningar och förhistoriska boplatsoområden, dessutom har ett skålgropsblock och en fångstgrop registrerats. Strax öster om objektet ligger Åby kyrka.



Naturförhållanden:

I området finns inte mindre än sex olika hagmarker. Invid Läckeby gård i söder finns två hagmarker, en söder och en norr om vägen. Båda är ljusöppna och domineras av rödvenängar. I de låglänta delarna finner man tuvtåtelängar och på de torraste delarna växer artrika fårsvingeltorrängar. Den södra hagen betas av mjölkkor. Den är något svagt hävdad idag. De vanligaste indikatorarterna är solvända, gökärt, sommarfibbla och jungfrulin. Lågområdena och vissa höjdparter är gödslingspåverkade. Längre västerut finns ett stort områ-

de med naturlig betesmark, uppdelat på två olika skiften. Det stora skiftet norr om Läckebyån innehåller både helt öppna delar och björkbevuxna delar. Friska och fuktiga marker dominerar. De stenigaste partierna är oftast de mest skyddsvärda.

Sammanfattande värdetext:

Svagt böljande odlingslandskap med högt natur- och kulturvärde. Herrgårdsmiljö med park, allé och raka Possevägar. I området finns stora arealer naturlig betesmark kvar. Här finns ett flertal fornlämningar, bland annat ett älvkvarnsblock och flera stensättningar. Variationsrikt odlingslandskap med blockrika marker, stenmurar, åkerholmar, allé och översilningsängar. Läckebyån bidrar ytterligare till områdets mångformighet.

25. FRÖSTINGSTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Fröstingstorp, omnämnt första gången 1539, har lokaliseras till relativt flack moränmark strax norr om Läckebyån och är beläget i övergångszonen mellan jordbruks- och skogsbygden. Manbyggnaderna består huvudsakligen av parstugor i ett och två plan samt salsbyggnader, flera av dem uppförda under 1800-talet och alltså välbevarade. Ekonomibyggnaderna är i allmänhet välhållna och enstaka ladugårdar är delvis uppförda i skiftesverk.

Byn omges av ett förhållandevis småskaligt odlingslandskap, där de agrara lämningarna består av sten- och halvmurar samt odlingsrösen framför allt belägna i områdets sydvästra del. Andelen åkermark i området är hög men huvuddelen används i dag som betesvall. De agrara landskapselement som ligger i anslutning till åkerytorna har i flera fall pålagts större block.

Naturförhållanden:

Fröstingstorp är en liten by i gränstrakten mellan skog och slätt. Odlingslandskapet är småskaligt och mångformigt. Naturliga betesmarker utan gödselpåverkan saknas dock i byn.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade manbyggnader i ett småskaligt landskap med stenmurar och odlingsrösen. Litet odlingslandskap med vissa naturvärden. Rester av skyddsvärd flora finns som fragment.

26. BJÖRNÖ

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Björnö är beläget i ett flackt moränlandskap norr om Åbyån och intill Kalmarsund. Björnö omnämns första gången 1346 och blev tidigt storgård. På gården finns dock inga dokumenterade medeltida byggnader, möjligen kan källaren under manbyggnaden utgöra resterna av ett medeltida hus. År 1609 blev Björnö säteri. Den nuvarande huvudbyggnaden, som uppfördes 1850, är ett stort trähus i enkel empirestil med två våningar under lågt valmat tak. Byggnaden ritades och uppfördes av greve Carl Posse, en av dåtidens stora godsägare i trakten. En flygelbyggnad i karolinsk stil uppfördes ca 1770. Till gårdsanläggningen hör flera ålderdomliga ekonomibyggnader uppförda i såväl korsvirkesstil som i skiftesverk, bl a smedja och våghus från omkring 1770, stall och ridhus från 1815 och ett orangeri från 1858. Det herrgårdspräglade odlingslandskapet är åker- och strandängsdominerat med få impediment, men även smärre områden med blockrika betesmarker förekommer. De agrara lämningarna består av vällagda stenmurar och en allé som leder till gården. I en ekhage sydväst om gården finns två rektangulära stensättningar, troligen från järnåldern. På 1700-talet fanns vid Björnö flera binärningar till jordbruket, bl a tre väderkvarnar, två sågkvarnar och en vattenkvarn, skeppsvarv samt en tjär- och kolugn. Sydost om herrgården finns resterna av ett tegelbruk. Under åren 1904 till 1924 var Statens remontdepå förlagd till Björnö.

Naturförhållanden:

På södra sidan av vägen ligger ett mycket stort skifte med betesmarker. Huvuddelen utgörs av en ganska skuggig ekhage. Rödvenängar dominerar hagens markvegetation, men även

Kalmar kommun

rödvenhed, tuvtåtel-fuktäng och lågstarr-fuktäng är rätt vanliga. Till de vanligaste indikatorarterna hör vårbrodd, darrgräs, gökärt, stagg, ängsvädd och vitsippa. Längst i söder övergår ekhagen i öppna och välbetade havsstrandängar längs Rafshagsviken. På strandängarna finns uppstickande moränholmar av lite olika storlekar och bevuxna med ekar. Vanligaste vegetationstypen är övre landstrandsvegetation av saltåg/rödsvingeltyp. Här och var finns också några mindre skonor.

Sammanfattande värdetext:

Herrgårdspräglat landskap med allé, stora impedimentfria marker, åker och strandängar. Byggnaderna är från olika tidsperioder men välbevarade. I söder finns en stor ekhage med gamla ekar och i samma skifte finns även rätt stora arealer havsstrandäng. Längs vägarna finns mycket fina alléer och stenmurar. I ekhagen ligger två fornlämningar, troligen från järnåldern. De gamla ekarna hyser flera sällsynta insekter. Den välbevarade bebyggelsen bidrar till områdets prägel av herrgårdslandskap.

Rödsvingel



Aby och Förlösa socknar:

27. STÄVLÖ

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Stävlö är naturskönt beläget på en moränhöjd vid Kalmarsunds strand. Stävlö omnämns första gången 1458 och har ingått i olika adliga släkters godskomplex. På 1540-talet fanns här sju gårdar, alla tillhörande sätesgården Stävlö. År 1860 byggdes den nuvarande huvudbyggnaden av greve Carl Otto Posse. Byggnadens märkliga utseende inspirerades av Posses vapen och dåtidens romantik. Bland övriga byggnader märks de stora ladugårdarna av sten och ett badhus. Efter Posses bortgång delas godset mellan arvingarna i Norr-, Sör-, respektive Herrstävlö. På 1900-talet kom ägaren att genomföra stora utdikningsföretag, bl a utdikades Sörstävlösjön och förvandlades till åkermark. Det öppna och herrgårdspräglade odlingslandskapet är därför åkerdominerat, även om objektets nordöstra del utgörs av betade strandängar. De agrara lämningarna består primärt av vällagda stenmurar och öppna diken. Vid de mindre hagmarkerna återfinns enstaka odlingsrösen. Kännetecknande för området är även den spikraka vägen och allén som leder till herrgårdsbyggnaden. Inga förhistoriska lämningar är ännu kända inom objektet, men en lastageplats och fiskaretorp har funnits i sen tid.

Naturförhållanden:

Ekhagen i den norra delen består till ganska stor del av före detta åkermark. Trots detta har ett drygt femtontal indikatorarter noterats. Till de vanligaste hör vårbrodd, knägräs, backnejlika, solvända, stagg och jungfrulin. De artrikaste miljöerna återfinns på de små höjderna som lyckats undgå uppodling. Hagen är uppdelad i flera hägn. Det nordostliga har den finaste vegetationen och har också ett hyfsat betestryck. Det västra hägnet var obetat vid inventeringstillfället. Tuvtåteluftäng och färsvingeltorräng är de dominerande vegetations typerna. Ekarna i hagen är vidkroniga och flera är mycket gamla.

Sammanfattande värdetext:

Öppet herrgårdspräglat landskap med stenmurar och allé. Den raka sk Possevägen leder fram till den märkliga huvudbyggnaden med ekonomibyggnader i sten. I norr ligger en stor ekhage med gamla, vidkroniga ekar. Landskapet är mångformigt och rikt på olika småbiotoper, exempelvis stenmurar, alléer och öppna diken. Flera sällsynta fågelarter har observerats på Stävlös marker. Ekarna hyser ett rikt lägre djurliv.

28. FÖRLÖSA & MELBY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Förlösa och Melby är belägna i en småkuperad del av Möreslätten. Melby omnämns första gången 1355 och Norra Förlösa 1539. Bebyggelsen är bäst bevarad vid de båda gårdarna i södra delen av Norra Förlösa by med tvåvåningsbyggnader från 1800-talets mitt och ekonomibyggnader uppförda i skiftesverk. I övrigt har en stor del av bebyggelsen moderniserats. I det åkerdominerade odlingslandskapet finns vällagda stenmurar som ofta avgränsar de olika skiftena samt åkerholmar. I områdets södra del finns även några alléer. I området finns tre mindre gravfält med sammanlagt sexton gravar samt ett tiotal enskilt eller i små grupper belägna rösen och stensättningar. Gravarna härrör förmodligen från brons- och järnålder.

Naturförhållanden:

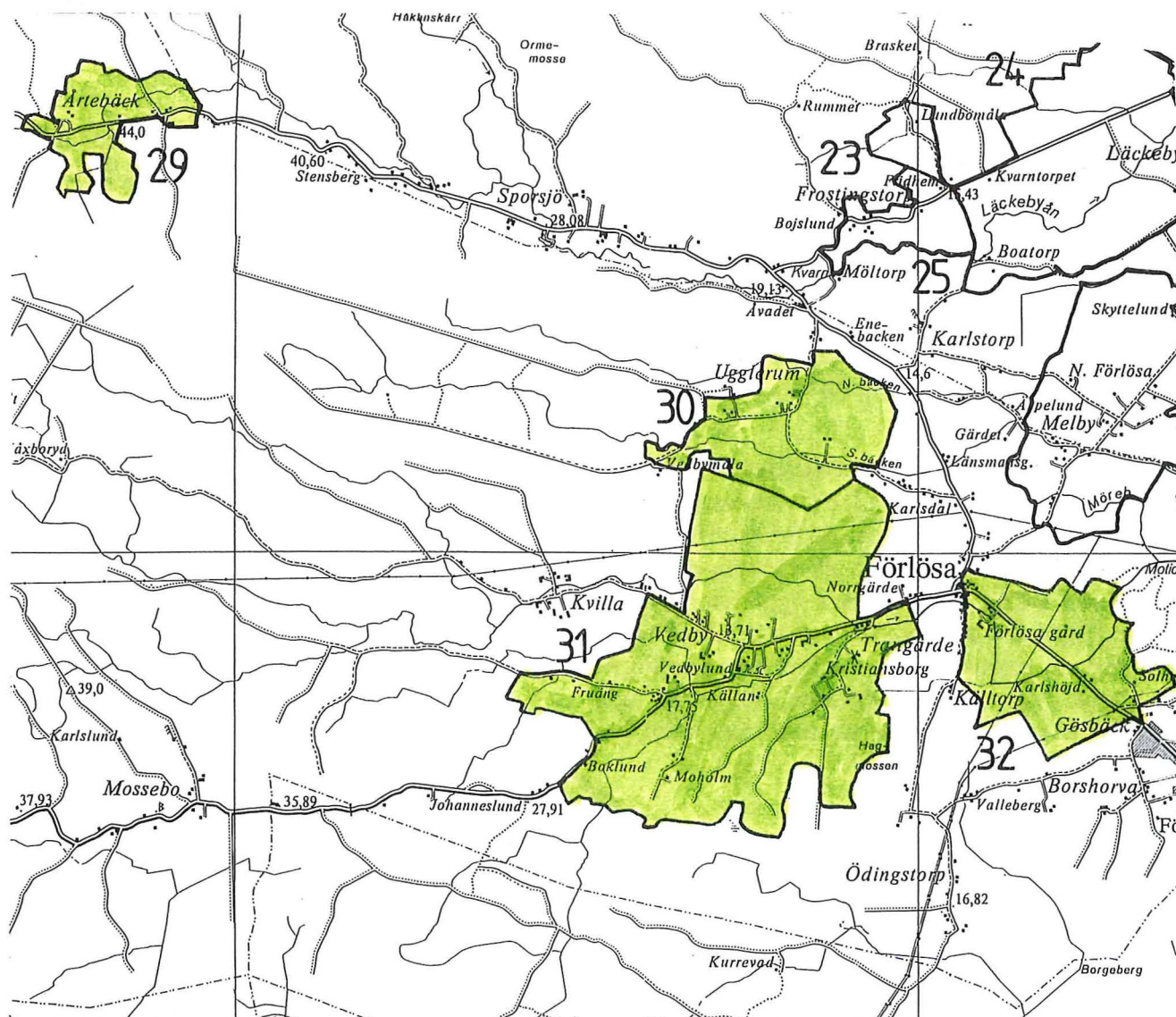
Öppet jordbrukslandskap vid Förlösa huvudsakligen bestående av åkermark. Området innehåller rikligt med småbiotoper, främst åkerholmar och stenmurar. På några ställen hittar man också rester av en betesmarksflora, bland annat vid bronsåldersrösen på Melbys marker.

Sammanfattande värdetext:

Åkerdominerat landskap med en del stenmurar och alléer med enstaka välbevarade byggnader. Området innehåller rikligt av fornlämningar, bland annat flera fina bronsåldersrösen. Rester av betesmarksflora hittar man på ännu öppna delar.



Stenvalvbros vid Källstorp i Ljungby socken. Foto: Rolf Gustafson



Förlösa socken:

29. ÅRTEBÄCK

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Årtebäck utgör en långsträckt by lokaliserad till den nederoderade Sporsjöåsen i den skogsdominerade terrängen i kommunens nordvästra del. Byn omnämndes första gången 1542 och bestod då av en gård. Bebyggelsen är numera tämligen utspridd, i byns västra del finns ett välbevarat gårdskomplex med manbyggnad i form av en ålderdomlig tvåvåningsbyggnad från 1860 samt några välhållna sido- och ekonomibyggnader. Det relativt flacka odlingslandskapet kännetecknas av sin småskalighet med agrara lämningar främst bestående av vällagda stenmurar. I byn finns även en restaurerad vattenkvarn.

Naturförhållanden:

Områdets främsta naturvärden är knutna till blandlövskogen i södra delen. Hagen innehåller många slags lövträd främst ek, ask, al och björk. Ett drygt tiotal arter som indikerar lång och obruten beteshävd har hittats. Knägräs, gökärt och stagg är de vanligaste bland dessa. Hagen betas idag av ett knappt tiotal ungdjur och betestrycket kan anses vara måttligt.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med ett välbevarat gårdskomplex i ett småskaligt odlingslandskap. Åkarna har delvis kvar en ålderdomlig och småskalig prägel. I södra delen ligger en ännu betad hagmark med högt naturvärde. Området är mycket representativt för kommunens skogsbygd. Vattendraget, kvarnen, stenmurar och en fin vägmiljö bidrar till områdets mångfaldighet.



30. UGGLERUM

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Ugglorum är beläget i ett åkerdominerat landskap på Kalmarsslättens västra del. Byn omnämns första gången 1539 och bestod då av sex gårdar. Inom objektet finns några välbevarade gårdsmiljöer med förhöjda parstugor och ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk. I allmänhet har emellertid ombyggnadsgraden i området varit förhållandevis hög. Det omgivande odlingslandskapet är åtminstone för slättbygdens förhållanden relativt formrikt. Agrara lämningar finns i form av sten- och trögärdesgårdar samt odlingsrösen, dock vanligen av stentippskaraktär. Ofta markerar halvmurar de olika skiftesgränserna. I området har en ensamliggande stensättning registrerats, sannolikt från brons- eller äldre järnålder.

Naturförhållanden:

Ugglorum har ett för slättbygden ovanligt mångformigt odlingslandskap. Längs Södra Bäckens finns små arealer naturlig betesmark. Trögärdesgårdar och stenmurar är exempel på småbiotoper.

Sammanfattande värdetext:

Utpräglad slättbygd med hög uppodlingsgrad. Trots detta finns en del lämningar av det äldre odlingslandskapet. Exempel på detta är bland annat små rester av naturlig betesmark och förekomsten av både trögärdesgårdar, stenmurar och odlingsrösen. I området finns enstaka välbevarade gårdsmiljöer.

31. VEDBY, TRANGÄRDE

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Byarna Vedby och Trangärde har lokaliserats till Kalmarsslättens västligaste del. Vedby omnämns första gången 1480, Trangärde 1504. Under mitten av 1500-talet var Vedby en tämligen stor by bestående av åtta gårdar, Trangärde något mindre med tre gårdar. Inom objektet finns flera välbevarade byggnader och

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

gårdsmiljöer, men generellt har moderniseringsgraden varit relativt hög. Det mestadels flacka och åkerdominerade odlingslandskapet inrymmer ett för slättbygdens förhållanden ganska stort antal stenmurar. Inom objektet finns även flera alléer och åkerholmar. Fornlämningar finns i områdets västra del i form av två skålgropsblock, sannolikt från bronsåldern. På Trangärdes ägor finns en väderkvarn, en holländare samt hembygdsgård.

Naturförhållanden:

Söder om gården Kristiansborg finns en blandlövhage med ek, björk, oxel, hägg och ask (två hamlade) i trädskiktet. Några ekar är av grov dimension, liksom en oxel. De hävdgynnade arterna i fältskiktet återfinns mest som rester kring rösen, stenar och i backar. De friska markerna är gödslade men i torra och fuktiga delar finns mindre partier med fårsvingeltorräng respektive tuvtåtel-fuktäng. Hävdgynnade arter är bl a blåsuga, bockrot, gråfibbla, knippfryle och kattfot. Ett stycke nybyggd trägårdesgård med granvidjor står i anslutning till gården.

Sammanfattande värdetext:

Flera välbevarade byggnader och gårdsmiljöer i ett flackt landskap med en del stenmurar, åkerholmar och alléer. Söder om gården Kristiansborg finns en blandlövhage med några grova ekar samt en grov oxel. Hävdgynnade arter förekommer som rester kring rösen o dyl samt i de torra och de fuktiga markerna. De friska markerna är gödslingspåverkade.

32. GÖSBÄCK & FÖRLÖSA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Gösbäck och Förlösa är belägna på mindre höjdparter ovanför den stora åkerslätten vid Surrebäckens dalgång. Gösbäck omnämns första gången 1366 och Förlösa 1380. Den nuvarande kyrkobyggnaden vid Förlösa uppfördes i sten åren 1855 till 1859. Den tidigare kyrkan från 1200-talet brändes av danskarna under Kalmarkriget 1611. Vid Förlösa kyrkby finns delvis välbevarad malmbebyggelse. Huvudgården vid Gösbäck är av gotisk typ, huvudbyggnaden utgörs av en säregen träbyggnad i villastil från 1881. Det åkerdominerade odlingslandskapet närmast kyrkan är mycket flackt med få agrara element. Områdets högre belägna delar i öster är något formrikare med flera stenmurar och en fågata. I en av hagarna finns flera odlingsrösen. Inom området finns tre gravfält, ett tiotal spridda rösen och stensättningar, ett skålgropsblock samt ett par förhistoriska boplatsoområden. Vid Tingsbacken finns det största gravfältet med ca 42 fornlämningar bestående av stensättningar, domarringar och resta stenar. De båda andra gravfälten är betydligt mindre med fem gravar i form av rösen och stensättningar på varje. Majoriteten av fornlämningarna härrör från brons- och järnåldern. Som namnet Tingsbacken antyder låg där tidigare en tingsplats. Även avrättningsplatsen fanns vid Gösbäck men denna flyttades 1830 till Galgkroken vid Förlösa.

Naturförhållanden:

Ekhagen på Tingsbacken är områdets mest skyddsvärda betesmark. Hagen betas av hästar och är mycket välhävdad. Indikatorarterna är mycket få på grund av den rätt hårda beskuggningen. Rödvenängar och fårsvingeltorrängar är de vanligaste vegetationstyperna. Många av hagmarkens ekar är mycket gamla. Hagen skulle behöva gallras ur så att den blev mer ljusöppen. På andra sidan vägen ligger en färbetad blandlövhage. Marken är mycket stenig och här finns rikligt med odlingsrösen och stenmurar. Betestrycket är något svagt.

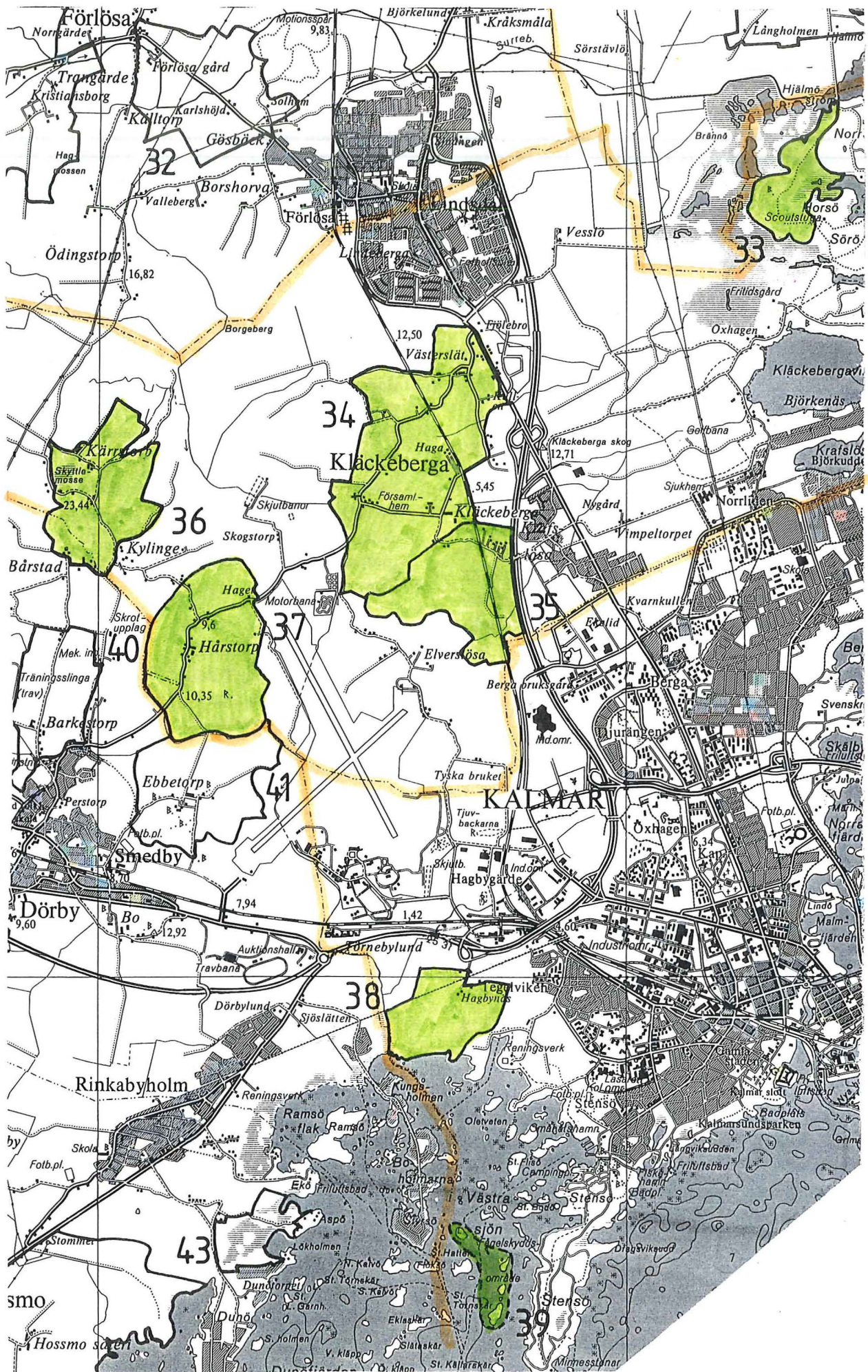
Naturförhållanden:

Sammanfattande värdetext:

Vid Förlösa kyrkby finns en välbevarad malmbebyggelse, huvudgården på Gösbäck är i villastil med gotisk placering av byggnaderna. Området har en mycket rik kulturhistoria och innehåller två gravfält och ett antal stensättningar. Nära kyrkan är landskapet flackt och formfattigt medan det i högre delar finns flera stenmurar och odlingsrösen samt en fågata. Ekhagen på Tingsbacken är mycket välbetad, men skulle helst vara lite ljusöppnare. I östra delen ligger en färbetad hage som innehåller rikligt med odlingsrösen.

Sammanfattande värdetext:

Kalmar kommun



Kläckeberga socken:

33. HORSÖ

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Topografin vid Horsö karakteriseras av en svagt kuperad terräng med mindre steniga höjdparter, men med större fuktmarks- och strandängsområden. Horsö omnämns första gången 1407 och enligt uppgift skall ha gården försvunnit vid 1700-talets slut. Exakt var den medeltida gårdstomten legat är ännu okänt, men den bör ha funnits på någon av områdets moränhöjder. Idag består området av skogsbevuxna moränholmar och öppna betesmarker. Enstaka odlingsrösen och stensträngar indikerar emellertid att en viss uppodling av området tidigare förekommit, sannolikt med ursprung i medeltiden.

Naturförhållanden:

Ekhagarna på Horsö är imponerande stora. Markfloran är dock något utarmad på grund av hård beskuggning. Sedan mycket nödvändiga gallringar utförts verkar floran ha återhämtat sig en del. Vanligaste vegetationstypen är något artfattiga rödvenängar. I hagens lågpartier finner man främst fuktäng av tuvtåteltyp. Här och var finns små arealer av rödvenhed, stagghed och blåtåtefuktäng. I Bastvikens förlängning i områdets södra del finns betade havsstrandängar, dessa var dock vid inventeringstillfället mycket svagt hävdade.

Sammanfattande värdetext:

Stora arealer naturlig betesmark på Horsö innehållande både ekhagar och havsstrandängar. Artrik flora med många växter som gynnas av bete, flertalet dock av låg frekvens. Gården försvann troligen vid 1700-talets slut. I landskapet finns enstaka stensträngar och odlingsrösen, troligen av medeltida ursprung.

34. KLÄCKEBERGA & VÄSTERSLÄT

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Landskapet kring Kläckeberga och Västerslät är omväxlande flackt till småkuperat. Kläckeberga omnämns första gången 1360 och Västerslät 1387.

Kläckeberga kyrka är uppförd i tre våningar av gråsten och sandsten under 1200-talets första hälft och ingår i det pärlband av försvarskyrkor som ligger längs Kalmarkusten. Omedelbart norr om kyrkan har vid arkeologiska undersökningar påträffats rester av medeltida bebyggelse, möjligen tillhörande en stormannagård från 1200-talet. Även en ringmur och vallgrav som omgärdat kyrkan under senmedeltiden framkom, liksom vad som tolkades som två överodlade vikingatida stensättningar. Vid kyrkan har också funnits en numera förkommen runsten.

Under första hälften av 1600-talet började ägaren till Kläckeberga gård lägga under sig flera hemman så att egendomen slutligen blev en storgård. Den nuvarande huvudbyggnaden vid Kläckeberga gård byggdes i romantikstil i två våningar åren 1808-09. Till gårdskomplexet hör även två mindre, kvadratiske flyglar, arbetarbostäder och ett ålderdomligt sädesmagasin uppfört i skiftesverk. Västerslät är mer av renodlad bondby och bebyggelsen är av varierande ålder och ombyggnadsgrad. Enstaka äldre man- och ekonomibyggnader förekommer dock.

Det omgivande odlingslandskapet är herrgårdspräglat med vidsträckta åkerarealer och få impediment. Omedelbart söder om Kläckeberga gård finns emellertid en beteshage med några odlingsrösen som vittnar om en tidigare uppodling. Objektets agrara landskapselement består av stenmurar, alléer, odlingsrösen, vanligen av stentippskaraktär samt åkerholmar. Inom objektet finns tre bronsåldersrösen och en stensättning samt tre förhistoriska boplatssområden. Tidigare har även funnits fattigstuga, skola och tågstation.

Naturförhållanden:

Söder om Kläckeberga gård ligger en av områdets betesmarker. Den ljusöppna ekhagen domineras av fuktiga tuvtåtelängar. De friska delarna har till stor del varit uppodlade. Längst i söder ligger ett kärr och invid detta finns små arealer av en mycket artrik och opåverkad vegetation. Flertalet indikatorarter har hittats i denna del. Även på Västerslätts ägor finns det betesmarker. På västra sidan av järnvägen ligger en stor ekhage med många gamla ekar. Här och var i hagen finns fina gräsvålsrester, bland annat stagghed och fårsvingeltorräng. Ekhagarna vid Kläckeberga är kända för sitt rika lägre djurliv. De intressantaste arterna är knutna till gamla och solbelysta ekar.

Sammanfattande värdetext:

Försvarskyrka från 1200-talet. Storgård i romantikstil i Kläckeberga med välbevarad gårdsmiljö. I Västerslät finns enstaka bevarade äldre byggnader. Odlingslandskapet vid Kläckeberga gård är herrgårdspräglad och vidsträckt. Här finns flera hagmarker innehållande gamla, grova ekar. Trots det rätt storskaliga landskapet finns en rad olika typer av småbiotoper kvar, bland annat många vällagda stenmurar och åkerholmar. Odlingsrösen och alléer förekommer också. I området har hittats boplatser från såväl sten- som bronsålder.

35. KRAFSLÖSA

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Krafslösa by omnämns första gången 1406 och är beläget på Möreslätts centrala del strax invid Kalmar tätort. Gårdarna har endast i begränsad omfattning berörts av skiftena varför Krafslösa utgör en av kommunens bäst bevarade radbyar. Fyra av gårdarna är av götisk typ med åtskild man- och fädel och manbyggnaderna längst in på gårdsplanen och ekonomibebyggelsen närmast vägen. Manbyggnaderna har vanligen blivit föremål för en viss grad av ombyggnad, ekonomibebyggelsen är i allmänhet bättre bevarad med några av ladugårdarna delvis uppförda i skiftesverk. Omedelbart öster om byn finns en motorväg varför byns kulturlandskap huvudsakligen lig-

ger söder och väster om bebyggelsen. Åkerskiftena är delvis anpassade till tomtstorleken och stenmurar avgränsar de skilda gårdarna, dessutom finns solitärträd. I Bystahagen väster om byn finns fossil åkermark som torde kunna dateras åtminstone till medeltid med parcellåkrar, stensträngar och odlingsrösen. Till byns marker hör Björkenäs där det finns lämningar efter Kronans skeppsgård för handels- och örlogsfartyg från 1500-talet. Inom byns ägor har vid arkeologiska undersökningar även framkommit boplatslämningar från äldre stenålder och bronsålder.

Naturförhållanden:

Strax väster om själva byn ligger en mycket fin ekhage kallad Bystahagen. Ekarna är vidkroniga och oftast mycket gamla. Friska och fuktiga ängsmarker dominerar områdets vegetation, där rödvenhed och tuvtåteluftäng är de vanligaste vegetationstyperna. På torra delar av hagen växer fina fårsvingeltorrängar. Till de vanligaste indikatorarterna hör vårbrodd, gökärt, backsmörblomma, mandelblomma, svinrot och vitsippa. I området finns rikligt med odlingsrösen, ofta övertorvade och beväxna med en fin torrängsflora. På bygränsen mot Elverslösa ligger en annan hage. Vegetationen är ganska snarlik den i ekhagen och rödvenhed, tuvtåteluftäng och fårsvingeltorräng är rätt vanliga vegetationstyper.

Sammanfattande värdetext:

En av kommunens bäst bevarade radbyar med åkerskiften delvis anpassade till tomtstorlek och avgränsade med stenmurar. Flera gårdar har götisk utformning. Mycket artrikt och mångformigt odlingslandskap. Väster om byn finns fossil åkermark med ålderdomlig åkerindelning och odlingsrösen. Runt de flesta åkarna finns fina stenmurar, rikligt med buskage och solitära träd. Invid byn ligger en mycket skyddsvärd ekhage med en artrik flora. Många av ekarna är mycket gamla och hyser ett intressant lägre djurliv.

36. KÄRRSTORP & BÅRSTAD

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Kärrstorp omnämns första gången 1539, Bårstad 1472 som Borghstada. Byarna ligger i ett småkuperat och uppodlat moränlandskap. År 1684 fick Kärrstorp säterifrihet. Den reveterade huvudbyggnaden i två våningar med flygelbyggnader skall ha uppförts 1808 enligt den gustavianska epokens stilideal. Huset lär vara ritat av Johan Tobias Sergel. Merparten av ekonomibyggnaderna är av modern karaktär, perifert ligger enstaka välbevarade torp. Vid Bårstad är byggnaderna av mer blandad ålder, de bäst bevarade ligger i byns södra del. Det kringliggande odlingslandskapet är präglad av stordrift med få impediment. De agrara landskapselementen utgörs av enstaka stenmurar och åkerholmar belamrade med odlingssten. Vid Kärrstorp finns även en allé. Inom objektet finns två gravrösen av bronsålderskaraktär samt ett förhistoriskt boplatsoområde.

Naturförhållanden:

I områdets södra del finns en mindre betesmark. Huvuddelen har varit upptagen som åker, men på en del ställen finns fortfarande skyddsvärd betesmarksflora kvar. Odlingslandskapet är ganska storskaligt och har hög uppodlingsgrad. Småbiotoper som åkerholmar och alléer är viktiga inslag i landskapet.

Sammanfattande värdetext:

Småkuperat landskap med enstaka stenmurar och åkerholmar samt små rester av värdefulla betesmarker. Området är rikt på småbiotoper som åkerholmar och alléer. I utkanten av Kärrstorp finns välbevarade torp och en allé.

37. HÅRSTORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Hårstorp, som ligger på en mindre höjd i slättbygden, finns omnämnt första gången 1362. Vid Hårstorps gård består manbyggnaden av Kalmar kommun

en större tvåvåningsbyggnad i trä från 1800-talets mitt. Till gårdskomplexet hör även en flygelbyggnad och ekonomibyggnader. Objektets övriga bebyggelse består av välbevarade enkel- och parstugor men även helt modern bebyggelse förekommer.

Det omgivande odlingslandskapet är präglad av stordrift. Agrara landskapselement finns i form av åkerrenar, stenmurar och åkerholmar. I en ekhage i objektets sydöstra delen av området ligger odlingsrösen av ålderdomlig karaktär. Inom området finns ett stort antal fornlämningar. Tre gravfält inrymmer tillsammans 100 fornlämningar bestående av stensättningar och en domarring. Dessutom finns flera spridda rösen och stensättningar samt ett förhistoriskt boplatsoområde. Merparten av fornlämningarna torde vara anlagda under brons- och äldre järnålder, förmodligen finns ett samband mellan koncentrationen av fornlämningar och den resursrika lagun som under denna del av förhistorien existerade vid det nuvarande flygplatsområdet.

Naturförhållanden:

Ekhagen i södra delen innehåller områdets främsta naturvärden. Gräsmarken verkar helt opåverkad av gödsling. De vanligaste vegetationstyperna är rödvenäng och tuvtåtel-fuktäng. På de torraste partierna finns små, artrika torrängar av färsvingeltyp. I kantzonerna runt de fuktiga delarna återfinns en del stagghed. Hagen innehåller många indikatorarter, varav vitsippa, vårbrodd, gökärt, knölsmörblomma och mandelblomma tillhör de vanligaste.

Sammanfattande värdetext:

Enstaka välbevarade byggnader i ett storskaligt och mångformigt landskap med fin vägmiljö, åkerrenar, stenmurar och odlingsrösen, delvis av ålderdomlig typ. Området har lång kontinuitet med en stenåldersboplat, bronsåldersrösen samt ett stort gravfält från järnåldern. I området finns en artrik ekhage som har en mycket fin flora med rikligt med växtarter som indikerar lång och oavbruten hävd. På ett höjdparti i hagen ligger ett stort bronsåldersröse.

Kalmar stad:

38. HAGBYNÄS

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Hagbynäs är beläget norr om Törnebybäckens utlopp i Kalmarsund strax utanför Kalmar tätort. Hagbynäs utgör troligtvis en utflyttad gård från byn Hagby som numera uppslukats av Kalmars utbyggnad. Hagby bestod omkring 1540 av sju gårdar, 1553 läggs hela byn under Kalmar slots ladugård i Perstorp. Hagbynäs saknar ett skriftligt medeltida belägg, men 1649 erhöll presidenten i Kalmar, Christopher Grubb gården av stadens borgerskap. Huvudgården vid Hagbynäs är av götisk typ med man- och fädel åtskilda av ett staket. Manbyggnaderna består av två salsbyggnader med frontespiser och en av ekonomibyggnaderna har uppförts i skiftesverk, annars är de huvudsakligen moderniserade.

Kulturlandskapet består av havsstrandängar, blockrika beteskullar eller uppodlade sedimentjor. De agrara lämningarna består av enstaka stenmurar, men även flera spår av äldre odling förekommer i form av stensträngar och röjningsrösen. Inom objektet finns även enstaka stensättningar, förmodligen från järnåldern, möjligen är gravanläggningarna och den fossila åkermarken samtida.

Naturförhållanden:

Odlingslandskapet vid Hagbynäs innehåller ovanligt stor andel naturliga betesmarker. De mest skyddsvärda ligger invid Törnebybäcken i områdets västra del. Närmast ån ligger breda och välbetade havsstrandängar. Övre landstränder dominerar vegetationen. Beteshägnen invid ån innehåller även fastmarker av högt naturvärde. Här växer bland annat mycket fina rödvenhedar, ofta med stort inslag av kruståtel och fårsvingel. På höjdryggen längst i söder ligger en svagt hävdad björkhage. Den betas av får och har till större delen hedartad karaktär. Strandängarna vid bäcken har ett rikt fågelliv. Tofsvipa och gulärla är två av de häckande arterna.

Längre norrut finns öppna områden som, trots att hävd saknades vid inventeringstillfället, innehåller indikatorarter som backnejlika, gullviva, kattfot, knägräs, liten blålocka, stagg, ärenpris och ögontröst. En återupptagen hävd vore motiverat i dessa för landskapsbilden värdefulla områden.

Sammanfattande värdetext:

Huvudgård av götisk typ i ett kustnära odlingslandskap vid Hagbynäs med stora arealer naturlig betesmark. Utmed Törnebybäcken ligger välbetade havsstrandängar och hedartade fastmarker av ryycket högt naturvärde. I hagarna finns stensträngar och röjningsrösen som kan vara samtida med järnåldersgravarna. Strandängarna hyser ett rikt fågelliv med bland annat häckande tofsvipa. På markerna finns enstaka stenmurar, blockrika beteskullar och uppodlade sedimentjor. Längst i söder ligger en färbetad björkhage utmed en stenig höjdrygg, och här finns flera stensättningar som visar att människan utnyttjat området redan under järnåldern.

39. L. HATTEN m fl öar

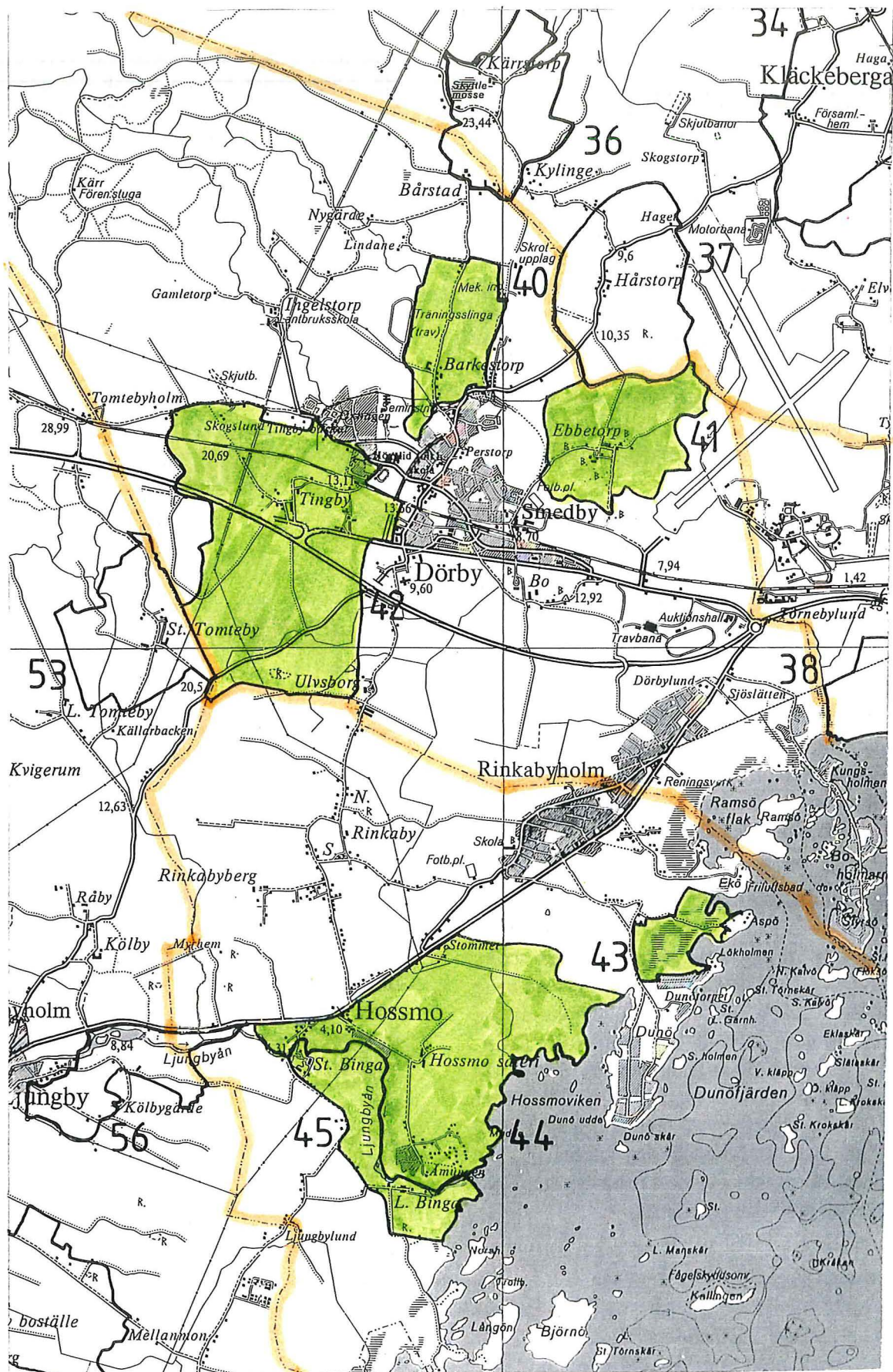
Klass 3

Förhållanden:

Lilla Hatten, Lilla och Stora Tornskär och Björnbärsholmen är små flacka öar i moränskärgården väster om Stensö. De kulturhistoriska förhållandena på öarna är inte kända. Trädsiktet utgörs av enstaka ek och tall, med björnbär, en och slån i busksiktet. Öarna har under relativt lång tid saknat hävd, men har nyligen röjts och betas idag med får.

Sammanfattande värdetext:

Väster om Stensö finns små moränöar, Lilla Hatten, Lilla och Stora Tornskär och Björnbärsholmen, som idag hävdas genom fårbete.



Dörby socken:

40. BARKESTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Barkestorps gård är belägen på en mindre moränhöjd strax väster om Kalmar. Gården har varit sätesgård och enligt uppgift ägdes den under 1300-talet av borgmästaren i Kalmar Joh. Bera. Gårdsbebyggelsen är välbevarad med manbyggnad troligtvis från slutet av 1700-talet, två flygelbyggnader och välhållna ekonomibyggnader. Norr om herrgården finns en ålderdomlig tvåvåningsbyggnad, söder där-om torpbebyggelse.

Det omgivande kulturlandskapet består i västra delen av ett större sammanhängande åkermarksområde, impedimentsfattigt och sluttande ned mot en fuktmark. Områdets östra del består till större delen av betesmark där det finns flera kraftigt övertorvade odlingsrösen samt stensträngar som indikerar en tidigare uppodling. Inom området finns även ett gravfält med tjugo stensättning och två ensamliggande gravar, möjligen är gravarna och den fossila åkermarken samtida. I området finns även ett förhistorisk boplatssområde.

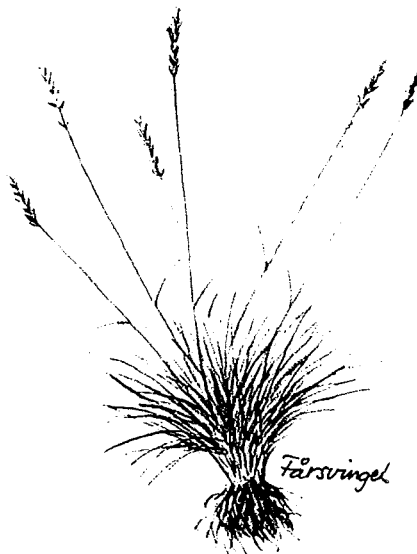
Naturförhållanden:

Ekhagarna vid Barkestorp är av anse- nlig storlek. De är uppdelade på två olika hägn, varav det södra är mycket stort. Arealen naturlig grässvål är dock relativt liten, då de öppna delarna till stor del varit upptagna som åkrar. De trädbevuxna delarna är tyvärr ofta något för skuggiga. På de torra höjdryggarna växer fina fårsvingeltorrängar, även mindre areal stagghed och rödvenäng har noterats. Ett femtontal växter som indikerar oavbruten hävd har observerats i hagmarkerna.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad gårdsbebyggelse med ett kulturlandskap i väster bestående av åker och i öster av betesmark med spår av äldre odling. Där finns också ett gravfält som kan hänga ihop med de fossila odlingsspåren. I öster ligger ett

stort hagmarksområde som är uppdelat på två hägn. Ekhagarna innehåller en del skyddsvärd vegetation, men stora delar har varit uppodlade. Landskapet har en typisk herrgårdsprägel och är ovanligt kuperat för Möreslätten.



41. EBBETORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Ebbetorps gård är beläget i småkuperad moränmark strax väster om Kalmar. Ebbetorp finns omnämnt första gången 1376 och utgjorde troligtvis redan under medeltiden en storgård. Den reveterade herrgårdsbyggnaden i två våningar som uppfördes 1800 utgör en god representant för nyklassicismens arkitektur och är tillsammans med flygelbyggnader och parkanläggningen byggnadsminnesförklarad. Till gårdskomplexet hör även ekonomibyggnader, varav två uppförts i sten, och arbetarbostäder.

Det omgivande kulturlandskapet består till större delen av impedimentsfattig åkermark och de agrara lämningarna utgörs i första hand av imponerande stenmurar. I övrigt finns några åkerholmar och en allé. Här finns ett halvdussin spridda rösen och stensättningar från brons- eller äldre järnålder. Dessutom finns i området och i utmarken flera boplatser från såväl sten-, brons- som järnålder. Koncentrationen av fornlämningar är sannolikt ett resultat av den resursrika lagun som tidvis legat där flygplatsen nu ligger.

Naturförhållanden:

På ett höjdparti i norr ligger en skyddsvärd björkhage. I hagen finns även inslag av gamla ekar. På de stenigaste delarna växer mycket hasselbuskar. En ganska stor del består av gamla åkrar och invid dessa ligger ofta rikligt med odlingrösen. Rödvenängar dominerar markvegetationen. Till hagens vanligaste indikatorarter hör vårbrodd, gökärt, jungfrulin, mandelblomma och vitsippa. En urgallring av yngre björkar skulle ytterligare höja hagens naturvärde.

Sammanfattande värdetext:

Troligen medeltida storgård med byggnader i välbevarad nyklassicistisk stil i ett åkerdominerat landskap med stora stenmurar, åkerholmar och en allé. Spår av mänsklig aktivitet från förhistorisk tid finns i form av gravar och boplatser. Svagt kuperat herrgårdslandskap vid Ebbetorps gård. Området är mycket variationsrikt med en blandning av åkrar, betesmarker och lövskog. I nordöstra delen ligger en fin björkhage med rikliga spår av tidigare uppodlingar. Runt gården finns många vällagda stenmurar och gamla ekar.

42. TINGBY

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Tingby har lokaliserats till ett småkuperat och åkerdominerat landskap väster om Kalmar. Tingby omnämns första gången 1349, Tingbyberg 1539. Vid 1500-talets mitt bestod Tingby av nio gårdar, Tingbyberg var en ensamgård. Den reveterade manbyggnaden vid Tingby uppfördes omkring 1860 i empirestil. Mittpartiet är i två våningar, sidopartierna i tre våningar. Till gårdsanläggningen hör även en mycket stor ekonomibyggnad. Vid Tingbyberg skall manbyggnaden i en våning under brutet tak med valmade gavlar uppförts omkring 1780.

Odlingslandskapet är präglad av stordrift med få agrara lämningar, vanligen bestående av stenmurar. Inom objektet finns även impediment i form av flera lövskogsbevuxna morän-

kullar och vid båda gårdarna finns alléer. Området är mycket fornlämningsrikt med tre gravfält med sammanlagt 140 gravar bestående av ett röse, högar, stensättningar samt klump- och resta stenar. Dessutom finns ytterligare ett femtiotal fornlämningar i form av mer spridda gravar, en skålgropsförekomst, förhistoriska boplatssområden samt stensträngssystem. Stensträngarna ligger kvar på moränkullarna och utgör rester av en äldre uppodling.

Några av boplatssområdena har delundersökts och vid ett av dem har man påträffat nordens äldsta bebyggelse lämningar, från ca. 6.000 f. Kr. Vidare finns i utmarken lämningar efter en tills vidare odaterad, men förmodligen förhistorisk husgrund. Vid Tingby har även påträffats ett anmärkningsvärt skattfynd med åtskilliga silversmycken och cirka 4 000 silvermynt från 1100-talet. Bynamnets förled antyder var den ursprungliga tingplatsen låg och redan på 1500-talet fanns en gästgivaregård. Som framgår av fornlämningsredovisningen spänner dessa över från stenålder och järnålder till medeltid och Tingby utgör sannolikt en av byarna där man med fog kan tala om en långvarig och obruten bebyggelsekontinuitet.

Naturförhållanden:

Längs vägen i områdets västra del ligger en stor ekhage. Hagen är mycket ljusöppen och betas av hästar. Den finaste floran återfinns på höjdpartierna och deras sluttningar. Här växer bland annat artrika rödvenhedar och fina färsvingeltorrängar. Centralt i hagen går ett fuktigt lågområde, främst bevuxet av ganska artfattiga tuvtåtel-fuktängar. Vårbrodd, knägräs, gökärt, sommarfibbla, stagg och ängsvädd är några av de vanligaste indikatorarterna. På andra sidan vägen ligger en annan ekhage. Den är obetad sedan några år, men innehåller fortfarande en hävdgynnad vegetation.

Sammanfattande värdetext:

Mycket fornlämningsrikt område i ett landskap präglad av stordrift med enstaka stenmurar. Ekhagen i väster innehåller en mycket skyddsvärd vegetation, främst på höjdparter och utmed sluttningar. Ute i åkermarken finns många lövskogsbevuxna åkerholmar.

Hossmo socken:

43. RINKABY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Rinkaby har lokaliserats till en svagt kuperad del av Kalmar slätten och omnämns första gången omkring 1315. Med största sannolikhet har dock Rinkaby ett förhistoriskt ursprung. Namntypen uppträder oftast i centralorter och har av ortnamnsforskare tolkats vara platser dit speciella stridsstyrkor varit förlagda. Byn är numera delad i de båda bebyggelseenheter Norra resp. Södra Rinkaby. I båda byarna finns exempel på äldre bebyggelse, i Norra Rinkaby är den s k Henriksgården byggnadsminnesförklarad. Byarna omges av ett åkerdominerat landskap, men själva bevarandeobjektet innefattar ett avlägset utmarksområde med strandängar intill Kalmarsund. Den låglänta, sankta marken i kombination med dess perifera läge gör det osannolikt att området någonsin använts till odling, men möjligen har det under lång tid nyttjats till betesmark.

Naturförhållanden:

Strandängarna vid Rinkaby tillhör de få som fortfarande betas. Strandängarna domineras av nedre landstränder av agnsävkrypventyp. På

de svagt hävdade skiftena har vassområden börjat breda ut sig. Zonen med salttåg/rödsvingelstrandäng är oftast rätt smal. I områdets västra del och här och var på strandängen ligger även en del fastmarker. Rödvenheden är på dessa delar den dominerande vegetationstypen. Ett knappt tjugotal indikatorarter har noterats. Till de vanligaste på strandängarna hör salttåg, gulkämpar, höstfibbla och strandkrypa. På fastmarkerna växer bland annat kattfot, rödklint, brudbröd och gökärt.

Sammanfattande värdetext:

Norra och södra Rinkaby innehåller enstaka äldre byggnader i ett åkerdominerat landskap. Till Rinkaby hör ett stort sammanhängande strandskifte, i utmarksläge, med stor areal havsstrandäng. Nedre landstränder och vassområden dominerar områdets vegetation.

44. HOSSMO

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Hossmo är beläget på Möreslätten, i anslutning till Ljungbyåns mynning i Kalmarsund. Byn omnämns första gången 1362 och var under medeltiden delad på två bylägen, Västra och Östra Hossmo. Vid 1500-talets mitt fanns i Östra Hossmo sex gårdar och i Västra Hossmo två, dessutom fanns troligen fyra gårdar öster om kyrkan vid den nuvarande kyrkbyn. Den romanska kyrkan i Hossmo är uppförd i sandsten och dateras till 1100-talets slut. I kyrkan har påträffats flera fragment av tidigkristna gravmonument, s k Eskilstunakistor, varför man antagit att en träkyrka föregått stenkyrkan. Hossmo har med sitt läge nära åmynningen och med närheten till Kalmar stad varit av stor strategisk betydelse. Ortnamnsforskare har också menat att Hossmo kan utgöra Kalmars föregångare, bl a genom förekomsten av namnet Husaby. Det är en namntyp som oftast uppträder som centralort i den förhistoriska administrationen. På 1600-talet flyttades det säteri som låg vid Dunö till Hossmo och kom att lägga under sig gårdarna i Östra Hossmo. Den nuvarande manbyggnaden utgörs av en tegelbyggnad uppförd 1903,



ekonomibyggnaderna är av varierande ålder och karaktär. Objektets övriga bebyggelse är i allmänhet moderniserad, bl a finns i sydöstra delen fritidsbebyggelse.

Odlingslandskapet är för slättbygdens förhållanden tämligen variationsrikt med såväl impedimentsfattig åkermark som betesmarker bestående av blockrik moränmark och havsstrandängar. Agrara formelement finns i form av stenmurar, odlingsrösen och trädbevuxna åkerholmar. Området är anmärkningsvärt fornlämningsfattigt, inom objektet finns enbart ett röse och en stensättning registrerade. Det finns dock flera indikationer på att en vikingatida handelsplats legat någonstans vid Ljungbyåns mynning. Vid Hossmo har på 1600-talet funnits ölbryggeri, senare även färgeri, ben- och klädstamp samt mjölkvarnar, sockerbruk och salpeterlador. Vid kyrkan har legat fattighus och skola.

Naturförhållanden:

Områdets naturvärden är främst knutna till de stora betesmarkerna längs kusten. Närmast kusten finns välbetade havsstrandängar av varierande bredd. Övre landstränder av salttågrödsvingeltyp är den dominerande vegetationstypen. På de välbetade strandängarna växer flera växter som är beroende av hävd. Till de vanligaste hör salttåg, havssälting, strandkrypa, höstfibbla och gulkämpar. Fastmarkernas utseende varierar en hel del. Vegetationen är dock i huvudsak densamma och domineras av rödvenhedar och stagghedar. På de torraste delarna växer dessutom artrika torrängar av fårsvingeltyp. I lågområdena är tuvtåtelängarna vanligast. Ett drygt tjugotal indikatorarter har observerats på betesmarkens fastmarksdelar.

Sammanfattande värdetext:

Romansk kyrka med stor strategisk betydelse, här kan Kalmar stads föregångare ha legat. Stort och variationsrikt odlingslandskap vid Hossmo. Läget invid Ljungbyån har gjort att området haft stor strategisk betydelse under lång tid. Hossmo säteri är en gammal storgård som kommit att sluka den gamla bondbyn Östra Hossmo. Området innehåller vidsträckt betesmarker längs kusten med bland annat

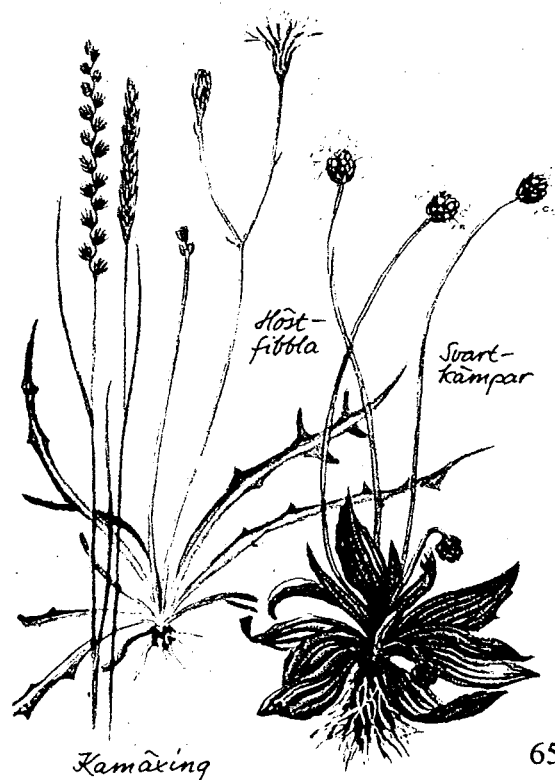
stora arealer havsstrandängar. I det flacka landskapet finns rikligt med lövbevuxna åkerholmar, även stenmurar och odlingsrösen förekommer.

45. BINGA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Binga har lokaliserats till flacka sedimentjordar nära Kalmarsundskusten och söder om Ljungbyån. Binga omnämns första gången 1377 och bestod vid 1500-talets mitt av åtta gårdar. I dag finns de båda bebyggelseenheterna Stora respektive Lilla Binga. Vid Stora Binga finns en herrgård och väster om denna malmbebyggelse. Lilla Binga är en ensamgård med gotisk gårdsplan, dessutom finns ytterligare någon utskiftad gård. Egendomen Stora Binga skall ha bildats under 1700 till 1800-tal då flera gårdar lades under en ägare. Gården är vackert situerad ovanför ett fall i Ljungbyån, delvis på en holme, Husholmen. Manbyggnaden från 1857 är av sten och byggd i enkel 1800-talsromantik. Till gården hör även ytterligare välbevarad bebyggelse, ekonomibyggnaderna är av varierande ålder och karaktär. Lilla Binga är beläget nära Ljungbyåns utlopp i Kalmarsund. Den nuvarande manbyggnaden är en tegelbyggnad, men de båda flygelbyggnaderna



derna av trä är ålderdomliga. Ladugården, uppförd i skiftesverk, är förfallen. Malmbebyggelsen består av parstugor i ett och två plan samt låga ryggåsstugor.

Det åkerdominerade odlingslandskapet är mycket flackt och impedimentfattigt. Agrara formelement finns i form av någon enstaka stenmur och diken. Fornlämningar finns i form av ett gravröse, sannolikt från bronsåldern och bebyggelse lämningar vid Binga udde i objektets östra del. Det är oklart från vilken tid bebyggelse lämningarna härrör, det kan inte uteslutas att de representerar ett medeltida by eller gårdsläge. Det finns flera indikationer på att en vikingatida handelsplats legat någonstans vid Ljungbyåns mynning och att denna möjligen varit föregångaren till Kalmar stad. En sådan indikation är den silverskatt från 1000-talet som påträffats vid Binga.

Naturförhållanden:

Kring Binga är uppodlingsgraden mycket hög och de naturliga betesmarkerna är idag igen-

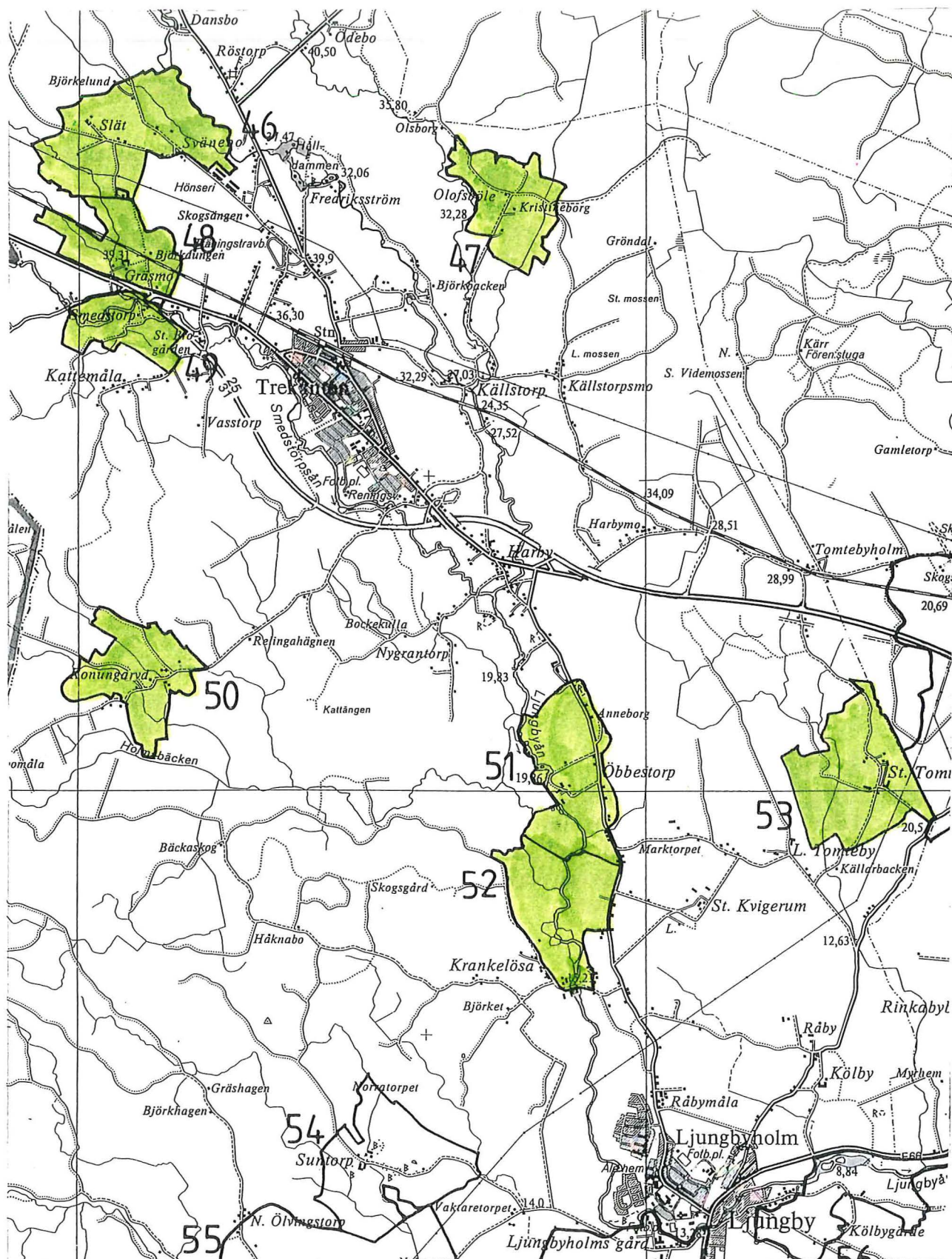
växta. Mycket små spår av den till det gamla odlingslandskapet knutna fältskiktsfloran, som exempelvis gråfibbla, liten blåklocka och svinrot, finns kvar inom mycket små och igenplanterade arealer. I området förekommer en del grov bok, ek, lind och lönn, varav en mycket grov lind.

Sammanfattande värdetext

Stora Binga, en herrgårdsbyggnad i enkel 1800-talsromantik, Lilla Binga med ålderdomliga flygelbyggnader och småskalig malmbebyggelse. Flackt impedimentsfattigt odlingslandskap med ett gravröse från bronsåldern och lämningar på Husholmen som kan vara ett medeltida gårds- eller byläge, Kalmar stads föregångare. Binga är ett uppodlat område där idag inget finns kvar av den till det gamla odlingslandskapet knutna fältskiktsfloran. Dock finns en del grova lövträd framförallt invid gårdsmiljöerna.



*Ebbetorp, Dörby socken.
Foto ur Kalmar Läns Museums arkiv.*



Ljungby socken:

46. SLÄT & SVÄNEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Slät och Svänebo har lokaliserats till flacka sedimentjordar väster om Ljungbyån. Slät omnämns första gången 1458 och Svänebo 1391. Bebyggelsen som är något utspridd vid båda byarna är av varierande ålder och karaktär. Vid Slät är huvuddelen av gårdarna av götisk typ. Vid Svänebo finns den bäst bevarade gårdsmiljön i östra delen där manbyggnaden består av en ålderdomlig tvåvåningsbyggnad från 1860 och två ladugårdar uppförda i skiftesverk.

Som bynamnet Slät antyder omges byarna av ett flackt odlingslandskap. Uppodlingsgraden är hög och impedimenten få. De agrara lämningarna består huvudsakligen av stenmurar, såväl vällagda som av blockstenskaraktär. Inom objektet förekommer även förfallande halvmurar. Formrikast är en blockrik beteshage i områdets sydvästra del där det förutom de många blocken även finns odlingsrösen.

Naturförhållanden:

Flackt odlingslandskap invid Ljungbyån. Området präglas av stor uppodlingsgrad, men här finns små rester naturlig betesmark. Vid gården i söder ligger en liten björkhage och längs Ljungbyån finner man andra betesmarker.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med varierande ålder och karaktär. Hög uppodlingsgrad med en del stenmurar och små rester av naturliga betesmarker. Ljungbyån bidrar till områdets mångformighet.

47. OLOFSBÖLE

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Olofsböle, omnämnt första gången 1410, ligger på uppodlade delar av barrskogsbeväxt

moränmark. Byn består av tre gårdar med förhållandevis väl bevarad bebyggelse. Manbyggnaderna består av ålderdomliga tvåvåningsbyggnader och en säregen byggnad i villastil från sekelskiftet. Bland ekonomibyggnaderna finns några ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet är småskaligt med en hög andel åkermark. I dagsläget är uppodlingsgraden emellertid tämligen liten och marken nyttjas istället till betesvall. Agrara lämningar finns i form av stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd. Dessutom finns flera åkerholmar. I en betesmark sydost om byn finns ett flertal odlingsrösen som vittnar om en tidigare uppodling.

Naturförhållanden:

Söder om gården Kristineborg ligger en liten blandlövhage. Hagen är relativt skuggig och i behov av gallring. Några indikatorarter har noterats, bland annat blåsuga, jungfrulin och ängsvädd. Området innehåller rikligt med hamlade lindar.

Sammanfattande värdetext:

By med tre gårdar med relativt välbevarad bebyggelse. Småskaligt landskap med stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd. I området finns bland annat en blandlövhage. Svagt kuperat landskap med stora skönhetsvärden.

48. GRÄSMO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Gräsmo har lokaliserats till ett område med förhållandevis flack sedimentjord norr om Smedstorpsån. Byn omnämns första gången 1536 och bestod då av en gård som med tiden har kluvits i två delar. Båda gårdsmiljöerna är välbevarade. Den västra gården är av götisk typ med manbyggnad i form av en salsbyggnad från 1928, välhållen ekonomibebyggelse samt allé. Vid den östra gården utgörs manbyggnaden av ett tvåvåningshus från 1800-talets mitt.

Det omgivande odlingslandskapet är till stor del uppodlat med få agrara lämningar, enstaka stenmurar finns dock. Vid arkeologiska under-

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

sökningar för riksvägens nya sträckning framkom bl a indikationer på att lågteknisk järnframställning bedrivits vid platsen under romersk järnålder, omkring 200 e. Kr.

Naturförhållanden:

Den öppna hagmarken i väster har en mycket artrik flora med många växter som indikerar kontinuerlig hävd under lång tid. Nästan tjugo arter har noterats, varav flera i riklig mängd. Till de vanligaste hör vårbrodd, knägräs, gökärt, stagg, jungfrulin, ängsvädd, slåttergubbe, darrgräs, jungfru Marie nycklar, prästkrage och svinrot. Till de noterade indikatorarterna hör också den sällsynta granspiran. I områdets nordöstra del ligger en annan betesmark. Björkhagen betas av ungdjur och sambetas med vallarna österut.

Sammanfattande värdetext:

Ursprungligen är det en medeltida ensamgård som kluvits upp i två hemman under senare tid. De två gårdarna har välbevarad bebyggelse. Uppodlingsgraden är hög. Den öppna hagmarken i västra delen har trots den lilla arealen en mycket artrik flora. Här växer bland annat den sällsynta granspiran. Landskapet är rikt på småbiotoper.

49. SMEDSTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Smedstorp utgör en ensamgård, naturskönt belägen på en mindre moränhöjd omedelbart söder om Smedstorpsån. Smedstorp omnämns första gången 1539 och bestod även då av en gård. Manbyggnaden utgörs av en delvis ombyggd tvåvåningsbyggnad och ekonomibyggnaderna är varierande ålder, dock huvudsakligen från 1900-talet. Gården omges av ett flackt, småskaligt odlingslandskap med mindre, flikiga åkrar. I området har tre förhistoriska boplatsoområden och två slaggförekomster registrerats. Omedelbart norr om objektet har i samband med arkeologiska undersökningar framkommit indikationer på att lågteknisk järnframställning bedrivits under århundradena kring Kristi födelse, möjligen är fornlämningslokalerna inom Smedstorp av samma ålder.

Kalmar kommun

Naturförhållanden:

Strax söder om gården ligger en av byns betesmarker. Den är ganska fuktig och domineras av tuvtåtel-fuktängar. Här och där växer en del björk och ek. Fuktängarna utmed bäcken är svagt hävdade idag, men är fortfarande skyddsvärda. Jungfru Marie nycklar, darrgräs, jungfrulin, svinrot och ängsskära är några av de observerade indikatorväxterna här.

Strax norr om ån ligger en annan fuktig betesmark som tidigare tillhörde Gräsmo. Det lilla området har en mycket rik flora och troligen tidigare använts som slåtteräng. Fem vegetationstyper har noterats här. Exempel på förekommande indikatorarter är slåttergubbe, solvända, prästkrage, jungfrulin, svinrot och ängsvädd.

Sammanfattande värdetext:

Flackt småskaligt odlingslandskap utmed Ljungbyån med små flikiga åkrar. I området finns tre förhistoriska boplatser. Tre mindre betesmarker av högt naturvärde finns i byn. Norr om ån ligger ett ängsliknande område med mycket rik flora. Söder om gården finns ännu betade fuktmarker. Landskapet är rikt på olika typer av småbiotoper. Längs ån växer fina lövträdsridåer.



50. KONUNGARYD

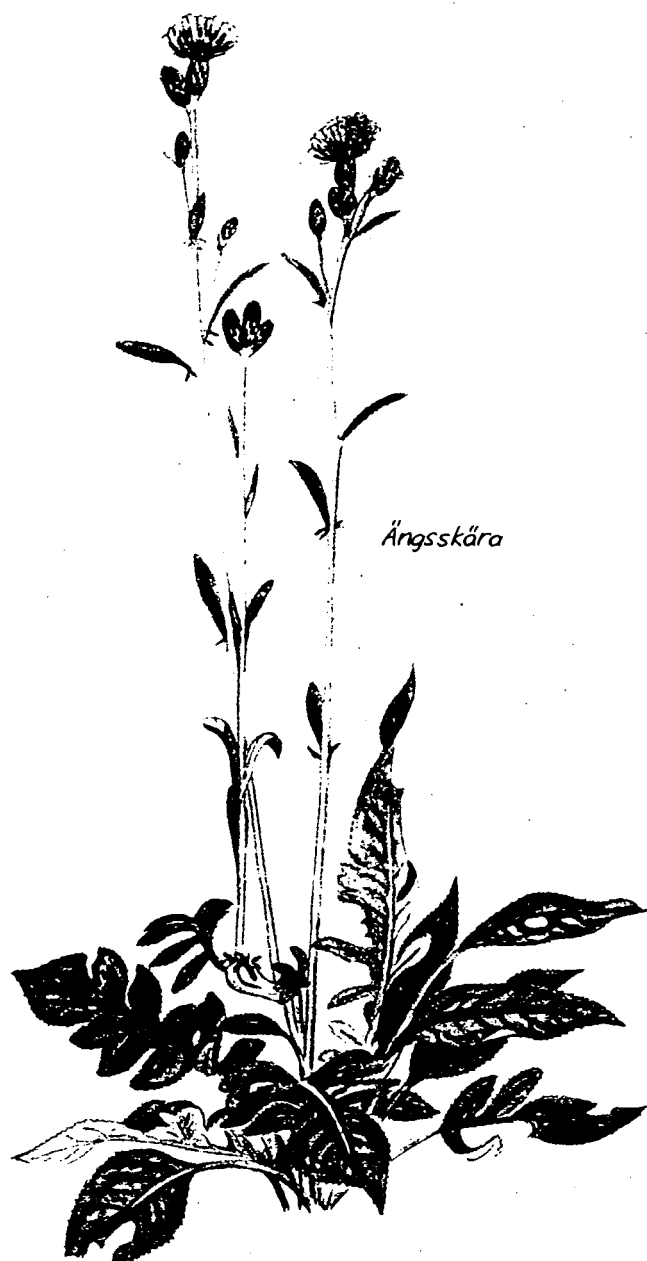
Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Konungaryd som omnämns första gången 1442 är beläget i ett flackt och barrskogsdominerat område i kommunens inre del. Vid mitten av 1500-talet fanns tre gårdar, samma

antal som idag. Byns bebyggelse är mycket välbevarad med manbyggnader bestående av en salsbyggnad och två förhöjda parstugor varav den ena skall vara från 1700-talets första hälft. Bland den övriga bebyggelsen finns knuttimrade sidobyggnader och ladugårdar uppförda i skiftesverk.

Det omkringliggande odlingslandskapet består huvudsakligen av flacka, uppodlade sedimentjordar med få impediment. De agrara lämningarna består i första hand av några stenmurar. I övrigt finns enstaka åkerholmar och en björkallé. Området är måttligt hävdad och delvis igenväxande.



Naturförhållanden:

Den naturliga betesmarken i Konungaryd är belägen längs vattendraget i den västra delen av byn. Norr om vägen ligger en hedartad ekhage med en mycket artrik flora. De fuktigaste delarna är bevuxna med frodiga högört-fuktängar medan rödvenhedar är vanligast på lite friskare mark. Sammanlagt har ett knappt tjugotal indikatorarter hittats i ekhagen. Till de vanligaste hör: vårbrodd, slåttergubbe, darrgräs, jungfru Marie nycklar, gökärt, stagg, ängsskallra, svinrot och ängsvädd. Troligtvis har betesmarken tidigare utnyttjats som slåtteräng. Hagen var obetad vid inventeringstillfället, men hävden kommer troligtvis att återupptas igen.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad bebyggelse, med enstaka stenmurar och en allé. Odlingslandskap i utpräglad skogsbygd. Utmed vattendraget finns en del intressanta betesmarker. Huvuddelen har troligen tidigare utnyttjats som slåtteräng. Ekhagen norr om vägen har en mycket artrik flora, bland annat rikligt med slåttergubbe. Söder om vägen finns en smal remsa med naturlig betesmark längs bäcken. Konungaryd har anlagts under medeltiden.

51. ÖBBESTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Öbbestorp är beläget vid Ljungbyån i gränstrakten mellan Möreslätten och skogsbygden. Byn omnämns första gången 1539 och bestod då av två gårdar. Den nuvarande huvudgården utgörs av en vitmålad salsbyggnad under valmat tak från tidigt 1900-tal, vackert belägen ovanför Ljungbyån. Till gårdsanläggningen hör även välbevarade ekonomibyggnader och en allé. Den mer perifert belägna bebyggelsen är av modernare karaktär.

Åkermarken saknar nästan helt impediment, förutom enstaka åkerholmar. Betesmarkerna närmast Ljungbyån är blockrika och väl hävdade. Det ur kommunikationssynpunkt gynnsamma läget vid Ljungbyån och Ljungbyåsen

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

har tidigt attraherat bebyggelse. Utmed åsen ligger tre gravfält med sammanlagt 145 gravar bestående av högar och stensättningar, sannolikt från yngre järnålder. Dessutom finns en ensamliggande domarring.

Naturförhållanden:

Utmed ån finns två hagmarker som fortfarande hävdas. I sydväst ligger en stor öppen hagmark som är uppdelad på två olika hägn. Det norra betas av nötkreatur och den södra av hästar. Stora delar av hagmarken är tyvärr påverkad av uppodling och gödsling. En smälare remsa längs ån och höjdpartierna i söder har dock fortfarande kvar en ursprunglig flora. Längs ån växer främst tuvtåtel-fuktängar och på höjderna i söder rödvenhed och fårsvingeltorräng. Ett tiotal indikatorarter har observerats, bland annat brudbröd, prästkrage, stagg och ängsvädd.

Sammanfattande värdetext:

Mångformigt landskap vid Öbbestorp mellan Ljungbyån och Ljungbyåsen. Området har lång kulturhistorisk kontinuitet. Längs åsen ligger tre gravfält med 145 gravar som troligen anlades under yngre järnålder. Enstaka välbevarade byggnader med välhävda betesmarker närmast Ljungbyån. Vid den vackert belägna gården finns en allé.

52. KRANKELÖSA & KRANKELÖSAHOLM

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Krankelösa har lokaliserats till ett småkuperat moränlandskap som genomskärs av Ljungbyån. Byn omnämns första gången 1362 och vid 1500-talets mitt fanns tio gårdar. I dag är antalet gårdar färre och vissa av herrgårdskaraktär. En av dessa ingår i objektet, ett välbevarat gårdskomplex med gotisk gårdsstruktur vid kvarndammen. Manbyggnaden uppfördes 1870, liksom de båda flygelbyggnaderna. Till anläggningen hör även en ryggåsstuga, arbetarbostäder och flera ekonomibyggnader uppförda i skiftesverk, bl a ett välhållet sädes-

magasin från 1874. I utmarken ligger en lada med halmtak.

Odlingslandskapet är variationsrikt med såväl åkermark som väl hävdade betesmarker bestående av blockrik moränmark och översilningsmarker vid ån. Åtminstone åkrarna är tämligen formfattiga med ett smärre antal stenmurar och åkerholmar.

Ljungbyån och Ljungbyåsen har sedan lång tid tillbaka varit viktiga farleder. Detta avspeglas i bynamnets efterled -lösa som tillhör de äldsta ortnamnskategorierna. Även de tre järnåldersgravfält som ligger i objektets östra del talar för detta. Sammanlagt inrymmer dessa gravfält femtio gravar bestående av stensättningar och en rest sten, förmodligen har flera gravar dessutom borttagits vid grustäkt.

Naturförhållanden:

Två ännu betade hagar finns inom det avgränsade området. Den stora björkhagen på västra sidan av ån är nyligen urgallrad. Området är småkuperat med omväxlande höjdryggar och lägre liggande partier. Floran är tydligt utarmad på grund av tidigare beskuggning, men här och var finns en ursprunglig vegetation kvar. Rödvenäng, rödvenhed och tuvtåtel-fuktäng är de tre observerade vegetationstyperna. Blandlövhagen på östra sidan av ån har till viss del varit uppodlad som åker. Den naturliga vegetationen återfinns främst på de något steniga höjdpartierna och i hagens norra del. På höjderna växer fint utbildade fårsvingeltorrängar med bland annat rikligt med backsippa. Rödvenhed och rödvenäng är andra förekommande vegetationstyper. Den ställvis något skuggiga hagen hyser ett femtontal indikatorväxter.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade gårdskomplex i ett variationsrikt odlingslandskap vid Krankelösa. I området finns tre järnåldersgravfält och ån som troligen har haft stor betydelse som farled långt tillbaka i tiden. På båda sidor vattendraget ligger hagmarker. Björkhagen på västra sidan har trots tidigare beskuggning en del ursprunglig vegetation kvar. Odlingslandskapet innehåller en

mängd olika småbiotoper som åkerholmar, stenmurar och hamlade träd.

53. TOMTEBY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Tomteby omnämns först gången 1391 och är beläget i fullåkersbygdens västra del. På Stora Tomteby finns välbevarade manbyggnader av storgårdstyp. Bland ekonomibebyggelsen finns såväl äldre som helt moderna byggnader. Det omgivande odlingslandskapet som består av omväxlande morän och sedimentjordar är åkerdominerat och präglat av stordrift. Agrara landskapselement finns mestadels i form av stenmurar och åkerholmar. I objektets sydöstra del återfinns en fägaterest, i en beteshage nordost om gårdarna finns enstaka odlingsrösen. Några av vägarna kantas av långsträckta alléer. Enstaka fornlämningar bestående av förhistoriska boplatssområden har registrerats.

Naturförhållanden:

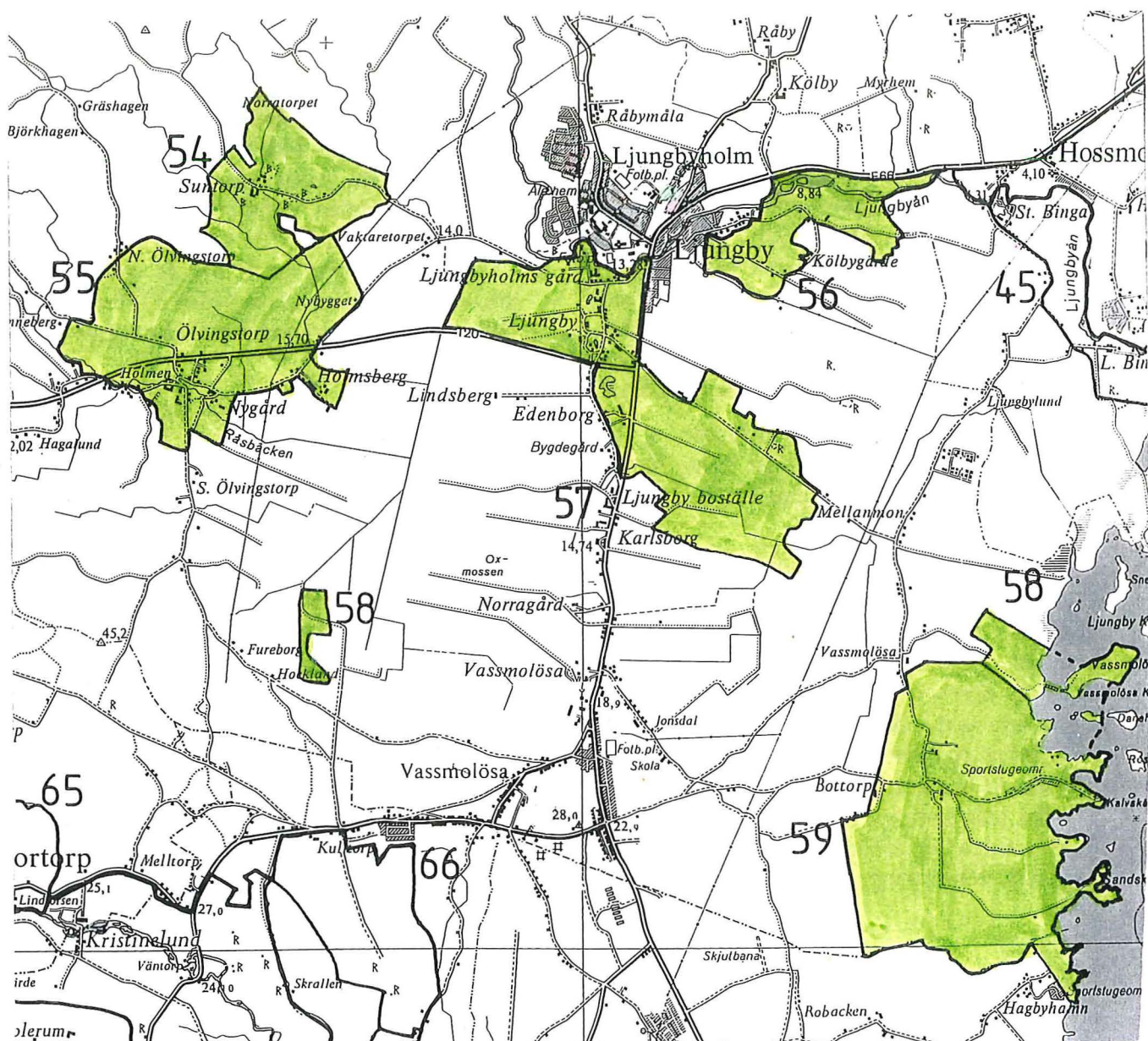
I Tomteby finns endast en naturlig betesmark kvar. Den ligger strax väster om gården på ett

höjdparti. Den norra delen består huvudsakligen av åkrar och är därför mindre intressant. Övriga delar är dock opåverkade och har en skyddsvärd vegetation. Rödvenheden är vanligaste vegetationstypen, men här växer även stagghed, fårsvingeltorräng och tuvtåtel-fuktäng. Sammanlagt har ett knappt tjugotal indikatorarter noterats. Till de vanligaste hör knägräs, gökärt och stagg. I hagen finns en hel del gamla ekar, men här växer även tall, björk och oxel. Hagen betas av nötkreatur och betetrycket är ganska måttligt. De trädbevuxna delarna av betesmarken skulle behöva gallras ur, främst då de med mycket ek i.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade mangårdsbyggnader i ett åkerdominerat landskap. Här finns en del stenmurar, enstaka odlingsrösen och en fägaterest. I Tomteby finns även flera alléer. På höjdräckningen väster om gården finns en ekhage med en del skyddsvärd vegetation, främst då längs sluttningen och på vissa höjdparter. Trots den intensivt odlade åkermarken finns en del restbiotoper kvar, bland annat åkerholmar, stenmurar och buskage utmed skiftesgränser.





Bilden är tagen ut mot Sandeskär som ligger i Bottorps bevarandeområde (nr 59).

54. SUNTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Suntorp är beläget i övergångszonen mellan Möreslätten och skogsbygden och omnämns första gången 1483. Den tidigare manbyggnaden, en ståtlig träbyggnad i två våningar från 1825 brann ned vid 1970-talets mitt och ersattes med den nuvarande i ett plan. De båda flygelbyggnaderna torde dock ha uppförts samtidigt som det ursprungliga boningshuset.

Majoriteten av ekonomibyggnaderna är av yngre datum, men ålderdomliga inslag finns i form av ett sädesmagasin uppfört i skiftesverk och en knuttimrad foderlada.

Det omgivande odlingslandskapet är av omväxlande karaktär, såväl impedimentsfattig åkermark som formrikare betesmarker förekommer. I åkermarken utgörs impedimenten oftast av åkerholmar. I betesmarken finns odlingsrösen som vittnar om en tidigare uppodling. Inom objektet finns även stenmurar, en långsträckt allé och ett markant inslag av berg i dagen och markfasta block. I Suntorp finns fornlämningar bestående av ett gravfält med tjugofem stensättningar, ett röse samt en skålgrop.

Naturförhållanden:

Naturvärdet är främst knutet till de två hagmarkerna. Invid gården finns en mindre ekhage med flera mycket gamla ekar. Hagen är mycket skuggig och i behov av urgallring.

Lite längre söderut ligger en annan hage, som idag endast är svagt betad. Landskapet i övrigt är rätt variationsrikt, bland annat innehållande småbiotoper som åkerholmar och en allé.

Sammanfattande värdetext:

Omväxlande odlingslandskap med en del åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och en allé. Två mindre hagmarker ligger strax invid bebyggelsen. Båda är något svagt betade och i behov av urgallring. Flera fornlämningar finns i området, bland annat ett gravfält.

55. ÖLVINGSTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Ölvingstorp ligger i den västligaste delen av Möreslätten vid övergången till den mer kuiperade skogsbygden. Råsbäcken flyter genom byn. Byn omnämns första gången 1480 och på 1540-talet var byn en av Möres största med arton gårdar. Åtminstone sedan 1700-talet har byn varit delad i två enheter, Norra resp. Södra Ölvingstorp.

Även om objektet inrymmer många moderna man- och ekonomibyggnader, finns flera exempel på välbevarade gårdsanläggningar. Holmen är en götisk gård med manbyggnaden från 1878 belägen på en holme i Råsbäcken. I den östra flygelbyggnaden finns en kvarn och bland ekonomibyggnaderna finns ett ålderdomligt sädesmagasin. Holmsberg ligger på en moränhöjd och en allé leder fram till huvudbyggnaden. Denna består av en reveterad tvåvåningsbyggnad som flankeras av två flygelbyggnader. Även vid Nygård finns en manbyggnad av storgårdskaraktär från 1871.

Det omgivande odlingslandskapet är karaktäristiskt för Möreslätten, flackt och öppet med få impediment. Andelen hagmark är högre i objektets norra del. De få agrara lämningarna består huvudsakligen av stenmurar, dessutom förekommer enstaka åkerholmar i form av blockrika moränkullar.

På höjderna finns flera fornlämningar bestående av bronsåldersrösen och stensättningar, i övrigt förekommer ett förhistoriskt boplatsoområde och en skålgrop. Lämningarnas kronologiska tyngdpunkt torde ligga i bronsåldern. I Ölvingstorp har funnits skola, affär, mejeri och missionshus samt längs Råsbäcken flera skvaltkvarnar.

Naturförhållanden:

Strax norr om vägen ligger en ekhage i den småkuperade moränterrängen. Hagen betas av hästar och har ett ganska lågt betestryck. Många av hagens ekar är mycket gamla. Här växer även en del andra lövträd, bland annat lind och björk. Buskskiktet är ofta ganska tätt. Den stora förekomsten av hassel antyder att

markerna tidigare använts som slåtteräng. Även markfloran har ett visst inslag av ängsväxter, bland annat gullviva och svinrot. Antalet funna indikatorarter är annars inte särskilt stort, främst på grund av hagens skuggiga karaktär. De vanligaste indikatorarterna är gökärt och stor blåklocka. Rödvenängen är hagens dominerande vegetationstyp. På lite torrare delar kan man hitta fina färsvingeltorrängar. På de gamla åkrarna växer artfattiga rödvenängar.

Sammanfattande värdetext:

En av Möres största byar med en del välbevarade gårdsmiljöer. Variationsrikt odlingslandskap med enstaka stenmurar i gränstrakten mellan slätt och skog. Terrängen är småkuperad med skogbevuxna höjder och uppodlade lågområden. Norr om vägen ligger en hästbetad ekhage som i vissa delar innehåller en mycket artrik flora. Omgivande åkermarker har en mängd lövskogsbevuxna åkerholmar. Området innehåller flera fornlämningar.

56. KÖLBYGÄRDE

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Kölbygärde har lokaliserats till utpräglad slättbygd strax söder om Ljungbyån. Byn omnämns första gången 1539 och består då av två gårdar. Kölbygärde skall ha varit kommunarboställe från 1860. Objektets manbyggnader består av tre parstugor och en salsbyggnad. Ekonomibyggnaderna är genomgående av yngre karaktär, men en av förrådsbyggnaderna är knuttimrad.

Det åkerdominerade odlingslandskapet kännetecknas av flacka och impedimentsfattiga sandjordar. De få agrara lämningarna består främst av enstaka stenmurar, dessutom finns några åkerholmar. I skogsmarken sydost om byn finns dock spridda röjningsrösen som vittnar om en tidigare uppodling. Strax intill ån finns ett järnåldersgravfält bestående av sjutton fornlämningar i form av stensättningar, domarringar och en rest sten. Dessutom finns ytterligare en ensamliggande stensättning och ett förhistorisk boplatsoområde.

Kalmar kommun

Naturförhållanden:

Söder om ån ligger en mycket skyddsvärd betesmark. Hagen betas av både får och nötkreatur och har ett ganska måttligt betestryck. Stagghed, rödvenhed och tuvtåteluftäng är de vanligaste vegetationstyperna. På norra sidan ån ligger en kraftigt igenvuxen ekhage. Många av ekarna är mycket gamla.

Sammanfattande värdetext:

Åkerdominerat odlingslandskap med få agrara lämningar. Området har en rik kulturhistoria och innehåller bland annat ett stort gravfält från järnåldern. Björkhagen söder om ån sambetas av får och ungdjur. Norr om ån ligger en igenvuxen ekhage med många gamla ekar.



Svinrot

57. LJUNGBY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn är strategiskt beläget vid den plats där de båda kommunikationslederna Ljungbyån och Ljungbyåsen möts. Ljungby har sedan tidigt utgjort det administrativa centret i Södra Möre, vilket ett flertal faktorer avspeglar. Exempelvis utgör Ljungby kyrka, uppförd i tuktad

gråsten vid 1200-talets början, den största landskyrkan i Möre, en runsten finns dessutom inmurad i en av kyrkväggarna. Socken är också den fornlämningsrikaste i kommunen. Ljungby by är en av Möreslättns största, redan vid mitten av 1500-talet fanns arton gårdar. Byn omnämns första gången 1248, då biskopen i Linköping tilldömdes huvudgården Ljungby, men bebyggelseområdet på åsen har troligtvis ett förhistoriskt ursprung. I dag är byn en delvis utskiftad radby med en stor del av gårdarna fortfarande liggande längs åsryggen, genom nybyggnation har planmönstret kommit att utökas något. Bebyggelsen sträcker sig över en lång tidsrymd, enstaka byggnader är ålderdomliga, andra helt moderna.

En välbevarad gårdsmiljö återfinns vid Ljungbyholms gård som brutits ur radbyn och ligger på en åsudd intill ån. En allé leder till huvudbyggnaden som är från 1808, dessutom finns en flygelbyggnad, ekonomibebyggelse och arbetarbostäder, i allmänhet välhållna. Strax nordost om byn ligger sockenmagasinet från 1803.

Nedanför åsen ligger den flacka och uppodlade Möreslätten, ett landskap präglat av stordrift med impediment i form av stenmurar och åkerholmar och få agrara lämningar. I området finns omfattande arealer med mossmark, s k "mörar". Troligtvis har dessa ända sedan förhistorisk tid haft stor betydelse för boskapskötseln, men genom sentida utdikningsföretag har de förvandlats till åkermark.

Inom området finns fyra förhistoriska boplatsover. Dessutom finns ett halvduzin bronsåldersrösen och stensättningar registrerade. Detta indikerar ytterligare områdets långvariga hävd och kontinuitet.

Naturförhållanden:

I den södra delen ligger områdets enda naturliga betesmark. Den är helt öppen frånsett några ekar och björkar. Betesmarken är tyvärr påverkad av gödsling. Fläckar av ursprunglig vegetation finns dock kvar här och var. Små arealer fårsvingeltorräng och tuvtåtel-fuktäng har noterats. Ett par hävdgynnade indikatorarter har också hittats, bland annat gökärt och

jungfrulin. Marken är uppdelad i två hägn och betas av nötkreatur.

Sammanfattande värdetext:

Delvis utskiftad radby på gammal ås med enstaka ålderdomliga byggnader och gårdskomplex. Boplatser och förhistoriska gravar som visar på lång kontinuitet. Nedanför åsen ligger den flacka och uppodlade Möreslätten med gammal mossmark som haft stor betydelse i boskapskötseln. I söder ligger en öppen hagmark som trots viss gödsling innehåller rester av hävdgynnad vegetation.

58. VASSMOLÖSA

Klass 3

Förhållanden:

De kulturhistoriska förhållandena i hagmarkerna är inte närmare kända.

Väster om Vassmolösa finns en fin öppen hagmark belägen på ett åsavsnitt. Hagen har ett glest trädskikt av ung björk, ek och tall, medan buskskiktet består av slån, nypon och björnbär. Vegetationstypen är framförallt fårsvingeltorräng, medan även fårsvingelvariant av rödvenhed och rödvenäng förekommer. Ett femtontal hävdgynnade arter, som till exempel blåsuga, brudbröd, gråfingerört, liten och stor blåkllocka, mandelblomma och vårvicker, finns inom hagen. Stengärdesgård, stensträng, äldre åker och fornlämning finns inom området.

Öster om Vassmolösa finns en havsstrandäng med en i buskskiktet. Vegetationstyperna är bladvass och sävvegetation, agnsäv och krypvenstrandäng samt salttåg och rödsvingelstrandäng. Ett antal hävdindikatorer, gulkämpar, havssälting, höstfibbla, krypven och strandkrypa, förekommer i området.

Annan träd- och buskbärande hagmark, med björk, tall, ek och rönn, finns också öster om Vassmolösa. Vegetationstypen är framförallt rödvenhed, men även stagghed och fårsvingeltorräng förekommer. Indikatorarter som blåsuga, gökärt, liten blåkllocka och stagg finns i hagmarken.

Sammanfattande värdetext:

Väster om Vassmolösa är ett åsavsnitt beläget med en relativt artrik öppen hagmark. Öster om Vassmolösa finns annan träd- och buskbärande hagmark samt en havsstrandäng.

59. BOTTORP

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Bottorp omnämns första gången 1449 och utgör en av ett fåtal kustnära byar på Möreslätten. De tre gårdar som ingår i området ligger som små lövskogsbeväxta öar i den uppodlade slättmarken.

Storagården var förmodligen sätesgård för Baggeätten under 1400-talet och en allé leder till gården som är av gotisk typ. Manbyggnaden uppfördes under 1700-talet och påminner om de hus som samtidigt uppfördes på Kvarnholmen i Kalmar med kubisk kropp och högt, valmat tak. Även gårdens övriga bebyggelse är välhållen och samtliga byggnader är enhetligt färgsatta.

Vid Södragården uppfördes manbyggnaden, som är i en våning med brutet tak och valmade gavlar, omkring 1800. Till gårdskomplexet hör också en allé och en ladugård uppförd i skiftesverk, men även en modernare silo. Vid Andregården uppfördes den vitmålade manbyggnaden i en våning omkring 1840. En flygelbyggnad och välhållen ekonomibebyggelse hör också till gårdsanläggningen. I objektets östra del finns fritidsbebyggelse.

Närmast kusten finns omfattande arealer med väl hävdade havsstrandängar. En mindre moränrygg utgör en barriär mellan Möreslätten och strandängarna, vid slutningen ned mot Kalmarsund finns enstaka vällagda stenmurar. Slättbygden är präglad av stordrift med ett fåtal åkerholmar som de enda impedimenten. Det är på dessa som objektets tre bronsåldersrösen ligger, närmare kusten finns ett gravfält från äldre järnålder med trettio små stensättningar, flera med tydliga kantkedjor. Inom området finns dessutom ett par förhistoriska boplatsområden. Vid Bottorps hamn har tidigare funnits lots. Möjligen har hamnen rötter ned i förhistorisk tid, om än inte vid exakt

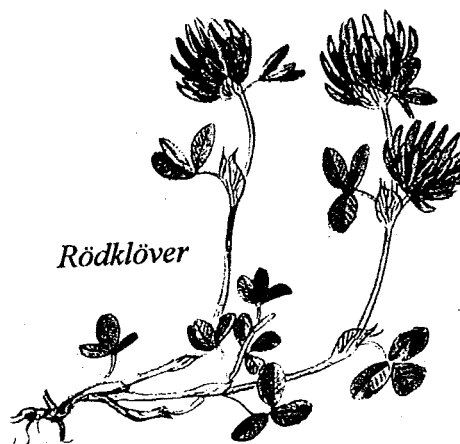
samma plats. Vid byn finns namn som Knarren och Knarrgårdet vilka brukar vara indikationer på att en vikingatida till tidigmedeltida hamn legat i närheten.

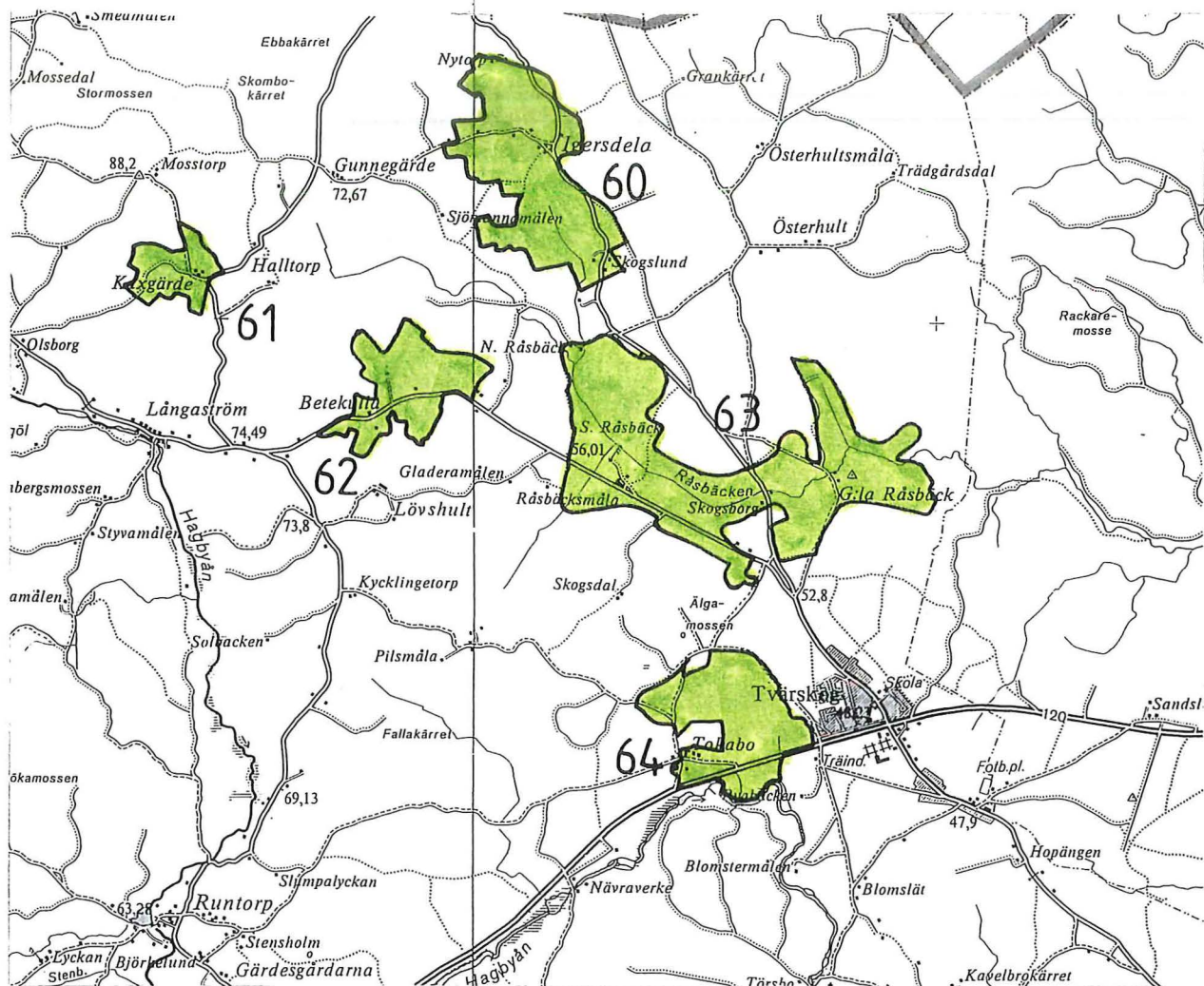
Naturförhållanden:

Odlingslandskapet vid Bottorp innehåller ovanligt stor areal naturliga betesmarker. Flertalet återfinns längs kusten. En av de finaste ligger på norra sidan av vägen mot Bottorps hamn. Detta skifte innehåller stora och välbetade havsstrandängar. Området är nästan helt trädöst och betas av ungdjur. Vid Sandskär i södra delen av byn finns en annan mycket skyddsvärd betesmark. Övre landstränder av salttåg/rödsvingeltyp dominerar, men här finns också små, vegetationslösa skonor. Bottorps marker har också ett rikt fågelliv. Vadare som tofsvipa, storspov och rödbena häckar här. Även den sällsynta gulärlan kan ses på de tuviga havsstrandängarna. Observationer av kornknarr, raphöna och tornfalk görs också regelbundet.

Sammanfattande värdetext:

Uppodlad slättmark med enstaka stenmurar och välhävda havsstrandängar. På de få åkerimpedimenten ligger bronsåldersrösen. Enstaka välbevarade och ålderdomliga byggnader. Området innehåller ett flertal mycket artrika betesmarker, såväl fastmarker som havsstrandängar. Norr om Bottorps hamn ligger en av de största, sammanhängande betesmarkerna i kommunen med bland annat breda salttåg/rödsvingelstrandängar och ett rikt fågelliv.





Ett vitt exemplar av Adam och Eva omgiven av styvmorsviol.

Mortorp socken:

60. IGERSELA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Igersdela ligger på den västra sluttningen av Nybroåsen och omnämns första gången 1535 som en gård. Genom upprepade hemmansklyvningar finns numera ett halvdussin gårdar samt ytterligare några torp. Vid bykärnan ligger bebyggelsen samlad och är mycket välbevarad. Bykärnans södra gårdar är av götisk typ och flera manbyggnader är från 1700- och 1800-talet, bl a några parstugor. Ekonomibyggnaderna är i allmänhet yngre. Det omgivande odlingslandskapet är småskaligt och mångformigt med mycket blockrik mark. Agrara lämningar finns i form av odlingsrösen och stenmurar och den ofullständigt röjda marken skänker området en ålderdomlig prägel. Områdets formriktighet har sannolikt sin förklaring i den agrara omläggningen, där den låglänta, tidigare ängsmarken norr och söder om gården numera odlas, medan den f d åkermarken närmast bebyggelsen har övergivits.

Naturförhållanden:

Arealen naturlig betesmark i Igersdela är ovanligt stor. Tre stycken hagmarker finns i byn. Strax norr om gårdarna ligger en öppen hagmark. Hagen är mycket välbetad och det finns en mängd gamla åkrar insprängda i området. De steniga höjdpartierna har dock undgått uppodling. Vegetationen i hagen är mycket variationsrik. Söder om denna betesmark ligger en annan betesmark. Det är en björkhage som betas av får och nötkreatur. Hagen har en mycket fin vegetation, främst bestående av rödvenhed och rödvenäng. Sammanlagt har över tjugo hävdindikerande växter noterats. En urgallring av det alltför täta trädskiktet vore mycket önskvärd. Söder om byn finns ytterligare en skyddsvärd betesmark.

Sammanfattande värdetext:

Samlad och välbevarad bykärna i ett småskaligt odlingslandskap med rösen och stenmurar. Kalmar kommun

Igersdela ligger på kanten av Nybroåsen och åkrarna är därför ofta rätt sandiga. Flera välbetade hagmarker finns fortfarande kvar, varav björkhagen invid byn kanske är den mest värdefulla.

61. KAXGÄRDE

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Kaxgärde är beläget vid en trevägskorsning i skogsbunden moränmark och omnämns första gången 1539. Huvudgården är av götisk typ och boningshusen består av salsbyggnader, endast undantagsvis äldre än 1900-tal. Ladugårdsbyggnaderna är välhållna men inte av avsevärt hög ålder. Det omgivande odlingslandskapet är mångformigt med ett stort antal agrara lämningar framför allt bestående av odlingsrösen och vällagda stenmurar. Marken är dessutom mycket blockrik. I utmarken har en slagghävd registrerats som utgör resterna efter en förmodligen medeltida järnframställning vid platsen.



Backsmultron

Naturförhållanden:

Runt byn finns fortfarande lite öppna marker. Norr om husen ligger en liten, hästbetad björkhage. På vissa delar finns en riktigt fin markflora. Blåklocka, prästkrage och jungfru-lin växer här bland ett tiotal hävdgynnade arter. Runt flera åkrar ligger vällagda stenmurar.

Sammanfattande värdetext:

Litet mångformigt odlingslandskap i småkupe-
rad skogsbygd vid Kaxgårde. Invid gården
ligger en liten björkhage. Området är i övrigt
rätt variationsrikt med odlingsrösen och sten-
murar.

62. BETEKULLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

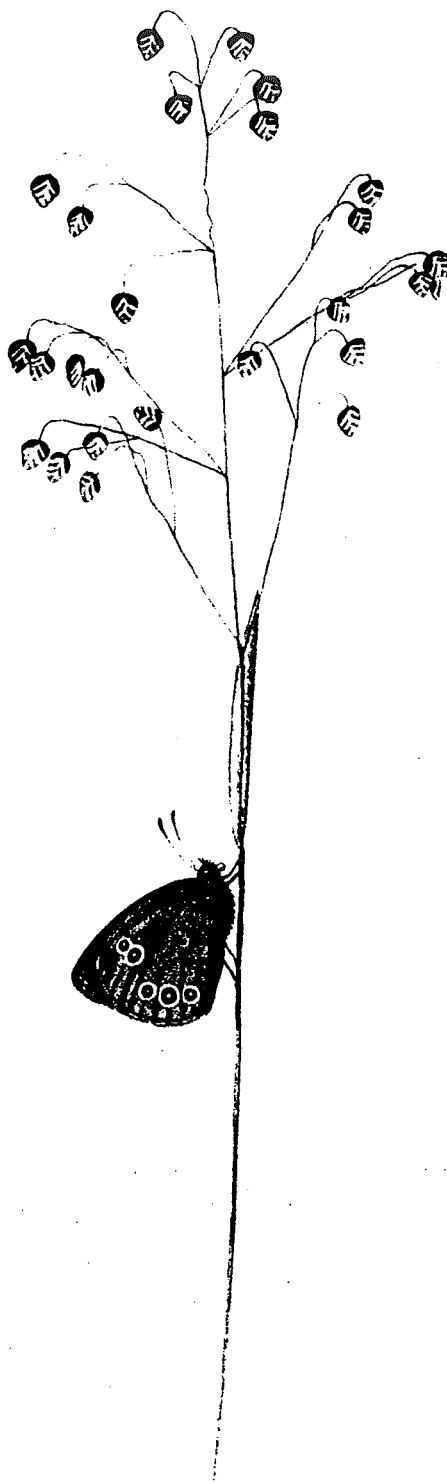
Betekulla är beläget i kommunens inre, skogs-
rikare del och omnämns första gången 1535.
Bebyggelsen är tämligen välbevarad med man-
byggnader i form av en tvåvåningsbyggnad
och en ryggåsstuga. Ladugården i sten är från
1870. Några av gårdarna är av götisk typ med
åtskild man- och fädel. Till byn hör ett små-
skaligt odlingslandskap med mindre, oregel-
bundna åkrar. Agrara lämningar finns i form
av trögärdesgårdar, odlingsrösen samt vällag-
da stenmurar, några dock påförda större
block. Ett missionshus har tidigare funnits i
byn.

Naturförhållanden:

Områdets främsta naturvärden är knutna till
björkhagen i norra delen. Det är främst de
steniga partierna som är av särskilt intresse.
De öppna delarna har tidigare använts som
åkermark. I de opåverkade partierna växer fina
rödvenhedar och stagghedar. Sammanlagt har
nästan ett tjugotal växtarter som indikerar lång
och oavbruten hävd noterats. Till de vanligaste
hör vårbrodd, liten blåklocka, gökärt och
stagg. Björkhagen betas av ungdjur och har ett
ganska måttligt betestryck. En urgallring av de
mindre träddungarna vore positiv ur natur-
vårdssynpunkt.

Sammanfattande värdetext:

Relativt välbevarad bebyggelse i ett småskaligt
odlingslandskap med trä- och stengärdesgår-
dar samt odlingsrösen. Området innehåller
bland annat en björkhage och rikligt med olika
småbiotoper. Hagen har sin mest intressanta
flora i de steniga och trädbevuxna delarna.
Landskapet har i sin helhet en ålderdomlig
prägel med sina små och oregelbundna åkrar.



63. RÅSBÄCK

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Råsbäck, omnämnt första gången 1487 har lokaliserats till Nybroåsen i kommunens inre, skogsdominerade del. Objektet genomskärs även av det mindre vattendraget Råsbäcken. Vid Gamla Råsbäck består manbebyggelsen av ett äldre tvåvåningshus samt ett nyare bostadshus. Även ekonomibyggnaderna är av blandad ålder med flera ladugårdar uppförda i skiftesverk och timrade förrådsbyggnader, men också moderna ladugårdar och en silo förekommer. Vid Råsbäcksmåla finns en reverterad parstuga i två våningar och en vinkelbyggd ladugård i skiftesverk, dessutom finns inom området flera perifert belägna torp.

Nybroåsen är i denna del förhållandevis nederoderad och byns omgivning kännetecknas av flacka, åkerdominerade sandjordar. Områdets agrara lämningar består företrädesvis av låga stenmurar. Den dränerande och lättbrukade jorden medförde att människor tidigt etablerade sig vid platsen. Inom området finns ett par av de få kända stenåldersboplatserna i kommunens inland.

I objektets norra del finns även tre gravfält samt en ensamliggande stensättning och ett skålgropsblock. Gravarna består av stensättningar, varav en skeppsformig, klumpstenar samt resta stenar och utgör sällsynta representanter för en bebyggelseetablering i Möres inland under järnåldern. Inom objektet finns även en slaggvarp, resterna av en förmodligen medeltida, järnframställning.

Naturförhållanden:

Björkhagen öster om gården betas av nötkreatur. Hagen är mycket artrik och innehåller knappt tjugo stycken indikatorarter. Till de vanligaste hör bland annat vårbrodd, liten blåklocka, knägräs, brudbröd, gökärt, stagg och bockrot. De finaste miljöerna finns i den sydligaste delen, tack vare att den fortfarande är relativt öppen. Den norra delen är idag alltför skuggig. Rödvenäng och rödvenhed är de två vanligaste vegetationstyperna. Här finns dock

även små arealer stagghed, fårsvingeltorräng och lågstarrfuktäng.

Sammanfattande värdetext:

Värdefullt odlingslandskap vid Råsbäck med åkerjordsdominerade sandjordar och låga stenmurar. Åkrarna har ofta oregelbundna former. Invid gårdarna ligger en buskrik björkhage med en fin och variationsrik flora. Råsbäcken rinner genom byns centrala delar och bidrar till områdets mångformighet. En av de få stenåldersboplatserna i Möres inland. Sällsynta representanter i form av gravar från järnåldern.

64. TOKABO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Tokabo är beläget i kommunens inre och skogsdominerade del, strax väster om Nybroåsen och Tvärskogs samhälle. På 1540-talet bestod Tokabo av en gård, numera finns två. Båda gårdarna är av götisk typ och ligger inbäddade i lummig lövskogsvegetation. Manbyggnaderna består av en tvåvånings parstuga och en salsbyggnad, ekonomibyggnaderna är av yngre datum men välhållna. Det omgivande odlingslandskapet kännetecknas i första hand av ett större åkerskifte i östra delen. De uppodlade och flacka sedimentjordarna är formfattiga med endast ett fåtal agrara lämningar bestående av stenmurar. Inte heller i den mer kuperade betesmarken finns någon större rikedom av agrarlämningar, men väl ett stort antal block.

Naturförhållanden:

Hagen norr om byn är mycket artrik och innehåller nästan tjugo indikatorarter. Till de vanligaste hör bland annat gökärt, vårbrodd, darrgräs, knägräs, prästkrage, stagg, bockrot och jungfrulin. Relativt artrika rödvenhedar är den dominerande vegetationstypen. På torrare delar växer stagghed och fårsvingeltorräng. Marken är ofta rik på sten och den stora förekomsten av örnbråken är typisk. Den öppna betesmarken utmed ån i söder var vid inventeringstillfället obetad, men verkar fortfarande hävdas. Vegetationen utgörs huvudsakligen av

tuvtåtelängar. I något torrare delar växer även fina lågstarrfuktängar.

Sammanfattande värdetext:

Värdefullt odlingslandskap vid Tokabo. Gårdar av götisk typ i skogsdominerad bygd med ett fåtal agrara lämningar. Byns omgivningar domineras av det stora åkermarksskiftet i öster. Norr om byn ligger en artrik björkhage med en värdefull markflora. Längs ån i söder finns en öppen betesmark bestående av olika typer av fuktängar.

65. MORTORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Mortorp är beläget i svagt kuperat moränmark, omedelbart norr om Hagbyån och strax söder om Nybroåsen. Mortorp finns omnämnt första gången 1344, men kyrkan av gråsten uppfördes troligtvis under 1200-talet. På 1500-talet fanns sex gårdar och Mortorp utgör i dag en relativt stor by med utskiftad bebyggelse, vanligtvis liggande längs Hagbyån. Äldre manbyggnader finns inom objektet i form av parstugor och salsbyggnader, den äldre ekonomibebyggelsen består av ladugårdar uppförda i skiftesverk och enstaka knuttimrade bodar. Strax norr om kyrkogårdsmuren finns en medeltida tiondelada av sten.

Det omgivande odlingslandskapet är förhållandevis formfattigt vad agrara lämningar beträffar, men det finns ett betydande inslag av hållmark och små trädbevuxna åkerholmar. Agrara lämningar finns i form av stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd, dessutom finns ett par alléer. Områdets belägenhet vid Hagbyån har medfört att ett, åtminstone efter den inre delen av kommunens förhållanden, stort antal fornlämningar finns registrerade inom objektet. Dessa utgörs av ett gravfält med fem stensättningar samt två ensamliggande domarringar och två skålgropsblock. Sannolikt spänner fornlämningarna över tiden från brons- till järnålder. En kvarndamm, som i senare tid har använts för kräftodling, finns vid Västragårdarna. Tidigare har även funnits skola i byn.

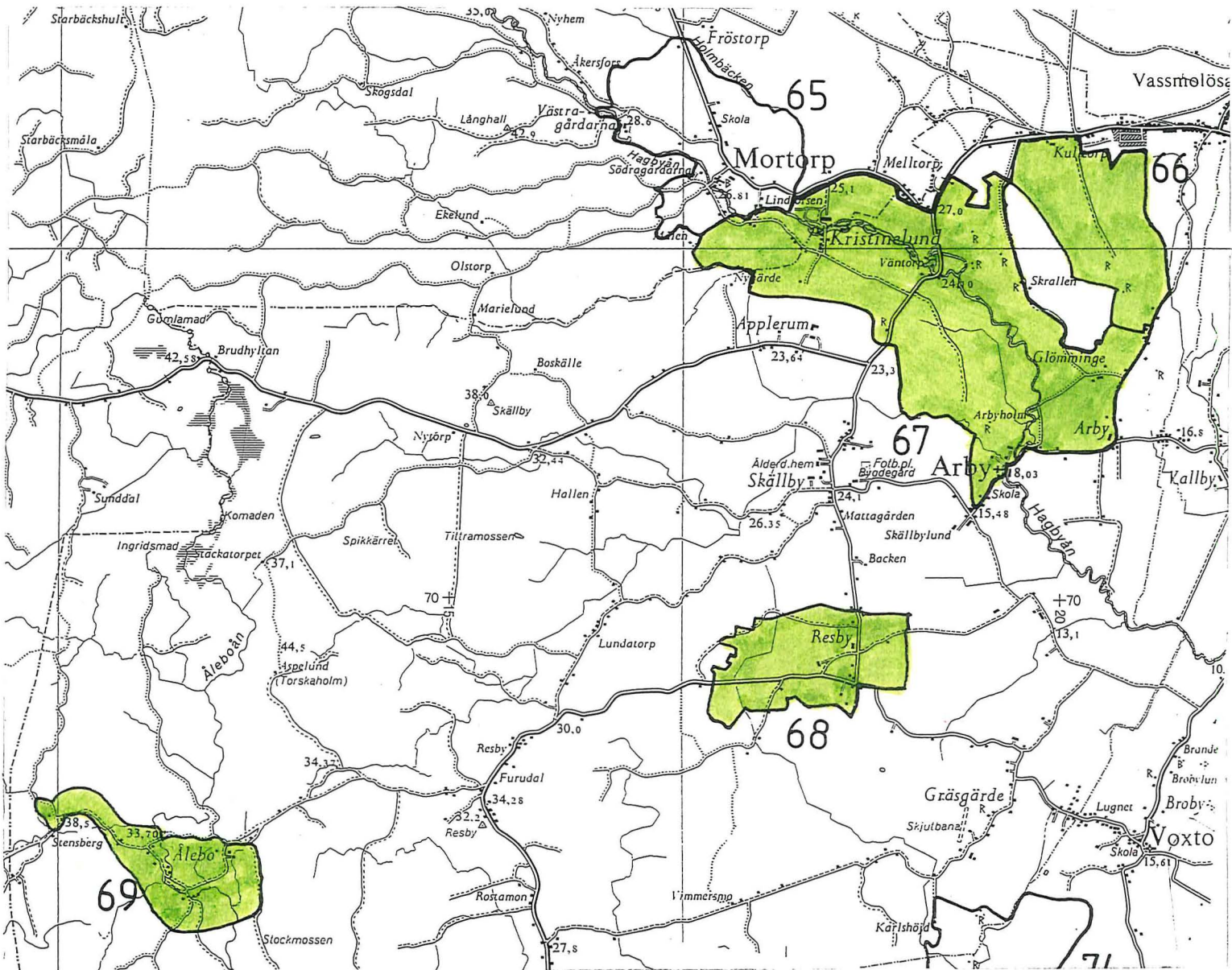
Naturförhållanden:

Två betade hagmarker finns vid Mortorp. I norra delen ligger en skuggig björkhage. Friska och torra marker dominerar vegetationen. Rödvenhed är den vanligaste vegetationstypen. Små arealer av färsvingeltorräng och blåbärlingonhed har också noterats. En del av hagen har varit upptagen som åkermark. Sammanlagt har nästan tjugo indikatorarter hittats. En kraftig gallring vore önskvärd. Även björkhagen i söder har till viss del varit uppodlad som åker. Den naturliga vegetationen är rätt begränsad och återfinns huvudsakligen i den västra delen.

Sammanfattande värdetext:

Utskiftad bebyggelse med en del ålderdomliga inslag. Enstaka agrara lämningar i form av stenmurar, odlingsrösen, hamlade träd och trädbevuxna åkerholmar samt en allé. Två ännu betade hagmarker finns i byn. Den norra är särskilt värdefull med sina rika förekomster av hävdgynnade växter. Odlingslandskapet innehåller en mängd olika småbiotoper, främst rikligt med små lövbevuxna åkerholmar.





Arby socken:

66. KULLTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Kulltorp omnämns första gången 1480 och är beläget vid Möreslätten och gränsar numera till samhället Vassmolösa modernare bebyggelse. Manbyggnaderna är i flertalet fall välbevarade, bl a i form av en större tvåvåningsbyggnad, ekonomibyggnaderna är däremot genomgående av nyare karaktär.

Odlingslandskapet består huvudsakligen av flacka, uppodlade ler- och sandjordar. Inom objektet finns endast ett fåtal agrara lämningar bestående av någon stenmur samt enstaka solitärträd. I ett skogsparti finns ett område med röjningsrösen. Inom området finns dessutom flera åkerholmar, ofta med fornlämningar. På en tallbevuxen moränkulle finns ett gravfält med stensättningar, en hög och en treudd. Dessutom finns sju spridda stensättningar och en rest sten, möjligen tillhörande en något äldre tidshorisont än gravfältet.

Naturförhållanden:

Söder om byn finns ett par mindre betesmarker. Det är tre stycken mindre björkhagar som ligger ute mitt ute på slätten. På höjderna återfinns oftast den finaste vegetationen, främst då i form av artrika torrängar. Höskallra, svinrot, ängsskära och ängsvädd är några av de hävdgynnade växterna som observerats.

Sammanfattande värdetext:

Flertalet manbyggnader välbevarade med yngre ekonomibyggnader. Flacka uppodlade ler- och sandjordar med enstaka stenmurar, solitärträd och åkerholmar med fornlämningar, bl a ett järnåldersgravfält.

Odlingslandskapet är öppet och åkerdominerat. På de mindre åkerholmarna finns flera gravrösen av bronsålderskaraktär. Några av holmarna betas fortfarande. Rester av en fin gräsmarksflora återfinns oftast på höjdparterna.



Höskallra

67. KRISTINELUND, ARBY & GLÖMMINGE

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Kristinelund, Arby och Glömminge är samtliga belägna utmed Hagbyåns lopp genom Möreslätten. Arby omnämns första gången som by 1539, men sockennamnet förekommer redan 1346. Kristinelund omnämns 1535 men kallas då Gåra. Glömminge finns omnämnt 1402. Kristinelund utgör en av få herrgårdsanläggningar i Södra Møre och de välbevarade byggnaderna är av stort kulturhistoriskt värde. Gårdsanläggningen ligger på båda sidor om Hagbyån, med manbyggnad på åns norra sida och större delen av den övriga bebyggelsen

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

belägen söder om ån. Kristinelund tillkom vid mitten av 1700-talet då några mindre gårdar sammanslogs. Manbyggnaden i två våningar med brutet tak och valmade gavlar uppfördes 1809. Gården ligger inbäddad i lummig grönska med allé och herrgårdstypisk parkanläggning. Ekonomibebyggelsen är till stor del välbevarad bl a i form av ett ålderdomligt sädesmagasin.

Arby kyrka är också belägen strax intill Hagbyån. Den nuvarande stenkyrkan från 1200-talet har föregåtts av en träkyrka till vilken stolphål har påträffats i långhuset, då framkom även en runsten. Enskilda gårdsmiljöer av kulturhistoriskt värde förekommer vid såväl Arby som Glömminge.

Likt en pulsåder löper Hagbyån genom kulturlandskapet. Den flacka terrängen vid Hagbyån har åtminstone innan dess flöde blev mer reglerat inneburit att markerna tillfördes näring vid vår- och höstflöden. Den låglänta åkermarken är karakteristisk för Möreslätten, men här finns också ett rikligt inslag av skogsbevuxna moränholmar. Agrara landskapselement förekommer i form av stenmurar, solitärträd och en fågata.

Objektet är synnerligen rikt på fornlämningar, exempelvis återfinns kommunens i särklass största koncentration av skålgropsförekomster och dess enda kända hållristningslokal. Övriga fornlämningar utgörs av ett par gravfält med stensättningar samt ytterligare spridda rösen och stensättningar. Dessutom finns några förhistoriska boplatsoområden registrerade. Fornlämningarnas kronologiska tyngdpunkt ligger i brons- och äldre järnålder, möjligen överges området därefter för att återkoloniserar under perioden från vikingatid till tidig medeltid.

Naturförhållanden:

Två betade ekhagar finns inom området längs ån. Den stora ekhagen i söder är mycket fin med sina gamla, vidkroniga ekar. Friska och fuktiga marker dominerar markvegetationen. Rödvenhed och tuvtätelfuktäng är de två vanligaste vegetationstyperna. Små arealer av färsvingeltorräng och stagghed har också noterats. Sammanlagt har ett drygt femtontal indikatorarter hittats. Ekhagen i norr har till viss del varit uppodlad. Den naturliga gräsve-

Kalmar kommun

getationen återfinns främst på höjderna och i hagens västra del.

Sammanfattande värdetext:

Kristinelund, en av få herrgårdsanläggningar i södra Möre. Välbevarade man- och ekonomibyggnader. Arby medeltida kyrka, Arby by och Glömminge med enskilda välbevarade gårdsmiljöer. Här finns kommunens största koncentration av skålgropar och den enda kända hållristningen. Stort och variationsrikt odlingslandskap utmed Hagbyån. Vid Kristinelund finns två fina ekhagar. Den södra är ovanligt stor och innehåller en rad hävdgynnade vegetationstyper och växtarter. Landskapet innehåller en mängd olika småbiotoper som åkerholmar, stenmurar och solitära träd.

68. RESBY

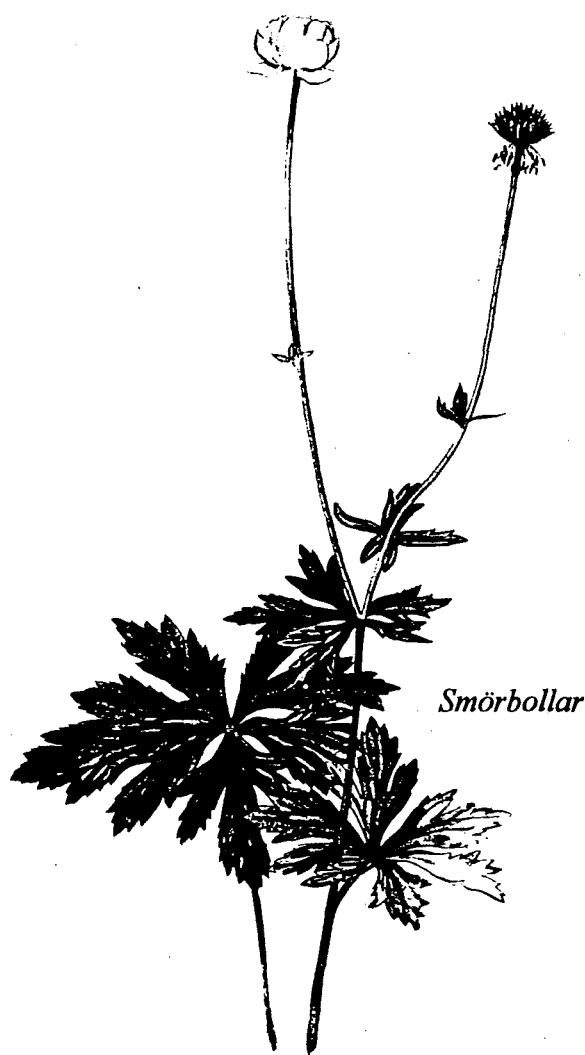
Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Resby, omnämnt första gången 1406 är beläget vid Möreslättens västligaste del i övergångszonen till skogsbygd. Resby är en tämligen stor landsbygdsby, redan på 1500-talet fanns här nio gårdar. Tidigare låg byn mera samlad som en radby, men skiftesreformerna splittrade bebyggelsestrukturen. Inom objektet finns manbyggnader från 1800-talet och framåt och enskilda gårdsanläggningar är av kulturhistoriskt värde. Bland manbyggnaderna finns bl a den gamla prästgården. Enstaka ekonomibyggnader är uppförda i skiftesverk.



Det flacka till småkuperade odlingslandskapet domineras av åkermark med få agrara lämningar, oftast bestående av stenmurar. I områdets centrala del finns dock ett område med fossil åkermark som inrymmer talrikt med odlingsrösen, åtminstone tre ryggade åkrar, en äldre väg samt bebyggelse lämningar. Lämningarnas ålder är oklar, men -by ändelsen indikerar att själva byn har ett förhistoriskt ursprung. Även de enstaka gravanläggningar som är belägna öster om området och består av ett halvdussin stensättningar och en hög har ett förhistoriskt ursprung.



Naturförhållanden:

I Resby finns fortfarande en naturlig betesmark kvar. Det är en björkhage som ligger strax väster om gårdarna. Stora delar av hagen har dock varit uppodlad. De stenigaste partierna har den mest skyddsvärda vegetationen. Det är främst rödvenhedar som dominerar dessa delar av hagen. Här och var växer även

staggshed och fårsvingeltorräng. Till de vanligaste indikatorarterna hör vårbrodd och gökärt. Spåren av tidigare smååkrar är många och intill dessa ligger ofta odlingsrösen.

Sammanfattande värdetext:

Skiftespåverkad f d radby med enskilda gårdsanläggningar av kulturhistoriskt intresse. Flackt landskap med en del stenmurar. I centrala delen finns ett område fossil åkermark med många odlingsrösen. Flera stensättningar visar att området utnyttjats redan under järnåldern. Centralt i området ligger en ljusöppen björkhage. De steniga delarna har en fin gräsmarksflora med flera hävdgynnade arter.

69. ÅLEBO

Klass 3

Förhållanden:

De kulturhistoriska förhållandena är inte kända. Det småskaliga området kring Ålebo by är dominerat av lövskog med ek, ask, björk, lind och hassel. De öppna markerna är uppodlade eller tydligt gödslingspåverkade. Ett antal grova askar, ekar och lindar finns i området.

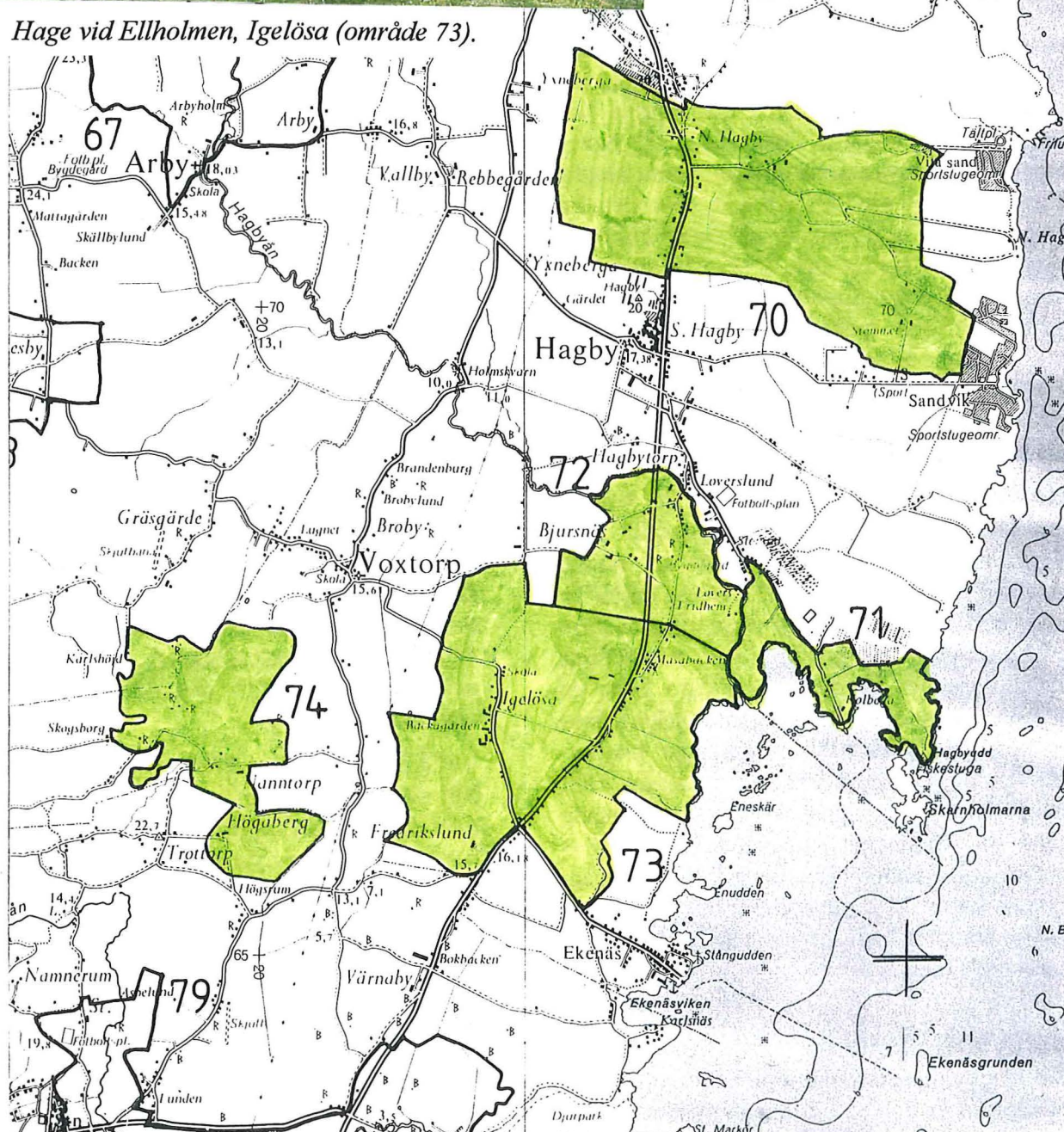
En bit väster om byn finns en blockrik blandlövhage belägen på en svag höjdrygg. Det alltför täta trädskiktet utgörs av framförallt ek och björk, men även av bok, lönn, körsbär och tall. Buskskiktet består av en. Rödvenhed och rödvenäng är de vanligaste vegetationstyperna, medan även staggshed, fårsvingeltorräng och sydlig variant av blåtåtelkfuktäng förekommer. Vid inventeringstillfället var området väl avbetat, men trots detta förekom örnbräken rikligt. Ett dussin indikatorarter, som exempelvis backsmultron, blåsuga, knägräs och vårvicker, finns i hagen. Stengårdsgård, äldre åker, odlingsrösen och mindre vattensamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

Kring Ålebo är de biologiska värden som är knutna till ett välhävdat och ogödslat fältskikt utgångna. Grova lövträd förekommer dock. Väster om byn finns en blockrik blandlövhage, med inslag av ädla lövträd och med ett måttligt antal indikatorarter



Hage vid Ellholmen, Igelösa (område 73).



Hagby socken:

70. HAGBY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hagby ligger på den södra delen av Möreslätten och har sedan lång tid varit uppdelad i två byar, såväl Norra som Södra Hagby omnämns första gången 1366. Vid mitten av 1500-talet bestod Norra Hagby av nio gårdar och Södra Hagby av elva gårdar. Vid laga skiftet spreds gårdarna utefter landsvägen och byarna fick kontakt med varandra. Före skiftet var Norra Hagby av radbykaraktär medan Södra Hagby var en klungby med kyrkan som centralpunkt. Hagby kyrka utgör en av ett tiotal bevarade rundkyrkor i landet och är kanske den bäst bevarade. Kyrkan uppfördes i gråsten omkring 1200-talet och ingår i pärlbandet av försvarskyrkor längs Kalmarkusten. Objektets bebyggelse är av varierande ålder och karaktär. Under senare hälften av 1800-talet tillkom malmbebyggelse.

Det omgivande kulturlandskapet är kraftigt åkerdominerat och präglad av stordrift. Den flacka terrängen inrymmer endast ett mindre antal agrara landskapselement. Dessa består av träd- och buskbeväxta åkerrenar, oftast i form av diken eller ägogränser, mer sällan finns stenmurar eller åkerholmar. Vidare finns en allé och något solitärträd. Inom objektet finns ett tiotal gravrösen och stensättningar, merparten sannolikt anlagda under bronsåldern samt ett förhistoriskt boplatsoområde. Hagbyhamn hade sin största betydelse under 1800-talets senare hälft. Hamnkajen finns kvar än i dag, liksom några fiskebodar. Inom byn finns även skola, bibliotek och ett par mindre industrier och verkstäder.

Naturförhållanden:

Vid Hagby finns två naturliga betesmarker. En ekhage i norr och en björkhage i söder. Ekhamnen är uppdelad på tre skiften, varav det mellersta skiftet är skogsbevuxet. Det nordligaste skiftet är finast och innehåller bland annat artrika rödvenhedar. Området betas troligen fortfarande men är alltför skuggigt idag.

Björkhagen i söder betas av mjölkkor. Vegetationen domineras av rödvenhedar. De steniga delarna av hagen innehåller den finaste florran. En utglesning av trädskiktet vore önskvärd.

Sammanfattande värdetext:

Medeltida försvarskyrka. Norra och Södra Hagby, av radby resp klungbykaraktär som vid laga skiftet växte ihop längs vägen. Åkerdominerat landskap med få agrara lämningar, enstaka diken och ägogränser samt en allé. I området finns ett tiotal gravrösen, fornlämningar från både brons- och järnåldern. Landskapet är flackt och intensivt odlat. Två hagmarker har undgått uppodling. Den norra delen av ekhamnen har fortfarande kvar en skyddsvärd vegetation. Björkhagen i söder betas av mjölkkor, men är något skuggigt idag.

71. HAGBYTORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Hagbytorp omnämns första gången 1366 och är beläget norr om Hagbyåns utlopp i Kalmar-sund. Objektet innefattar Kolboda i fastighetens östra del och lämningarna efter Lovers Alunbruk. Bruket anlades 1723 och alun framställdes av från Öland hämtad alunskiffer. 1841 flyttades verksamheten till Degerhamn och kvar finns främst den sk Rödfyren, en vidsträckt slagghög.

Vid Kolboda anlades 1787 ett varv för underhåll av alunbrukets transportfartyg, sedermera tillkom även båtbyggeri. Verksamheten upphörde 1891. En av varvets ägare, Herman Ol-sén, lät 1867 uppföra den ståtliga corps-de-logiebyggnaden i tre våningar efter egna ritningar. Manbyggnadens underhåll är emellertid något eftersatt. Den övriga bebyggelsen inom objektet består bl a av parstugor och salsbyggnader, omedelbart norr om objektet finns en stugby.

Det kulturlandskap som ingår i objektet består huvudsakligen av betade havsstrandängar, ställvis blockrika. Antalet agrara lämningar är få och består av enstaka stenmurar och en allé. Formfattigdomen har dock sin främsta förkla-

ring i att marken troligtvis varit för sank att bruka. Västerut vidtar den uppodlade Möreslätten. I närheten av Hagbyåns mynning har troligtvis under lång tid funnits en viktig hamnplats. Detta indikeras av de vikingatida fynd gjorts inom fastigheten och närliggande monument, bl a rundkyrkan och det stora gravfältet vid Igelösa åsar. Inom fastigheten finns dessutom ett av kommunens fyndrikaste boplatsområden och ett omkring 1515 omnämnt S:t Sigfrids kapell. På Hagbyudd finns två skansar, sannolikt anlagda under Kalmar-kriget 1611.

Naturförhållanden:

Björkhagen och havsstrandängarna vid åmynningen är områdets mest skyddsvärda betesmark. Strandängen är mycket välbetad och domineras av breda övre landstränder av salttåg- rödsvingeltyp. På den flacka stranden har också utbildats skonor. Mot fastmarkskanten

finns smala bårder av lågstarrfuktäng. Fastmarkerna är bevuxna med björk. I de ljusaste partierna finner man rödvenhed, stagghed och fårsvingeltorräng. Vårbrodd, liten blåklocka, knägräs, gökärt och stagg är de vanligaste indikatorarterna. Betesmarkerna på Hagbyudd är av något annan karaktär. Fastmarken är ofta mycket buskrik. De steniga partierna innehåller ofta mycket fina fårsvingeltorrängar. Väster om vägen dominerar istället stagghedar.

Sammanfattande värdetext:

Något blandad bebyggelse, betade strandängar med få agrara lämningar. Stort gravfält vid Igelösa åsar och boplatsområden. Det främsta naturvärdet är knutet till två betesmarker med bland annat fina havsstrandängar. I båda markerna finns även betade fastmarksdelar, men dessa är ganska skuggiga och igenväxande. Områdets strandängar är fina fågellokaler med förekomst av ett flertal vadare och gulärta.



Svartkämpar

Voxtorps socken:

72. BJURSNÄS

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Bjursnäs by är belägen nära Hagbyåns mynning på Möreslättns södra del. Bjursnäs omnämns första gången 1535, då det fanns tre gårdar i byn. Gårdarna väster om E22:an ligger inbäddade i lummig lövskogsvegetation. Den äldsta av de stora manbyggnaderna är från 1800-talets mitt. Flera ekonomibyggnader är uppförda i skiftesverk. I områdets östra del ligger den mindre malmbebyggelsen på rad längs den gamla riksvägen.

Det omgivande odlingslandskapet är öppet och åkerdominerat men med en centralt belägen björkhage. Åkermarken saknar nästan helt agrara lämningar och även hagmarken har delvis varit uppodlad med odlingsspår i form av terrasseringar och röjda ytor. I denna björkhage som kallas Igelösa åsar finns två gravfält som tillsammans utgör ett av kommunens fornlämningsrikaste områden. Vid vägens omläggning delundersöktes gravfältet som kunde dateras till vikingatid, anmärkningsvärt var att gravarna överlagrade boplatslämningar från stenåldern. Inom objektet finns ytterligare två förhistoriska boplatsoområden. Dessutom finns på en holme i Hagbyån lämningar efter en av traktens första industrier, Lovers tändsticksfabrik som anlades 1873. Vidare finns en bygdegård och en stenvalvsbro.



Naturförhållanden:

Björkhagen vid Igelösa åsar är områdets enda naturliga betesmark. Hagen är tyvärr ganska artfattig och domineras av något utarmade rödvenängar. Här och var finner man även små arealer av fårsvingeltorräng. Indikatorarterna är mycket få. Anledningen kan vara ett för intensivt färbete och alltför skuggiga förhållanden. Hagen betas främst av får, men vid inventeringstillfället gick här även ett par hästar. En kraftig utglesning av trädskiktet vore önskvärd.

Sammanfattande värdetext:

By- och malmbebyggelse i ett åkerdominerat landskap med enstaka agrara lämningar. Två stora järnåldersgravfält finns i området. Odlinglandskapet vid Bjursnäs är öppet. På åsen ligger även en färbetad björkhage. Hagen har en ganska artfattig vegetation och endast ett fåtal indikatorarter.

73. IGELÖSA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Vid Igelösa utgörs landskapet i västra delen av den närmast helt flacka Möreslätten, och i öster av mot Kalmarsund svagt sluttande mark. De båda terrängtyperna delas av en ställvis kraftigt markerad rullstensås. Byn omnämns första gången 1377 och bestod på 1500-talet av tio gårdar. Manbyggnaderna är oftast välbevarade och består av salsbyggnader och parstugor av varierande ålder, uppförda från tidigt 1800- till tidigt 1900-tal. Ekonomibyggnaderna är i allmänhet av yngre datum med någon enstaka ladugård uppförd i skiftesverk, inom objektet finns även en väderkvarn.

Karaktäristiskt för Möreslätten är det högrationella jordbruket med få impediment. De agrara lämningarna består huvudsakligen av stenmurar, men även träd- och buskbeväxta åkerrenar, en allé och åkerholmar förekommer. Närmare kusten är området något variationsrikare med fler murar, någon stensträng, blockrika beteshagar och strandängar. Området är synnerligen fornlämningsrikt med ett dussintal kända förhistoriska boplatser och ett

halvdussin gravar i form av rösen och stensättningar samt kommunens enda förmodade stenåldersgrav, en hållkista. Att bebyggelsen är av hög ålder indikeras även av ändelsen -lösa i bynamnet som anses vara en av de äldsta namnformerna.

I objektet ingår även lämningar efter Ekenäs brunn, en kuranstalt som anlades på 1870-talet. Här har tidigare även funnits en skola. Strax sydost om objektet ligger hamnplatsen Ekenäs där det vid mitten av 1800-talet endast fanns några fiskarstugor, men med hamnens utbyggande ökades befolkningen och Ekenäs blev ett betydande samhälle i socknen. Under dess blomstringstid fanns fem affärer, tre bryggerier, ett skeppsvarv och daglig båtförbindelse med Kalmar och Öland.

Naturförhållanden:

Längs kusten vid Igelösa finns flera naturliga betesmarker. Vid Ellholmen i norr ligger ett beteshägn som innefattar både torra fastmarker och fuktiga havsstrandängar. Fårsvingeltorrängar och rödvenhedar dominerar den torra björkhagen. Torrängarna är särskilt fint utbildade och gränsar vegetationsmässigt mot den ovanliga sandgräsheden. Hagen innehåller även en del fuktigare svackor bestående av tuvtåtel-fuktäng och lågstarrfuktäng.

Havsstrandängarna är mycket välbetade och domineras av övre landstränder av salttågrödsvingeltyp. På skiftet söder om det föregående finns en annan betesmark. Hagen är färbetad och även åkermarken i väster ingår i hägnet. Rödvenhed och fårsvingeltorräng är de vanligaste vegetationstyperna. Längst i öster finns en smal remsa med havsstrandäng. Vissa delar av hagen kan ha varit uppodlade.

Sammanfattande värdetext:

Igelösa by med välbevarade manbyggnader samt en väderkvarn, i ett åkerdominerat landskap med enstaka stenmurar. Vid kusten är markerna mer formrika med stensträng, block och strandängar. På rullstensåsen som löper genom området finns ett flertal fornlämningar i form av boplatser och gravar. Landskapsavsnittet vid Igelösa är relativt litet men innehåller många områden med naturlig betesmark. I



björkhagen i norr finns stora arealer mycket fina torrängar. I samma beteshägn ingår även välsnaggade havsstrandängar.

74. NANNTORP

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Nanntorps by omnämns första gången 1406 och ligger i gränstrakten mellan Möreslätten och den mer kuperade skogsbygden. Enligt uppgift skall en av gårdarna vara socknens äldsta släktgård. Delar av manbebyggelsen är välbevarad och bland ekonomibyggnaderna finns ett ålderdomligt sädesmagasin och en loftbod. Inom objektet finns även flera perifert liggande torp.

Det omgivande kulturlandskapet uppvisar en förhållandevis hög uppodlingsgrad med agrara lämningar i form av enstaka stenmurar och någon terrassering. Dessutom finns flera åkerholmar som ofta inrymmer fornlämningar, vid de större finns mindre områden med röjningsrösen. Objektet är överhuvudtaget synnerligen fornlämningsrikt med en koncentration av lämningar i skogsmarken i norra delen.

Inom objektet finns sex gravfält med sammanlagt 70 fornlämningar bestående av rösen, stensättningar, en skålgropsförekomst och en stensträng. Vidare finns ett trettiotal spridda fornlämningar i form av rösen och stensättningar men även en hög, ytterligare en stensträng och en hålväg. Den kronologiska tyngdpunkten hos fornlämningarna torde ligga i brons- och äldre järnålder.

Senare tiders lämningar finns i form av en fångstgrop. I objektets sydöstra del finns en formrik beteshage med tio nedlagda åkerytor

begränsade av intill två meter höga terrasser och ett mindre antal odlingsrösen samt stenmurar.

Naturförhållanden:

I Nanntorp finns endast små rester av naturlig betesmark kvar. Dessa artrika gräsmarker är belägna utmed rullstensåsen i västra delen av byn. På de markerade åsryggarna växer fina fårsvingeltorrängar. Torrängarna återfinns på åsryggarnas högsta och torraste delar. Längs sluttningarna växer artrika rödvenhedar. Antalet indikatorarter är stort trots den lilla arealen naturlig betesmark. Till de vanligaste hör vår brodd, liten blåklocka, backnejlika, gökärt, bockrot, vitsippa och knölsmöblomma. Den naturliga gräsmarken sambetas med omgivande vallar.

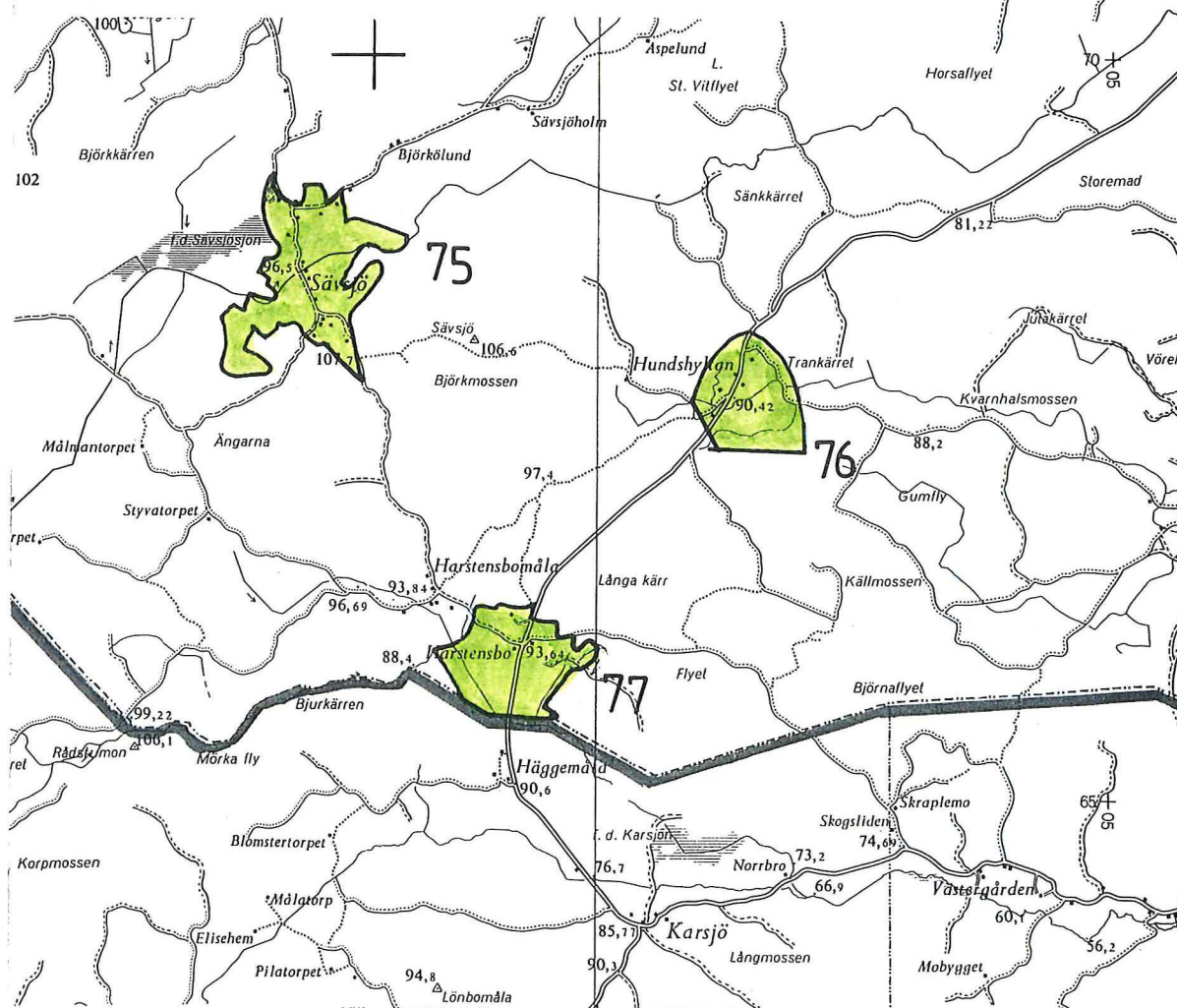
Sammanfattande värdetext:

Delar av manbebyggelsen är välbevarad. Torp, sädesmagasin och loftbod. Enstaka stenmurar och någon terrassering. Mycket fornlämningsrikt, där gravar och röjningsrösen ofta finns på åkerholmar. I objektets sydöstra del finns en formrik beteshage med tio nedlagda åkerytor begränsade av intill två meter höga terrasser och ett mindre antal odlingsrösen samt stenmurar. Längs rullstensåsen i väster finns små arealer naturlig betesmark kvar. Dessa gräsmarker är mycket artrika och innehåller många hävdgynnade växter.





Hage vid Harstensbo, Karlslunda socken (område 77).



Karlslunda socken:

75. SÄVSJÖ

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Sävsjö omnämns första gången 1539 som en gård, men utgör idag en långsträckt by med större delen av bebyggelsen spridd längs en smal åsrygg. Väster om byn ligger den numera utdikade Sävsjösjön. Manbyggnaderna består huvudsakligen av parstugor och salsbyggnader från 1800-talets mitt och framåt, till större delen välbevarade. Ekonomibyggnaderna är i allmänhet välhållna och består bl a av ladugårdar uppförda i skiftesverk och en knuttimrad bod.

Det omgivande odlingslandskapet är för skogsbygdens förhållanden relativt omfattande. Huvuddelen av objektet utgörs numera av betesmark, men en rik förekomst av agrara lämningar vittnar om en tidigare uppodling. De består av odlingsrösen, åkerterrasser, väl-lagda stenmurar och åtminstone en fägata. Marken är dessutom mycket blockrik, vilket ytterligare accentuerar dess ålderdomliga prägel. I byns norra del har en stenåldersboplatz registrerats, en fornlämningskategori som utgör en raritet i denna skogsdominerade del av kommunen. Sannolikt finns ett samband mellan boplatzområdet och näringsmöjligheterna Sävsjösjön kunnat erbjuda. Dessutom finns såväl inom som strax utanför objektet ett flertal slaggvarpar som indikerar att en förmodligen medeltida järnframställning varit av stor betydelse för byn.

Naturförhållanden:

Runt byn finns ett för skogsbygden ovanligt stort odlingslandskap. Huvuddelen består av åkermarker som nu främst används som betesmark. Någon naturlig betesmark finns dock inte kvar.

Sammanfattande värdetext:

Långsträckt by med till större delen välbevarade byggnader. Mestadels åkermark men rikligt med agrara lämningar i form av stenmurar,

odlingsrösen, åkerterrasser och fägata. Här finns en för skogsbygden sällsynt stenåldersboplatz. Åkermarken utnyttjas nu främst som betesmark, någon naturlig betesmark finns inte kvar inom området.

76. HUNDSHYLTAN

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hundshyltan har lokaliserats till småkuperad och skogsdominerad moränmark i socknens inre delar. Byn omnämns första gången 1535 men bestod då bara av en gård, numera finns tre. Bland byggnaderna finns en del ålderdomliga inslag från 1800-talets slut, bl a i form av en tvåvånings parstuga och en ladugård delvis uppförd i skiftesverk. Bebyggelsen har dock i allmänhet blivit föremål för en viss grad av ombyggnad. Större delen av området består av väl hävdade betesmarker, men ett tidigare åkerbruk antyds genom ett stort antal odlingsrösen. Inom området finns även hamlade träd och marken är mycket blockrik.

Naturförhållanden:

Runt själva byn finns fortfarande en del öppna marker. Huvuddelen utgörs dock av åkermarker som nu utnyttjas som betesmarker. Spår av det gamla åkerbruket finns i form av ett flertal odlingsrösen. Vid den norra gården finns rikligt med hamlade lövträd, främst lindar.

Sammanfattande värdetext:

Odlingslandskap vid Hundshyltan i kommunens skogsbygd. En del ålderdomliga byggnader i ett hävdat beteslandskap med odlingsrösen. De öppna områdena utgörs av gamla åkrar som nu används som betesmark. I norr finns rikligt av hamlade lindar.

77. HARSTENSBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Harstensbo har lokaliserats till skogsbunden moränmark i kommunens sydvästra del. Byn omnämns första gången 1539 som en gård,

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

men kom under 1700- och 1800-talen att klyvas i flera delar. Bebyggelsen är huvudsakligen uppförd under 1900-talet, manbyggnaderna består av parstugor och salsbyggnader, några av ekonomibyggnaderna har uppförts i skiftesverk.

Odlingslandskapet är mångformigt med väl hävdade betesmarker som inrymmer ett förhållandevis stort antal agrara lämningar. Dessa består framför allt av odlingsrösen, stenmurar, trögärdesgårdar samt hamlade träd. I områdets norra del finns fågator och i söder påträffas välutbildade åkerterrasseringar. Inom objektet finns en slaggvarp, och i omgivningen finns ett större antal som utgör lämningar efter medeltida järnframställning. Det finns även en tradition om en pestkyrkogård strax sydväst om byn.

Naturförhållanden:

Blandlövhagen söder om den västra gården har ett blandat trädskikt av bland annat ek, ask, björk, lind och lönn. Många av askarna har spår av tidigare hamling. Hagen är mycket välbetad. I hela området finns rikligt med äldre

åkar och odlingsrösen. Floran i hagen är lite artfattig på grund av tidigare uppodling. Stagghedar och fårsvingeltorrängar är de vanligaste vegetationstyperna i de delar som ej varit odlade.

På andra sidan vägen ligger en liten atrik hagmarksrest. Området är igenväxande men har fortfarande kvar en fin flora. Ett femtontal indikatorarter noterades i denna del och bland de vanligaste var slättergubbe, gökärt, nattviol, gullviva och svinrot.

Sammanfattande värdetext:

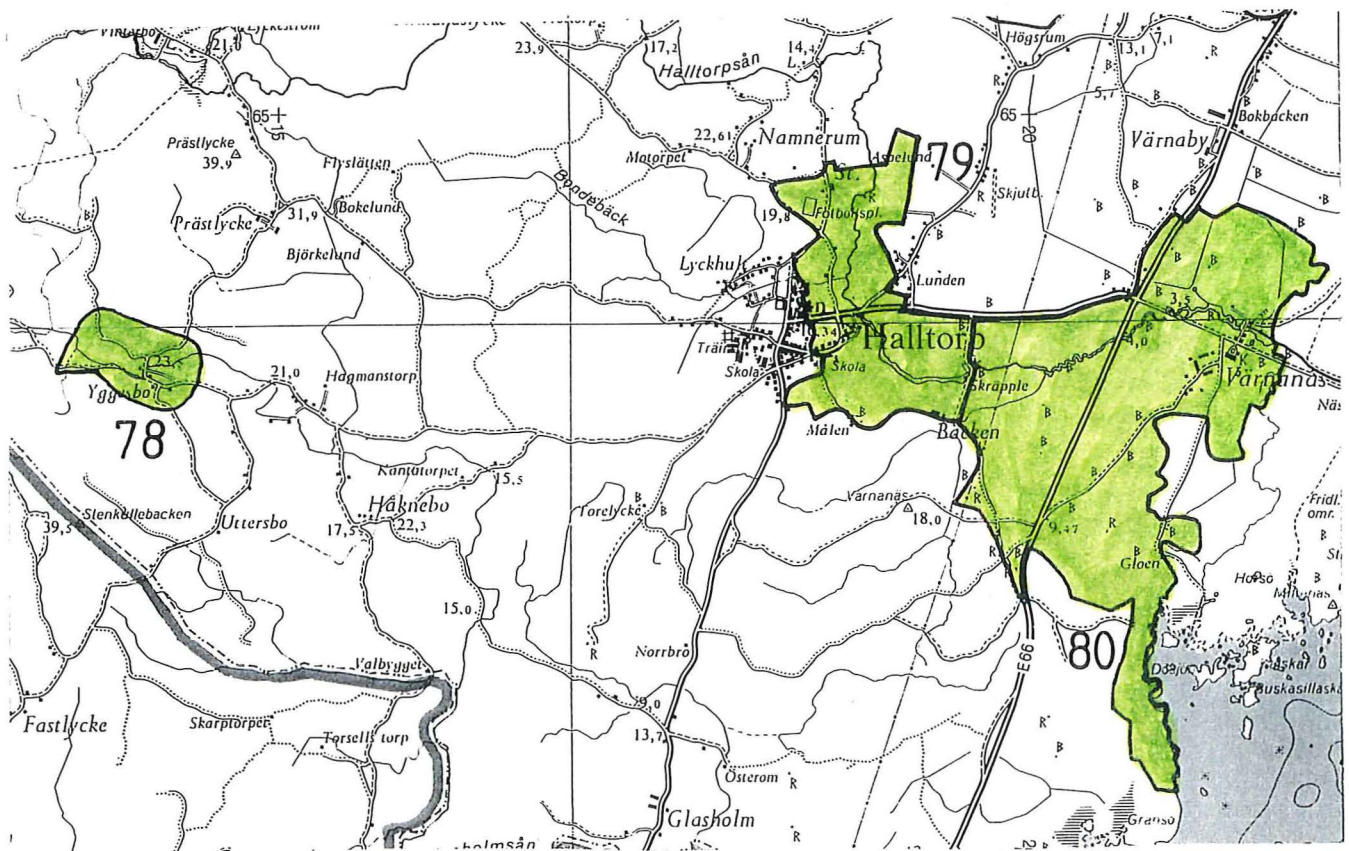
Mångformigt odlingslandskap med stenmurar, trögärdesgårdar, odlingsrösen, åkerterrasser, fågator och hamlade träd. Söder om gården ligger en välbetad blandlövhage med tydliga spår av tidigare uppodling. På de steniga höjderna finns bland annat välutbildade åkerterrasser. Den ursprungliga floran finns kvar främst i sluttningar och steniga partier. På andra sidan vägen ligger en skuggig hage med många indikatorarter. Flera åkrar i byn används främst som betesmark. I utmarkerna ligger slaggvarpar, rester av medeltida järnframställning.



Harstensbo eller -Harstensmåla. Foto omkr. 1900. Ur Kalmar Läns Museums arkiv.



Ellholmen vid Igelösa (område 73).



Halltorps socken:

78. YGGESBO

Klass 3

Förhållanden:

De kulturhistoriska förhållandena är inte kända. Yggesbo är ett av framförallt barrskog omgivet område, där de öppna markerna idag är uppodlade eller gödslingspåverkade. Endast små spår av den för det gamla odlingslandskapet typiska fältskiktsfloran finns kvar. Sten-gärdesgårdar och odlingsrösen förekommer i området, liksom ett mindre vattendrag; Glas-holmsån. I anslutning till byn finns en del mindre bokskogsavsnitt.

Sammanfattande värdetext:

Kring Yggesbo är den fältskiktsflora som hör till det gamla odlingslandskapet i princip utgången.



79. HALLTORP & NAMNERUM

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Objektet innefattar de delar av Halltorp och Namnerum som ligger närmast Halltorpsån. Halltorps stenkyrka uppfördes omkring år 1200 i tre våningar och ingår i det system av försvarskyrkor som ligger längs Kalmarkusten.

Kalmar kommun

Första gången Halltorp omnämns är 1391 som sockennamn, som bebyggelseenhet först 1539 och då genom Klockaregården. Namnerum nämns första gången 1391 och bestod i mitten av 1500-talet av sju gårdar. Inom området finns enstaka byggnader av kulturhistoriskt värde, bl a prästgården från 1870 och en ladugård uppförd i skiftesverk.

Landskapet här får, efter Möreslättnens förhållanden, anses vara ovanligt variationsrikt. Utmed Halltorpsån är landskapet i denna del relativt kuperat med omväxlande åkermark, blockrika betesmarker och översilningsängar. De agrara lämningarna i åkermarken utgörs framför allt av stenmurar men även mindre impediment förekommer. I betesmarken finns flera odlingsrösen, ofta flacka och kraftigt övertorvade, som vittnar om tidigare uppodling. Särskilt formrik är hagmarken öster om kyrkan. På åkerholmarna och i betesmarkerna finns ett flertal gravanläggningar, dels samlade till ett gravfält, dels ensamliggande. Gravformerna består främst av rösen och stensättning- ar, men även en hög förekommer. I åkermark norr om kyrkan har fyra stenåldersboplatser registrerats. Sannolikt uppvisar fornlämningar en kronologisk spännvidd från sten- till järnålder.

Naturförhållanden:

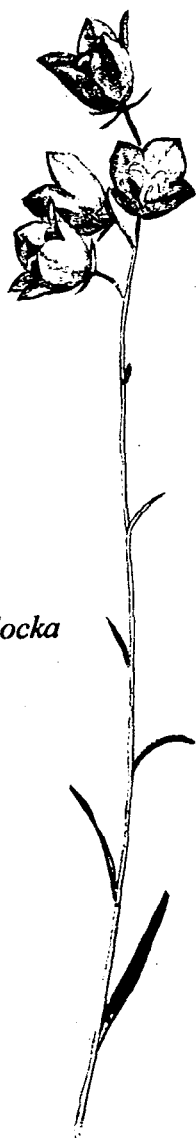
Längs ån öster om kyrkan ligger en stor ekhage på båda sidor om vattendraget. Vissa höjdparter och branta sluttningar har kvar en ursprunglig och artrik vegetation. Även remsan närmast ån är mycket artrik. Rödvenhed och tuvtåtel-fuktäng är de vanligaste vegetationstyperna. Vårbrodd, ljung, liten blåklocka och gökärt är några vanliga indikatorarter. Många ekar är gamla och grova. Områdets andra betesmark ligger på Namnerums ägor. Huvuddelen av hagen har varit uppodlad. I den sydöstra delen delen finns dock en mer skyddsvärd flora med både rödvenhedar och färsvingeltorr-ängar. Spåren av de gamla åkrarna är tydliga och omges ofta av låga odlingsrösen.

Sammanfattande värdetext:

Halltorps medeltida försvarskyrka och enstaka byggnader med kulturhistoriskt värde. Variationsrikt landskap med en del stenmurar och

odlingsrösen. Flera förhistoriska gravar eller gravfält. Vanligast är stensättningar från järnåldern och de återfinns både på åkerholmar och i betesmarkerna. Landskapet som ligger utmed Halltorpsån är småkulligt. Ekhagen i söder innehåller många gamla och grova ekar. En stor del av hagen har varit uppodlad, men här finns rester av den ursprungliga floran kvar. Björkhagen i norr är rik på odlingsrösen och sydöstra delen innehåller den mest skyddsvärda vegetationen.

Stor Blåklocka



80. VÄRNANÄS

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Värnanäs är beläget i såväl kommunens som Kalmarsslättens sydligaste del. Värnanäs omnämns första gången 1515, men ursprunget till Värnanäs ligger i byarna Norra och Södra Värnaby. Värnaby omnämns första gången 1391 då Drottning Margareta äger en gård i byn. Omkring 1540 fanns sex gårdar i Norra Värnaby, tolv gårdar i Södra Värnaby och möjligen ytterligare tre gårdar mellan de båda Värnabyarna.

Vid Värnanäs fanns vid denna tidpunkt två gårdar och en kvarn. Troligtvis ägde Sten Sture d ä Värnanäsgårdarna 1495 och Gustav Vasa erhöll Värnanäs genom sitt giftermål med Margareta Leijonhufvud. När Gustav Vasa övertog gården inleddes ombildandet av Värnanäs till storgård, Södra Värnaby, Stuvénäs och Näs kvarn lades under gården och avelsgård upprättades 1553.

Den säteribyggnad Gustav Vasa uppfört brändes av danskarna 1564, även under Kalmarkriget 1611 skall gården ha skövlats. Efter fredsförhandlingarna i Brömsebro 1645 blev rikskanslern Axel Oxenstierna greve av Södra Möre som tack för sin insats. Som grevskapsresidens förvärvade han 1647 godset Värnanäs, då i ganska förfallet skick. Detta ledde så småningom till att byarna Norra och Södra Värnaby försvann.

I slutet av 1700-talet köptes gården av majoren Carl Mannerskantz som byggde en ny gård enligt romantikens ideal. Han ritade själv corps-de-logiet som uppfördes åren 1789 till 1791 i gustaviansk stil. Runt manbyggnaden skapades en av landets första engelska parker med minnestempel i dorisk stil, kinesisk paviljong, lusthus och eremithydd. I dag finns flera fridlysta ekar och Halltorpsån rinner genom parken. Till godset hör även bl a en flygelbyggnad, sydgötiska stugor, växthus från 1700-talet, en korsvirkeslada och en allé.

Den småindustriella verksamheten har varit intensiv vid Värnanäs. Vid godset anlades 1667 landets första såpbruk, och en oljekvarn,

dessutom har bl a funnits såg- och mjölkvarnar, pottaskeraffineri, tegelbruk, brännvinsbränneri, mejeri samt även gästgiveri och hamn.

Det omgivande odlingslandskapet är herrgårdspräglat men ändå variationsrikt. Åkermarken karakteriseras av stordrift med få impediment, vanligen bestående av åkerholmar och solitärträd. Inom objektet finns dock även omfattande arealer med betesmark. Dessa utgörs både av översilningsängar närmast Halltorpsån och av strandängar längs kusten. De agrara lämningarna är få inom objektet och utgörs av enstaka stenmurar och odlingsrösen. Satenmurar och rösen förekommer även i de kustnära betesmarkerna och indikerar att en viss uppodling förekommit tidigare.

I det vidsträckta skogsområdet sydväst om objektet finns flera odlingsrösen som vittnar om att jordbruk bedrivits, kanske så tidigt som under förhistorisk tid. Det stora antal fornlämningar som finns registrerat inom objektet visar en långvarig kontinuitet. Fornlämningarna består av stenåldersboplatser, bronsåldersrösen och järnåldersgravfält. Senare tiders lämningar finns bl a i form av en milsten vid den gamla riksvägen och i form av skansar.

Naturförhållanden:

Invid ån strax väster om gården ligger en fin ekhage. Ekarna är bredkroniga och oftast mycket gamla. Friska och fuktiga ängsmarker dominerar områdets vegetation, där tuvtåteläng och lågstarrfuktäng är de vanligaste vegetationstyperna. På något torrare delar av ha-

gen växer fina stagghedar och rödvenängar. Till de vanligaste indikatorarterna hör gökärt, stagg och ängsvädd. Hagen är en av mycket få där översvåmningsmarker fortfarande utnyttjas för bete.

Längst i söder ligger den andra betesmarken. I hägnet ingår såväl ekbevuxna fastmarker som vålsnaggade havsstrandängar. Fastmarkernas vegetation domineras av rödvenhedar, stagghedar och fårsvingeltorrängar. Betesmarken är mycket ljusöppen och träd och buskar återfinns främst på de steniga höjdpartierna. Havsstrandängarna är liksom fastmarkerna mycket välbetade. Övre landstränder av salttågrödsvingeltyp dominerar. Nedre landstranden är smal och består av tuviga krypvenängar.

Sammanfattande värdetext:

Avhysta byar som ombildades under Gustav Vasa till storgård. Under 1700-talet byggdes huvudbyggnaden efter romantikens ideal och en av landets första engelska parker anlades. Flera välbevarade byggnader och spår av förindustriell verksamhet. Åkerdominerat landskap med herrgårdsprägel men med en del stenmurar och odlingsrösen, även fossila. Betade strandängar vid havet och längs Halltorpsån. Kontinuiteten befasts i området genom stenåldersboplatser, bronsåldersrösen och järnåldersgravfält. Hagarna vid Värnanäs karakteriseras av gamla ekar, av vilka en del är skyddade som naturminnen. Odlingslandskapet är omväxlande och innehåller många småbiotoper som stenmurar, öppna diken, alléer och åkerholmar.



Index:

Arby, Kristinelund & Glömminge	84
Askaremåla	32
Barkestorp	62
Betekulla	80
Binga	65
Bjursnäs	90
Björnö	51
Boatorp, Läckeby & Lund	49
Bottorp	77
Bårstad & Kärrstorp	59
Böle	33
Ebbetorp	62
Fanketorp	32
Flakö	41
Fröstingstorp	50
Förlösa & Gösbäck	55
Förlösa & Melby	52
Gelebo, Åsgärde & Knarrebo	45
Glömminge, Kristinelund & Arby	84
Gräsmo	68
Gösbäck & Förlösa	55
Hagby	88
Hagbynäs	60
Hagbytorp	88
Halltorp & Namnerum	97
Haraldsmåla	38
Harstensbo	94
Horsö	57
Hossmo	64
Hultsby & Ryssby m fl	42
Hundshylltan	94
Hårstorp	59
Igelösa	90
Igersdela	79
Kannemåla	38
Kaxgärde	79
Kläckeberga & Västerslät	57
Knappegården & Stojby	34
Knarrebo, Åsgärde & Gelebo	45
Knöppletorp	45
Konungaryd	69
Kraflösa	58
Krankelösa & Krankelösaholm	71
Kristinelund, Arby & Glömminge	84
Kulltorp	84
Kärrstorp & Bårstad	59
Kölbygärde	75

Lilla Hatten m fl	60
Ljungby	75
Ljungnäs	41
Lundbomåla	49
Läckeby, Lund & Boatorp	49
Melby & Förlösa	52
Mortorp	82
Namnerum & Halltorp	97
Nanntorp	91
Olofsböle	68
Oppeboda	34
Pikedala	39
Resby	85
Rev	43
Rinkaby	64
Ryssby & Hultsby m fl	42
Ryssby Eneskär m fl	40
Ryssbylund	35
Råsbäck	81
Saveryd	32
Skubbetorp	46
Slakmöre	39
Slät & Svänebo	68
Smedstorp	69
Stojby & Knappegården	34
Stävlö	52
Suntorp	74
Svänebo & Slät	68
Sävsjö	94
Tingby	63
Tokabo	81
Tombo	47
Tomteby	72
Trangärde & Vedby	54
Törnerum	41
Ugglerum	54
Vassmolösa	76
Vedby & Trangärde	54
Venenäs	43
Värnanäs	98
Västerslät & Kläckeberga	57
Yggesbo	97
Ålebo	86
Årtebäck	54
Åsgärde, Knarrebo & Gelebo	45
Öbbestorp	70
Ölvingstorp	74

AKTUELLA MEDDELANDEN FRÅN LÄNSSTYRELSEN

- 1994:16 Miljörapporter 1993 för länets stora animalieföretag
- 1994:17 Befolkningens utbildning i Kalmar län.
- 1994:18 Krokshult. Kulturhistorisk utredning
- 1994:19 Utvärdering av kalkningen i Ljungbyån
- 1994:20 Utvärdering av kalkningen i Snärjebäcken
- 1994:21 Utvärdering av kalkningen i Bruatorpsån
- 1994:22 Elfiskeundersökningar på miljöövervakningsstationerna i Kalmar län 1994
- 1995:1 Miljöatlas Öland
- 1995:2 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Högsby kommun
- 1995:3 Taxinäringen efter avregleringen. En undersökning i Kalmar, Borgholms och Mörbylånga kommuner
- 1995:4 LSS-verksamheten i Kalmar län under 1994 i ett kommunalt perspektiv
- 1995:5 Utvärdering av kalkningen i Lyckebyån
- 1995:6 Utvärdering av kalkningen i Nättrabyån
- 1995:7 Utvärdering av kalkningen i Halltorpsån
- 1995:8 Vård av missbrukare. En uppföljning av LVM-ärenden i Kalmar län 1994
- 1995:9 Vegetationsmätningar i ängs- och hagmarker. En statistisk utvärdering av nålsticksmetoden samt diskussion kring artarea-analysen
- 1995:10 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Torsås kommun
- 1995:11 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Kalmar kommun
- 1995:12 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Nybro kommun
- 1995:13 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Vimmerby kommun
- 1995:14 Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Mönsterås kommun

